د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

فرهنگ

لسم ټولگی

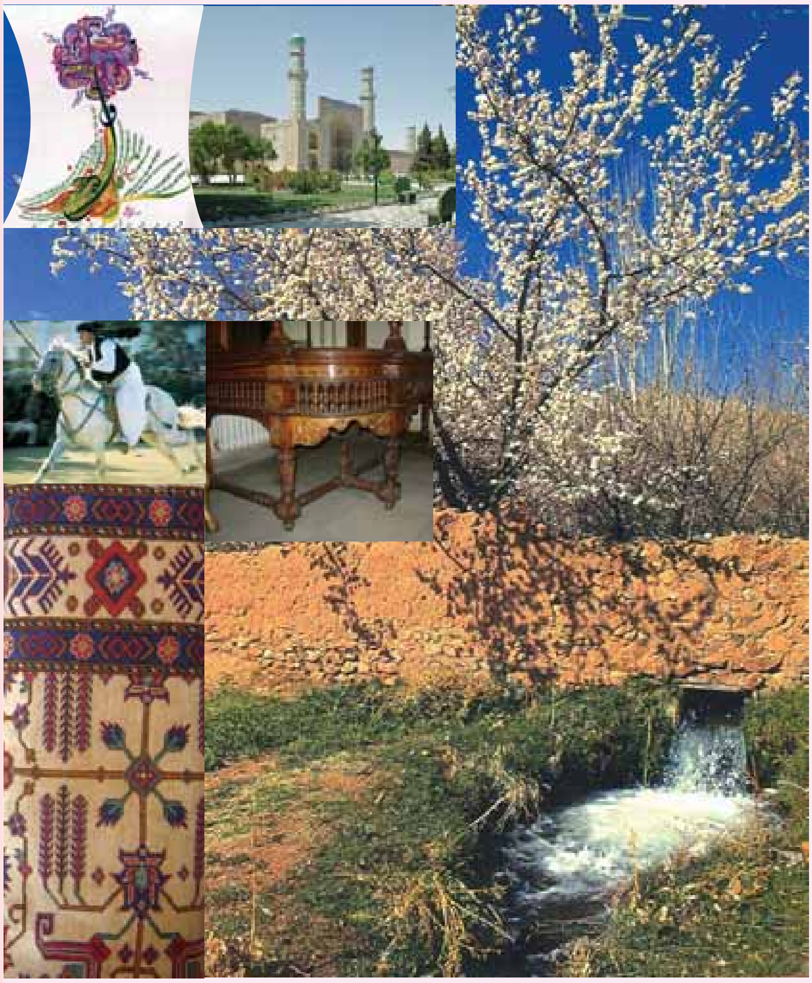

فرهنگ - لسم ټولگی

پوري اړه لري اخیستنه او
ر غړونکو سره قانوني چلن

Ketabton.com

د چاپ کال: [illegible] هـ.ش

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

فرهنگ

لسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هــ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان

- عبدالحميد عاطف
- عبدالغفور قرار

علمي او مسلکي ايډيټ

پوهاند غلام جيلاني عارض

محمداسحاق نګارګر

دکتور خوش نظر پاميرزاد

ژباړونکی

غلام سرور ګلاب زی صافی

د ژبې ايډيټ

زرين انځور

مؤلفه فروزان خاموش

سيد انور ميچن خيل

ديني، سياسي او فرهنګي کمېټه

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- حبيب الله راحل د تعليمی نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- مولوی عبدالصبور عربي د اسلامي علومو متخصص.

د څارنې کمېټه

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معين.
- دوکتور شيرعلی ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين:

عنايت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلي سُرود

دا وطـــن افغانـــستـــان دی   دا عـــزت د هـــــر افغـــان دی

کـور د سـولې کـور د تـورې   هـــر بچـــی یـــې قهرمـــــان دی

دا وطـــن د ټولـــو کـــور دی   د بلوڅـــــــو د اوزبکـــــــــو

د پـــښتـــون او هـــزاره وو   د ترکمنـــــــو د تاجکــــــــو

ورسـره عـــرب، گوجـــر دي   پامېـــــریان، نورستانیـــــــان

براهـــوي دي، قزلبـــاش دي   هـــم ایمـــــاق، هـــم پـــشه ییـــان

دا هیـــــواد بـــه تـــل ځلیږي   لکـــــه لمـــــر پـــر شـــنه اسمـــان

پـه سینـــه کـې د اسیـــا، بـــه   لکـــــــه زړه وي جـــــــاویدان

نـــوم د حـــق مـــودی رهبـــــر   وایـــو الله اکبـــر وایـــو الله اکبـــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونكو او زده كوونكو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انكشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو تدوين او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونكو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ گران ښوونكي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليتونه په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب تدوين او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

د لوست نوم	مخ
سریزه	ح
د کتاب ټولې موخې او هدفونه	ی
لومړی څپرکی **لاسي صنایع**	۱
لومړی لوست: فرهنگ	۲
دویم لوست: د لیمڅې جوړولو صنعت	۵
دریم لوست: ورېشل او ټغر اوبدنه	۸
څلورم لوست: د غالیو اوبدنه	۱۱
پنځم لوست: د مالوچو له تارونو څخه اوبدنه	۱٦
شپږم لوست: د کېکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه	۱۸
اووم لوست: ګنډل او ګلدوزي	۲۲
اتم لوست: ترکاڼي او د لرګي صنعتونه	۲۴
نهم لوست: ګاڼې	۲۹
لسم لوست : د مسګرۍ صنعت او هنر	۳۳
د لومړي څپرکي لنډيز	۳۷
دویم څپرکی **هنرونه**	۳۸
یولسم لوست: د موسیقۍ هنر	۳۹
دولسم لوست: ملي اتڼ	۴۳
دیارلسم لوست: د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې	۴٦
د دویم څپرکي لنډيز	۵۴
دریم څپرکی **سیمه ییز دودونه**	۵۵
څوارلسم لوست: د میلمه پالنې دودونه او میلمستون	۵٦
پنځه لسم لوست: د ډوډۍ خوړلو آداب	۵۸
شپاړسم لوست: خواړه	٦۱
د دریم څپرکي لنډيز	٦۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی **سیمه ییزې جامې**	٦٥
اوه لسم لوست: سنتي او سیمه ییزې جامې	٦٦
اته لسم لوست: د خولۍ او څادر ډولونه	٧٢
نولسم لوست: څپلۍ او پایزارونه	٧٧
د څلورم څپرکي لنډیز	٨١
پنځم څپرکی **تفریحي او سیمه ییزې لوبې**	٨٢
شلم لوست: سانګه وهل	٨٣
یوویشتم لوست: آس	٨٦
دوه ویشتم لوست: وزلوبه	٩٠
درویشتم لوست: سیمه ییزې لوبې او کاغذ پران	٩٦
د پنځم څپرکي لنډیز	١٠١
شپږم څپرکی **مالداري، باغداري، ځنګلونه، درملي بوټي او میلې**	١٠٢
څلیر ویشتم او پنځه ویشتم لوستونه: مالداري، باغداري او ځنګلونه	١٠٣
شپږ ویشتم لوست: درملي بوټي	١١٦
اوه ویشتم لوست: میلې، د جهان ګردۍ راښکون او زموږ دهیواد فرهنګي میراثونه	١٢٢
د شپږم څپرکي لنډیز	١٣٠
اووم څپرکی **د ملّي هویت پدیدې، رمزونه ، نښې (سمبولونه)**	١٣١
اته ویشتم لوست: بیرغ، ملی سرود او نښې	١٣٢
د اووم څپرکي لنډیز	١٤٠
اخځلیکونه	١٤١

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

زموږ ګران هیواد افغانستان چې د پخوا زمانو څخه د ځلیدونکي فرهنګ او تمدنونو مرکز او زانګو ده د دې لویو مرکزونو نښې او بېلګې په بلخ، بامیان، غزني، ګردیز، بغلان، جوزجان، هډه، بګرام، کابل، تخارستان، د آی خانم لرغونی ښار، هرات، د لوګرعینکو او زموږ د هیواد په نورو سیموکې تر اوسه موندل شوي او شتون لري.

له دې مرکزونو څخه لاس ته راغلې نښې د دې حقیقت څرګندویه ده چې زموږ په ګران هیواد کې د مادّي او معنوي فرهنګ قیمتی نښې په زرګونو کاله مخکې د خلکو لخوا ایجاد شوې او ترنن ورځي پورې له یوه نسل څخه بل نسل ته پاتې شوې دي.

همدارنګه په معنوي فرهنګ کې زموږ په هیواد کې زردشتي او بودایي دینونه منځ ته راغلي دي چې په بګرام او د لوګر په عینکو کې د بودا لوی معبدونه او په بامیانو کې د بودا لويي مجسمې زموږ د دې ادعا ستر ثبوت دی.

دغه چې موږ ترې یادونه وکړه د اسلام د مقدس دین تر خپریدو مخکې د خلکو فرهنګ و. خو د اسلام د مقدس دین په راتلو سره هغه پخواني قوانین د تاریخ برخه وګرځېده او زموږ په ګران هیواد افغانستان کې د اسلام دین رامنځته شو، قرآني لارښوونو یې ځای ونیو او خلك د اسلام په مقدس دین مشرف شول. همدارنګه په لاسي صنایعو کې زرګري، مسګري، آهنګري، د خراطي ظریفه صنایع، ګنډنې، د اوبدلو ډولونه، ښکلې لیکنې. سمبولونه او داسې نورو پراختیا، پرمختګ او وده وکړه او شهرت یې پیداکړ، چې تاسې ګران زده کوونکي به په متن کې د هغوی د هر ډول سره بلدشئ، موږ تاسوته د دې کتاب په لوستلو سره د هیواد د فرهنګ په هکله د رڼا یوه وړه دریڅه په لاندې شرحه پرانستله.

د کتاب په لومړي څپرکي کې به د لیمڅي جوړولو، ټغر اوبدلو، غالی اوبدلو چې د لاسی ظریفو صنایعو او زموږ د ملّي فرهنګ د مهمو عناصرو څخه دي او د ستنې د ګنډلوهنر، د ګلدوزی، خامك دوزی هنر، د لرګي مستظرفه صنایع، ګاڼې او د مسګری صنعت چې هر یویې زموږ په ټولنه کې ځانګړی ارزښت لري بلد شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دو یم څپرکي کې د موسیقی هنر، ملّي اتڼ او د اسلامي هنرونو نړیـوالې او سیمه ییزې نمونې لکه ښکلې معمارۍ، میناتورکاري، ښکلې لیکنې، پـه بحث کې نیول شوې دي.

په دریم څپرکي کې د افغانانو د مېلمه پالنې په زړه پوري دودونه چې د افغانانو ځانګړنـه ده لیکل شوي دي، همدارنګه د ډوډۍ د خوړلـو آداب او د خـوړو ډولونـه او ارزښـتونه بیان شوي دي. په څلورم څپرکي کـې دودیـزې جـامې، د ماشـومانو ځـانګړې د ودیـزې جامې، د خولیو ډولونه، د ښځو څادرۍ، د پښو په ګڼون دروپیژندل شول.

په پنځم څپرکي کې تفریحي او سیمه ییزې لوبې لکه نېزه بازي (سـانګه وهـل)، وزلوبـه او د آس ځانګړتیاوې او ډولونه بیان شویدي.

په شپږم او اووم فصلونو کې مالداري، بڼوالي، ځنګلونه، درملي بـوټې، مېلـې او سـیلګري او د جهانګردي اهمیت همدا شان دملي هویت پدیـدې چـې زمـوږ دخلکـو او زمـوږ د هیواد فرهنګ په نړۍ کې معرفی کوي، په لنډه توګه بیان شوي دي، ترڅـو تاسـو ګـران زده‌کوونکي ددې خلکو د فرهنګ د عناصر و په ارزښت مخکې له مخکې آشنا شئ.

د فرهنګ کتاب ځانګړتیا په دې کې ده چې دفرهنګ د ټولو یا زیا ترو پدیدو عکاسـي ورپکې شوې ده او کتاب ستاسو په اختیار کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ټولې موخې او هدفونه

- د دې کتاب د تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.
- د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوۍ روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو د فرهنګ سره بلد شي.
- د زده کوونکو معلومات او پوهه په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهیږي چې زموږ د خلکو فرهنګ زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کوي.
- زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوری او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.
زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې د فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې

د "فرهنګ" مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړل شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ د ځانګړتیاوو او ځرنګوالي څخه خبریاستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.
تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي، د هغې رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو د منلو څخه به کلکه ډډه وکړئ. زده کوونکی به د دې کتاب په لوستلو، د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړی څپرکی

لاسي صنايع

د څپرکي موخې

د دې څپرکي د لوستونو په لوستلو سره به زده کوونکي د فرهنګ په مفهوم، ارزښت او په ځانګړي توګه د خپلو خلکو فرهنګ وپيژني؛ او همدارنګه د بېلابېلو مستظرفه لرګينو صنايعو، مسګرۍ، زرګرۍ او د لرغونو ګاڼو د دودونو سره به چه په تيرو وختونو کې زموږ د مادّي فرهنګ د هويت ممثل او زموږ د هيواد د عالي مدنيت څرګندوونکي دي بلد شي. همدارنګه به د وريشلو، او د ګنډلو فرهنګ، د اوبدلو د ډولونو لکه د غنمو له تنې(ډنډر)، د پنبې تار، د خامتا اوبدل، ټغر اوبدل او د غالی اوبدلو د فرهنګي او اقتصادي ارزښت او د غاليو اصالت د افغاني هويت په نظر کې نيولو سره وپېژني او د دې ظريفو لاسي صنايعو پراخوالي کې به د زده کوونکو ذهنيت وده وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

فرهنګ

دفرهنګ په باره کې څه پوهېږئ؟

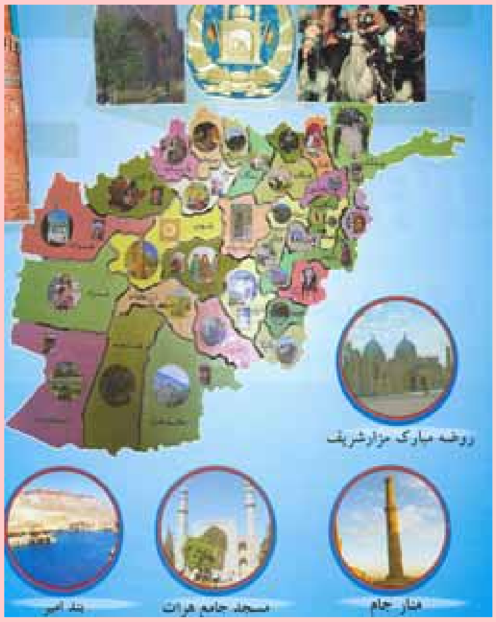

د هرات جامع جومات

طاق ظفر
(پغمان)

هنر

چـــې هنر د بزرګــی درخته نه وي / طالع څــــه کا تا په سرواخلي مګر؟
چې په آس کې څه هنر وي هاله ښه وي / او کـــه نه ورځني ښه وي لاښهٔ خر
که طالــع او هنر دواړه سره کښېږدی / زه خوشحـــــال به پکې ونیسم هنر
بې هنرمې که بادشاه د درست جهــان شي / هیڅوک نه پسندي په ده د لویی چر

هنرمندمې که ګداشي کنډول واخلي
په لیـــده به یې هر څوک ښورو‌ي سر

د خوشحال خان خټک له د ستارنامې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ د یوه ملت یا د یوې ټولنې ټولو مادّی او معنوي شتمنیو ته ویل کېږي.

د معنا په لحاظ د فرهنګ عمده عناصر دادي: ټولنیز، اخلاقي او حقوقي ارزښتونه.

د مادّی فرهنګ عناصر دادي: د معمارئ ډولونه، انځورګري، صنعتونه او داسې نور.

د عامو خلکو ادبیات (فولکلور) او دودونه د ټولنې د فرهنګ یوه مهمه برخه جوړوي چې دا هم معنوي او هم مادّي اړخونه لري.

په حقیقت کې فرهنګ یو داسې کرکتر او استعداد دی چې یو ملت ته طبیعي او ټولنیز شتون او هستي ورکوي.

فرهنګ دیوې ټولنې د ژوند د بېلو بېلو اړخونو، معنوي ارزښتونو د ژوند د ښېګڼو، ښکلا او د اخلاقو ښکارندوی دی. کله چې موږ د یوې ټولنې یا د یوه هیواد د خلکو د فرهنګ په هکله خبرې کوو له هغې نه زموږ موخه او مطلب دادی:

د خواجه پارسای ولی جومات (بلخ)

- **دودونه او رواجونه**
- عنعنې
- لاسي صنعتونه
- د خلکو کارونه
- لرغوني لوبې
- اخترونه
- پخوانۍ مېلې او جشنونه
- ماتمونه
- کیسې
- اسطورې
- (ژبني) ادبیات
- متلونه

او داسې نور چې د پخوانیو خلکو معنوي او مادي پاتې شوني (میراثونه) دي چې لــه یــوه نسل نه بل نسل ته او له اسلافونه اخلافو ته را رسېدلي دي.

فولکلور د خپل تاریخ په بهیرکې یو مست سیند ته ورته دی چې د خپل تګ اوحرکت پــه اوږدوکې په بېلو بېلو ډولونو سره لیدل کېږي خو دخپل ماهیت ، ښکلا اړیکه او ارتباط له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې اصلي سرچينې سره ثابت ساتي. يعني هغسې چې د سيند د اوبو غونډې دخپلې سرچينې څخه تر پايه پورې اوبه پاتې کېږي.

فولکلور د ژبې او ټولنو په بدلون سره د پخوانيو انسانانو فکرونه ، عقيـــدې، رواجونـــه او دودونه وروستنيو انسانانو او نسلونو ته ليږدوي.

فولکلور چې د فرهنګ يوه عمده برخه جوړوي؛د دې راټولَونه او هراړخيزه پلټنه د کــارپوهو خلکو او عالمانو کار دی.

په دې کتاب کې موږ د افغاني کلتور بېلا بېل اړخونه او په ځانګړې توګه د هغې فولکلور په لنډ ډول تاسو ګرانو زده کوونکو ته وړاندې کوو.

د افغانستان خلک چې له بېلا بېلو قومونو څخه جوړشوي دي، د يوه روښانه تاريخ او تمدن لرونکي او د داسې ډول ډول او بډای فرهنګ درلودونکي دي چې د هغې ساری په نړۍ کـــې لږ ليدل کېږي.

د افغانستان پر خاوره باندې په تېرو زمانو کې تل د نړيوالو سيلانيانو او سوداګرو کــاروانونو لاره تېره شوې وه. همدا لامل دی چې دلته مختلفو عقيدتي، ديني او فولکلوري پديـــدوځای موندلی او د افغانانو لپاره يې يو پوره او د کامل کلتور سوغات راوړی دی.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه يا دريو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د لوست په يوه موضوع په خپلوکې بحث وکړي.

پوښتنې

- د بهرني فرهنګ د اغيزې د مخنيوو او د خپل فرهنګ د ساتنې او ژغورنې لپاره تاســې کوم وړانديزونه کوئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د فرهنګ د نورو ډولونو په باره کې معلومــات راغونـــډ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليمڅي جوړولو صنعت

ليمڅى زموږ د هيواد د پخوانيو لاسي صنايعو له مهمو توليداتو څخه دى چي په لاندي ډول د هغي د جوړښت په هکله لنډې خبرې کوو:

د ليمڅي د جوړولو لپاره وړى نه وربشي، بلکې لومړى هغه مينځي اولمر ته يې خوروي. وروسته يې په ځانګړې ډول رمنځ باندې وهي چي وړى خلاصې، او نرمي شي. بيايې په سور، آبي، زيړ او ګلابي رنګونو سره رنګوي او ليمڅى ترې جوړوي.

د ليمڅي په کارګاه کې د وړيو ځاى پر ځاى کول

د کور په انګړ کې د کنکو يو پزى هواروي او د هغې پر مخ تغر خوروي. د ليمڅي استاکار (ماهر سړى) لومړى تورې وړى د نازکه لبنتي په واسطه پر تغر د چوکات په منځ کې ځاى پر ځاى کوي. بيا د هغې د پاسه د يوې جارو په واسطه تودې اوبه پر وړيو پاشي او وړى هواروي، وروسته بيا رنګ شوې وړى په څلورو خواوو منځ او غاړو کې په تناسب سره په مناسبو ځايونو کې ږدي او ددې رنګه هوارو شوو وړيو د پاسه په جوړو شوو ګلانو هم اوبه شيندي او په لبنته يې اواروي.

د ليمڅي د مږلو طريقه

کله چي د ليمڅي د جوړولو په وخت کې استاکار ډاډه شي چي وړى په خپله اندازه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مساوي پنډوالي په ټولو برخو کې ځای نیولی دی او د ګلانو اندازې او تناسب ته هم په هــر ځای کې پاملرنه شوې ده؛ نو بیا ځلور یا پنځه کسه پر زنګنونو باندې پر ځمکه یو د بـل پــه څنګ کې کېنې او له یوې خواخخه وړی په ټغر کې په شریکه سره په تــدریج نغــاړي او د خپلو متو په زورېې مبنې (مږي) او دې کارته په جدیت سره دوام ورکوي، ترهغوچې د لیمځي وړی کلکې شی او یو له بل سره ونښلي. بیا دغه نښتي وړی له ټغر او پزي (چجکي) څخه جلا کوي او په یوه ځای کې یې هواروي چې وچې شي.

لیمځی یو ښه او صحي فرش دی چې له هغې څخه لند بل (نم) او یخني نه تېرېږي، نو ځکه د دې کارول د انسان د روغتیا لپاره ډېر ګټه لري او د روماتیزم له ناروغۍ څخه انسان ژغوري.

د لیمځي ډولونه

لیمځی د وړیو، ګل، د منبلو طریقه اوپه کوم ځای کې چې جوړېږي، ددې ټولو له نظره بېلا بېل ډولونه لري چې عبارت دي له:

الف- پامیري یا قرغزي لیمځی

چې د پامیر د پسه له غوره وړیو څخه جوړېږي. د بامیان په لیمځو کې د (وَرَس) لیمځی زیات شهرت لري. د میدان وردګ، پکتیا، پکتیکا، خوست ، نورستان اوپه ټول هیواد کې ډېر ښکلي لیمځي جوړېږي.

ب- کمان ګري لیمځی

هغه لیمځی دی چې د لرګي چوکــاټ د لیمځي د لاندی په ښه طریقه برابرېږي او وړی په ټولو برخو کې په یوه تناســب او مــساوي ډول خورېږي او ډېر کلک مْرل کېــږي. دا لیمځی غوره او ډېر دوام لرونکی دی.

ج- ساده لیمځی

هغه لیمځي دی چې له عادي وړیوڅخه جوړېږي، کوچیان چې په بانډو او بیدیاوو کې ژوند کوي، د دې لیمځي څخه د خپلو خیمو، جونګړو او د کېږدیو په پوښلوکې کار اخلي چــې د باران د اوبو او له یخنۍ څخه یې ژغوري.

شپانه له لیمځي نه ځان ته کیپه نک (ګنډ)هم جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گنډې

یوه بې نستونې چپنه ده او هغه شپانه يې اغوندي چې د ورځې په غرونو کې مېږې او وزې پيايي او د شپې، په هماغو غرونو کې د رمې پنډغالو او د غرونو په سمڅو کې ویده کېږي، له گنډې څخه د ورځې د جامې او د شپې د بسترې په توگه کار اخلي.

گنډې، شپانه له اوبو او يخنۍ څخه ساتي.

د لوست نوي اصطلاحات

- شيندي- پاشي.
- سمڅ- غار
- پنډ غالو – د څارويو د راغونډېدلو ځايونو

په ټولگي کې فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ليمڅي د جوړښت په باره کې خبرې وکړي.

پوښتني

- ليمڅی کوم ډول فرش دی؟ او هغه څنگه جوړېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه د لاسي صنايعو او د ليمڅي جوړولو صنعت په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

وریښل او تغر اوبدنه

تاسو کله څوک د وریښلو په حال کې لیدلي دي، څنګه وریښل کوي؟

وریښل له پخوا زمانو څخه زموږ د خلکو په منځ کې رواج وو چې وړی، پومبه، وریښم او سنډ به ښځو او نجونو د ځرخې، ځرخکي، خنجکي(چېلک) او داسي نورو لاسي کوچنیو وسایلو سره وریښل او د وریښل شوو تارونو څخه به یې ډول ډول تغرونه غالی، د اغوستلو جامې او داسې نور شیان اوبدل.

د اورچوغ سره وریښل

د ځرخې سره وریښل

مزاري ټغر

له غاليو څخه وروسته مزاري ټغر ډېر ښه فـــرش دی. ډېر ښکلي رنګونه لري.

څرنګه چې دا ټغر د ډېرو ښو وړيو له نرمو او کلکـــو تارونو څخه جوړوي، له دې امله يې د (قاقمه يي) ټغر په نوم هم يادوي.

دا ټغر پخوا په مزار شريف کې جوړېده، نو ځکه يې د مزاري ټغر په نوم شهرت موندلی دی.

خو نن ورځ دهيواد په ډېرو شمالي ولايتونو لکـــه: فارياب، سرپل، سمنګان، کندوز، تخـــار، بـــادغيس، هرات او داسې نورو ځايونو کې نارينه او ښځې مزاري ښکلي ټغرونه اوبي. همدارنګه د ميمنې، سرپل او غلموري ټغرې هم د مزاري ټغرنو غوندې ښکلې دي او ځانګړی نوم او شهرت لري.

شال

شال په معمولي توګه په ساده او ګلدار ډول د وربښمو او د سنډو له تارونو څخه جوړوي. ښځې شال پرخپل سر اچوي.

تر ټولو قيمتي شال غجري (قاجاري) شـــال دی چـــې د رنګ، اوبدلو او جنسيت له مخې له نورو شالونو سره ډېـــر توپير لري.

کشيده ټغر

نوموړی ټغر د پسونو له اعلی وړيو څخه د "اورمک" په کارګاه کې اوبي. د دې ټغـــر پـــود (عرضی تارونه) په سور، زيړ، ګلابي، آبي او داسې نورو رنګونو سره رنګوي. کـــشيده ټغـــر زياتره د برستنې په پوښ، د کورونو، جونګړو، خيمو او بانډوپه ښکلا او زينت کـــې کـــارول کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنی(اورمک)

د «کشیده» ټغر په نوم د اوبدلو کارګاه ده. د لرګیو څلور قوي موړي لري چې پر ځمکه ټکوهل کېږي. همدارنګه درې پايې (پـښې)، د لرګي قليچ (قينچي)،ګُلَه او کمه لري.او په ټول افغانستان کې دود ده.

اورمک

په ټولګي کې فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ټغر اوبدنې په باره کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- مزاري ټغر څه ډول ټغر دی؟ د مزار څخه غير نور په کومو ښارونو او ولايتونو کې دغسې ټغر اوبدل کيږي.
- تاسې د ټغر اوبدلو د صنعت په وده، ښه کيفيت او بهر ته د هغې د صادرولو په باره کې څه نظرونه او وړانديزونه لرئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډيانو څخه د لاسي صنايعو، مزاري ټغر او کشيده ټغر په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غاليو اوبدنه

- په عکسونو کې کوم شيان وينئ؟
- د دې دستګاووغوره والی په څه کې دی؟

غالۍ اوبدل د افغانستان د خلکو يو ډېر پخوانی لاسي صنعت دی. د غاليو اوبدل زمـــوږ د هيواد په شمالي، شمال ختيځ او شمال لويديځ ولايتونو کې زيات رواج لري.

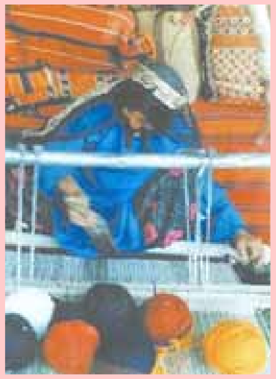

د جوزجان، بلخ، فارياب، سرپل، سمنګان، کندز، تخار، بغلان، هرات، بادغيس، فراه، نيمروز ولايتونو او د کابل ښار د وزيرآباد او دشت برچي په سيمو کې زموږ د هيواد کمالـــدارې ښـــځې او نجونې په خپلو نازکو هنرمندو ګوتو دوړيو، مالوچو او وربښمو له تارونو څخه ډېرې ښکلې غالۍ اوبي چې نړيوال شهرت لري او په نړيوالو بازارونو کې يې هويت تثبيت شوی دی.

که څه هم په يادو شوو ولايتونو کې ښځې ډېرې ښکلې او نفيسې غالۍ اوبي؛ خو د آقچې او اندخوی غالۍ له ډېرو پخوانيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالیوڅخه دي چې په ۱۳۵۶ هـ.ل. کال یې په ټوله نړۍ کې لومړی مقام وګاټه؛ لکه چې مرحوم نینواز یوه ښکلې فولکلوریکه سندره په دې باب ویلې ده:

بیا بـــریم قالین ببـافیم　　　ســوی آقـــــچـه
تخته تخته،پارچه پارچــه　　　قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید
برای یار برگ بید
الا یار جان به اندخویت ندیدم　　　بدخشان آمدم رویت ندیدم
زبغـــلان تـــا مـــزار و شهر هرات　　　مثـــال تـــار گیســـویت ندیدم
بیا بـــریم قالین ببـافیم　　　ســوی آقـــــچـه
تخته تخته،پارچــه پارچه　　　قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید
برای یار برگ بید

غوره غالۍ هغه دي چې تار او پود یې دواړه له خالصو وړیو څخه واوبدل شي.

څومره چې د غالۍ تار نری او د تارونو او غوټو شمېر یې په یوه ساحه کې ډېر وي، په هماغــه اندازه غالۍ ارزښتناکه او ښکلې وي. د ښې غالۍ په هر متر مربع کې یوسل وپنځوس زره غوټې اچول کېږي. له کومو وړیوڅخه چې د غالۍ تارونه جوړېږي، هغه باید نرمې (پستې)، نازکې او د پسه وړۍ وي. د غزني او وردګ د پسونو وړۍ دقره قل،مرینوس او د ساریجه پـــسونووړۍ د غالۍ د جوړولو لپاره ډېرې ښې دي. غالۍ د نخي(پنبې) له تار څخه هم جوړېږي خـــو دا د وړیو او وربښمو د غالیو غوندې ښکلې ظریفې او دوامداره نه وي.

د غالۍ اوبدلو وسایل او سامان

د غالۍ او بدلو لپاره وسایل، ځانګړی رمنځ، ځانګړی چاکو،قیچې، تارتقی چوب (لرګــی) او داسې نورې وسیلې په کارېږي. د غالۍ اوبدلو کارګاه یوه لاسي آله ده چې څلور لرګي لري او د مستطیل په شکل یو له بل سره کلکېږي او د غالۍ تار د هغې په اوږدو کې بندوي (تنــسته) کوي او بیا څلور، پنځه او یا ډېرې غالۍ اوبدونکې ښځې او نجونې یو د بل په څنـــګ کـــې کښېني او غالۍ اوبي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غاليو صادرول له ډېرو پخوانيو کلونو را پديخوا زموږ د ګران هېواد د اقتصاد په ښه والي او د بهرنيو اسعارو په لاس ته راوړلوکې ډېر رول لري.

د غاليو د وړيو رنګول

د غاليو د وړيو رنګولو لپاره له هرډول طبيعي رنګونو څخه کار اخيستل کېږي. طبيعي رنګونه د انارو، پيازو، دغوزانو د ونو د پوستکواو د ګلونو د عُصّارې او شيرې او همدارنګه دوحشي نباتاتو لکه «رويان» له ريښو څخه لاس ته راځي چې زموږ په هيواد کې يې په زرهاوو ډولونه مونډل کېږي.

هغه غالۍ چې د هغې وړۍ په طبيعي رنګونو باندې رنګ شوي وي، د لرګي رنګ (چوبرنګ) په نوم يادېږي. د دې غاليو جنسيت ډېر لوړ او ارزښتناک دی او په ټوله نړۍ کې پيرودونکي لري.

د غاليوګل

زموږ د هيواد غالۍ اوبدونکې ښځې د خپلو غاليو په ګل اچولو او ګلکارۍ کې په دوديز او سنتي ډول د پخواني هرات د ميناتور يو له ښکلو نمونو، نقشونو او انځورونو څخه کار اخلي چې د هرات د تيموريانو د طلايي عصر د نقاشۍ د کلتور او ميناتورۍ پاتې شووني دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غالیو ډولونه

غالۍ ډېر ډولونه لري لکه: فیلپا، آقچه گل، چکش، لبجر، ادرسکن، سلیماني، مَوري، ساروقي، وزیري، بشیري، المه‌گل، بخارایي، بوستان، بارگاهي، چنارگل، خال محمدي، بلوچي، انارگل، خواجه روشنایي، بلژیکي، ذبیح اللهی، مالداري، اولامي، چوبرنگ، قزاق، چیچن، اندخویي، قندوزي، قرقیني، مزاري، دولت آبادي، آقچه یي، یو تاره هراتی، جمشیدي او داسې نور.

اوس په نړیوال بازارکې د فیلپا، بخارایي، بارگاهي، بلژیکي، خال محمدي، د هغوی د رنګ د پوخوالي او د غوره جنسیت له کبله ښه نوم لري چې د نیم متر، یو متر، یو نیم متر، دوه، درې، څلور، شپږ، نهه، دولس، څلرویشت متره او همدارنګه جای نمازونه او قالینچې په مختلفواندازو او په زړه پورې رنګونو جوړېږي. هغه تارونه چې په دې ډول غالیو او سراندازونو کې استعمالېږي، په عمومي توګه له غوره جنسیت څخه دي، لکه: بلژیکي تار، پوخ رنګه تـــار او د ورېـــښمو تارونه.

قالینچه

وړه غالۍ چې دوه یا درې متـــــــره وي، د قالینچې په نوم یادېږي. په پخوانیو افسانو کـــې وایـــــي چـــــې: حضرت سلیمان(ع) یوه قالینچه درلوده چې په هغې باندې به کېنښناسته او دیوانو به په هوا کې له یوه ځای څخه بل ځای ته بېوه.

وایي چې ټول انسانان، پیریان او دیوان د سلیمان (ع) د حکم او فرمان لاندې وو او دی د حیواناتو او مرغانو په ژبو پوهېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې غير دوړيو له تارونو، نور د تارونوله کومو ډولونو څخه غالۍ جوړېږي.

پوښتنې

- قالينچه کوم ډول فرش دی او دهغې اوبدل زموږ د هيواد په کومو سيموکې زيات دود لري؟
- د غاليو په باره کې يوه فولکلوريکه سندره ووایاست؟
- د غاليو د ډولونو نومونه ووایاست.
- آيا کېدای شي چې د غالۍ اوبدلو صنعت په ټول هېواد کې دود کړو؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د غاليو د ډولونو په باره کې معلومات راغونډ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د مالوچو له تارونو څخه اوبدنه

- مالوچ، وړی او وربښم په څه ډول لاس ته راځي؟
- تاسې د اوبدلو کوم ډولونه پېژنئ؟

ګُلَه

زموږ د ګران هیواد خلک پومبه یا مالوچ د ځرخ په واسطه وریښي او بیا ورڅخه توکران جوړوي، لکه: خامتا، اَلَه چه ، سطرنجی، جای نماز او جاکټونه.

خامتا اوبدنه

زموږ د هیواد د اوبدنی د ډېرو پخوانیو صنعتونو له جملې څخه ده چې په زرګونو کلونه لرغونتیا لري.

په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د ژوند د لومړنیو اړتیاوو یعنی د خوړو او جامو د برابرولو لپاره چې په خپلوهلو ځلو او د متو په زور یې لاس ته راوړل، د مني په موسم کې به یې پومبه له پټیو (کروندو) څخه راټولوله، که چا به خپله پومبه نه درلوده، له نورو څخه به یې په پیسو اخیستله او د مني په ورروستیو او د ژمي په اوږدوکې به ماشومانو، ځوانانو او ښځو پنبه دانه له پومبې څخه د (حلاّجی) یا د ګوتو په واسطه جلا کوله او بیا به ښځو دغه پنبه د ځرخ یا ځرخې په واسطه وریښله او دغه تارونه به یې دغتو کلولو یا غونډارو په شکل جوړول. بیابه یې د تار دغه غونډاري په نیچو کې پیچل، بیا به یې په تارونو سره پیچلې نیچې د خامتا اوبدلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارګاوو ته ورڅي او د خامتا اوبدلو استاذ به په ځانګړي دستګاه (دکان) کې د نیچو تــار پــه منظم او موازي ډول یو ځای تنسته کاوه چې له هغې څخه به یې خامتا جوړوله؛لکه څنګه چې تاسې په عکس کې دوه کارګاوې وینئ.

په ټولګي کې فعالیت

- یو زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي اود خامتا اوبدلو په باره کې دې معلومــات ورکړي.

پوښتنې

- تاسی څو ډوله اوبدني پیژنئ؟
- خامتا کوم ډول ټوکر دی؟
- آلَه چه او سطرنجۍ کوم ډول ټوکران دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه پوښتنې وکړي چې زموږ په هیواد کې اوس هــم دخامتا جوړولو وسایل شته؟ لاس ته راوړې معلومات دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کنبکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه

- له وريو، پومبې او وربښمو څخه غير، له نورو شيانو هم اوبدنه کېږي؟

په پخوا زمانو کې چې زموږ خلکو د خپل ژوندانه ضروري سامان آلات پخپله جوړول او په ځينو ځايونو کې يې اوس هم جوړوي له هغوی څخه يو د کنبکي او د غنمو له ډنډرو (دروزو) څخه د سامان آلاتو جوړول دي .

د کرکي څخه چغ اوبزی اوبي چې د نمجنو (زيمدارو) کوټو د فرش او د بامونو په پټولو، په بانډو او بيدياوو کې د کوډلې (جونګړې) يا د کېږدۍ په جوړولو کې کار اخلي. د غنمو ډنډر لومړی په اوبو کې د ځو ورځو لپاره ږدي چې نرم او پاسته شي، بيا ترې په ځانګړې مهارت ټوکری، شکُور، خولۍ او څپلۍ جوړوي. د غنمو ډنډر چې کله په بنه ډول او ظرافت واوبدل شي، له هغې څخه ډېر ښکلي او دوامداره سامانونه جوړېږي؛ لکه څرنګه چې زموږ په هيواد کې ډېر داسې خلک شته چې درانده کارونه، لکه: بزګري، مالداري او يا نور کارونه نه شي کولې، خو په دې برخه کې ښه او اغيزمن کارونه ترسره کولی شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کټ

کټ د چپرکټ په شان یوه هوسا او صحي وسیله ده چې هغه د مزرو له پړو، نیلون او پخوا به یې په کونړ او نورو ولایتونو کې د غره د ځینو وښو له پړو او د څاروو له پوستکو څخه هم اوبدل.

کټ څلور پښې او څلور بازوګان لري چې دوه لانډه او دوه اوږده وي؛ چې ترکاڼ یې په لاسونو او یا یې د خراطۍ په ماشینونو تراشي.

د کټ پښې د (لاک) د رنګ په واسطه رنګوي. د کټونو جوړول په ننګرهار، لغمان ،کونړ پکتیا، خوست، میدان وردګ او نورو سیمو کې ډېر زیات رواج لري او د دغو سیمو ټول خلک د ناستې او خوب لپاره د کټونو څخه کار اخلي او په لویو لویو دېرو او حجرو کې یې هم د کټونو کتارونه جوړ شوي وي.

د پسه له کولمو څخه اوبدنه

زموږ په ګران هیواد کې پرته له دې نه چې له څرمن څخه بالاپوش، پوستین، دستکول (لاسي بکس)، بوټان، څپلۍ، د آسونو لپاره قیزې جوړوي. همدا رنګه کولمې هم د تسمو په شکل پرې کوي او له هغې څخه ډول ډول سامانونه لکه: چغل (د غنمو او دانو د چاڼولو غټ غلبیل) د اوړو غلبیل، قمچینه (متروکه) او داسې نور وسایل جوړوي.

د ارغوان له لښتو څخه د شیانو اوبدنه

ارغوان یوه بې میوې ونه ده چې زموږ د هیواد په غرنیو سیمو کې یې ګڼ ځنګلونه شته دی او ټول خلک یې پېژني. د ارغوان ځنګلونه د فرخار، سمنګان، هرات، بادغیس، پروان، د کابل خواجه صفا او د بدخشان په غرونو کې له پخوا څخه موجود دي. د ارغوان ګل ډېر ښکلی لاجوردي رنګ او ښه بوی

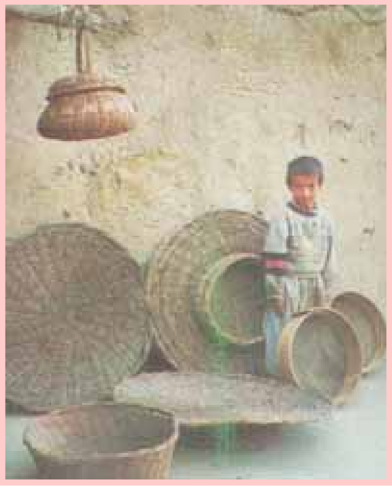

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د پسرلي په موسم کې خلک د کابل خواجه صفا او د پروان ګل غونډۍ او نورو ځايونو ته د ارغوان مېلو او سيل ته ځي.

د ارغوان ښاخونو ډېرې کلکې او ارتجاعي (نه ماتېدونکي) خاصيت لري، کله چې تازه وي ښې تاوېږي او په تاوولو سره نه ماتېږي .

نو ځکه د ارغوان له ښاخونو څخه کجاوې، د قلبې آتنګ (سربانډې) او نور سامانونه جوړوي.

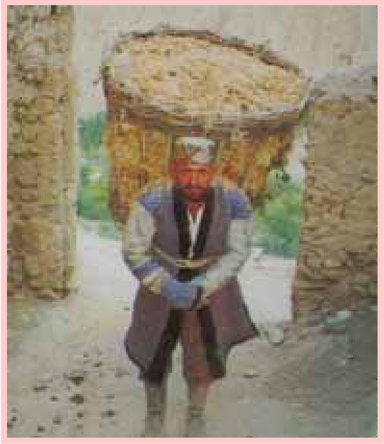

کجاوه

کجاوه يا سبد يو داسې لوښی دی چې د ارغوان، سرې ولې او د ورغشته له ښاخونو څخه جوړېږي؛ کليوال خلک خپلې تازه مېوې لکه: شفتالو، زردآلو، آلو بالو، ګيلاس، توت، آلو او داسې نورې له يوه ځای څخه بل ځای ته پکې لېږدوي. بزګران د جوارو وړې، د ښاروېو لپاره واښه او حيواني سرې هم د دې په واسطه پرخپلو اوږو له يوه ځای څخه بل ځای ته وړي.

د قلبې سر بانډې (منجيله)

بزګران د ارغوان او يا د ورغشته د ونو ښاخونو يو له بلې سره نغاړي (منجيله کوي)، بيـــا د هغې په واسطه د قلبې جُغ (سپار) له يوې سره تړي او ځمکه پرې قلبه کوي.

د منجيلو لارې (راه آتنګا)

دحيرانتيا خبره ده چې د ارغوان له ښاخونو او لښتو څخه د لارو په جوړولو کې هم کار اخيستل شوی دی چې په لاندې ډول تشريح کېږي.

د بدخشان د درواز ولسوالۍ د آمو سيند (دريای پنج) پرغاړو کې د ارغوان له ښاخونو څخـــه د منجيلو لارې جوړې شوې وي.

د ارغوان ډېل لرګي به يې د ميخونو په شکل تيره جوړول او د غره په کمره (ګټ) کې به يې ټکوهل. بيا به يې د څلوېښتوڅخه تر پنځوسو پورې د آتنګونو کړۍ چې د زنځير په ډول به يو له بل سره اوبدل شوې وې په دې ميخونو پورې کلکې ترلې.

کوم يو لاروی به چې له ډېرو اورېدو او پلې منزلونو څخه ورو‌سته دې ځای ته رسېده او غوښتل يې چې له دې ځايه تېرشي نو د آتنګونو لومړنی کړۍ به يې په خپلو لاسونو رانيوله او د آتنګونو په همدې زنځير باندې به پورته کېده. په دې ډول چې يوه يوه کړۍ به يې رانيوله، په هغې کې به يې خپله پښه ټينګوله او بلې کړۍ ته به ورپورته کېده چې په دې ترتيب به له دېرشو څخه تر څلوېښتو کړيو پورې پورته خاته او ځان يې اصلي لارې ته رساوه.

کله کله به د ميخونو د ماتېدلو يا د اوچتو آتنګونو د خوځېدلو او ټکانونو له امله ځينې لاروي ډاربدل او د ځوسوو مترو اندازې اوچتوالي څخه به ښکته را ليکا کېدل او د آمو په سيند کې به لوېدل .

دا ډول پېښې به هر کال زياتې را مينځ ته کېدلې.

- که اوس هم د ارغوان، ورغشته او زرد بيد له لښتو څخه وسيلې واوبــدل شـــي، دا بـــه ګټورې اوکنه! که ګټور نه وي نو زيانونه يې ووايئ!

پوښتنې

– د غنمو له ډنډرو (دروزو) او کېکي څخه د سامانونو جوړول څه ډول دي؟ تاسې داســـی اسباب پيژنئ چې د غنمو له ډنډرو څخه جوړ شوی وي؟

– د مېږو له کولمو څخه کوم سامانونه جوړېږي؟

– د آتنګونو لارې څه ډول لارې دي ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډيانو څخه معلومات واخلي، هغه سامانونه چې له کېکو او د غنمو له ډنډرو څخه جوړ شوي دي اوس هم شته ؟ خپل راټول شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې وليکي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

گنډل او گلدوزي

– ستاسي په کورنيو کې څوک خياطي (گنډل) او گلدوزي کوي ؟

خلکو د جامو اغوستل په تېرو و ختونوکې يوائې د اړتياوو د پوره کولو او له يخنۍ او گرمۍ څخه د ځان ساتنې له پاره کارول، خو کله چې بشرى ټولنې په تدريج سره وده وکړه، د دې سره سم د جامو اغوستل هم د اړتيا او ضرورت د پوره کولو له مرحلې څخه تېر شول او د تجمل او سينگار بڼه يې ځانته غوره کړه او ورو ورو گلدوزۍ رواج وموند . نن ورځ زياتې ښځې، نجونې او د گلدوزۍ استاذانې د کابل کندهار، ميدان وردگ، غزنې، لوگر په ښارونو او د هيواد په ټولو ولايتونو کې په خپلو نازکو او هنرمندو گوتو په پوره کمال او هنر سره غوره او ښکلې گلدوزۍ کوي.

گلدوزي ډېر ډولونه لري چې دلته يې پنځه وېشت ډولونه تاسو ته درپېژنو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلدوزۍ ډولونه(خامک دوزي)

کندهاري دوزی، ګینده، بخی، جَوَک دوزي، دندانک موش، چوبکدوزی، زنجیـــره دوزي، پنیرک دوزي، چپه دوزي، سوزن دوزي، تکه دوزي، تارشمار، آئینه دوزي، پسته چـــین، شـــبکه دوزي، ګنډ دوزي (افغاني ګنډ)، صدف دوزي، ګره دوزي، شال دوزي، ګراف دوزي، جالي دوزي، پوکانه دوزي او داسې نور چې د دې زیاتې نمونې زموږ د هیواد د لویو ښارونو په دکانونو پـــه ځانګړې ډول د قندهار په ښار کې شته دي.

په ټولګي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ګلدوزۍ په هکله دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

– تاسې څو ډوله خامک دوزي پېژنئ ؟

– که ګنډل او ګلدوزي وده او پرمختګ وکړي، آیا کېدای شـــي چـــې دا زمـــوږ د هیـــواد دلاسي صنایعو د صادراتو یو ښه قلم وي ؟

– زموږ د هیواد د سوزن دوزۍ (ګنډلو) او ګلدوزۍ د هنر د پراختیا او ودې لپـــاره کـــوم وړاندیزونه لرئ ؟

کورنۍ دنده

- ټول زده کوونکي دې د ګنډلو اوګلدوزۍ ډول ډول نمونې چې په کوروونـــو کـــې یـــې موجودې وي، که ډېرې قیمتي (ګرانې) نه وي، ټولګي ته دې راوړي، خپلـــو ټولګیوالـــو او ملګرو ته دې وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

ترکاڼي او د لرګي صنعت

- په عکسونو کې څه وینئ ؟

له لرګي څخه په جوړو شوو سامانونو کې، که مو له زانګو څخه غیر نور کوم وسایل لیدلي وي نومونه یې واخلئ؟

زموږ په ګران هیواد کې لرګین سامانونه او له هغو څخه ګټه اخیستل له پخوا زماني څخه را په دې خوا دود وو. زرګونه کاله مخکې زموږ خلکو د لرګي سامانونه او د لرګي کارګاوې پــه خپلو لاسونو جوړول او له هغو څخه به یې ګټه اخیستله چــې پــه لانـدې ډول دهغــوی یوڅونمونې درپیژنو:

د قلبې سامان لکه یوې، جُغ اوماله، همدارنګه جواز (د پومبه دانې او نورو غوړینو زړو څخه د تېلو ویستلو ګانۍ یا کارګاه، د تړکرانو یعنې د خامتا اوبدلو کارخانې یا وسیلې، زانګو، د تار د وریښلو وسیلې(څرخه او څرخکی)، حلاّجــې، خمڅۍ، د آش اوښوربا غتې خمڅۍ ، طــشت،(د لرګي څخه جوړ شوی لوی لوښی یــا خانــک)، کڼاوې، د لرګي هاونګ(چټو)، د اوبدلو ړمنځ، د اوبدلو ګُله، صندوق، دروازې، الماری، ورســی (کړکی او اشدارې)، د لرګي لګن(خــانکی)، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرگی کاسه، کټونه، د موسیقۍ سامان لکه: دنبوره، رباب، سیتار، تنبور، ډول، طبله، څـــوکۍ، میزونه، د ندافۍ دستگاه (ډانډس)، نیزه، لیندۍ، د غلو دانو شانډۍ، کشتۍ، آبگوټونه او داسې نور چې د ځینو نومونه او عکسونه په کتاب کې وینئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زانګو

د کوچني ماشوم د ویده کېدلو او هوساینې لپاره یوه ښه وسیله ده چې د زېږېدو څخه تر یونیم یا دوه کلنۍ پورې ماشومان پکې زنګول کېږي. زانګو له لرګي څخه جوړېږي او د هغې په تختو کې د ترکاڼ له خوا ښکلي ګلونه کیندل کېږي، نرم توشک پکې هوارول او ماشوم

وربانديې ویده کوي. زانګو د ماشوم د روزنې لپاره یوه ښه وسیله ده. د ماشوم د هوساینې او امن لپاره له زانګو څخه غیر بل ښه ځای نشته، چې د غورځېدلو، د پښبولاندې کېدلو، د سوځېدلو، د مضرو شیانو د خوړلو او له یخنۍ څخه د ماشوم د ساتلو ډېره ښه وسیله ده . کله چې یوه مور خپل ماشوم په زانګو کې وېده کوي، نو دغه شان خوږې سندرې ورته زمزمه کوي: آللو! للو! ، دلته مه راځه پیشو! صدیقه داسې ویده ده لکه ګوډۍ د رانجو

د مورد«للو» سندره ډېره لطیفه او خوږه سندره ده چې ماشوم یې د خپل ژوند په اوږدو کې اوري.کله چې ماشوم په خوب کې لاړشي بیایې مور په ډاډه زړه خپل کارونه سر ته رسوي.

زانګو په ټول افغانستان کې دود ده.

اوغور

یوه داسې وسیله ده چې په هغې کې غنم، وربشې، نخود، باقلې،توت، زغر، دنیا، مرچک او داسې نور شیان ټکوي او میده کوي.

ډېر پخوانی اوغور د تیږې هاونګ دی چې په دودیز ډول د خلکو په منځ کې مروج و او له دوو تیږو څخه جوړېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د دايرې په ډول تيږه چې د نيم متر مربع په اندازه پلنه او د ۲۰ يا ۲۵ سانتی متر مربع په اندازه پنډوالی لري او سطحه يې هواره وي. د کور په انګړ کې يې له ځمکې څخه څو سانتی متره اوچته ږدي او د هغې خوله (منځ) د فولادی قلم او څټک په واسطه د ۱۰ - ۱۵ سانتي متره عرض او د ٦ - ۸ سانتي متره په ژور والي تشوي .

د ځينو سيمو خلک د تيږی لوی اوغور ته (بغری) او د لرګي کوچنی اوغور ته هاونګ او چټو وايي. په ځينو ځايونو کې بغری د کلي په مرکزي برخه کې هم ځای لري چې ټول کليوال ترې هر وخت کار اخيستلی شي.

۲ - يوه تيږه چې تقريباً دوه کيلوګرامه دروند والی لري او د بادرنګ په ډول وي چې د کوبه (څولي يا ټکوونکې وسيلې) په حيث ترې کار اخلی. هاونګ د اوسپنې، مس، برونز (زيــړ) او دلرګي له سختو کُندو څخه هم جوړېږي چې هغه سپک او ګرځنده وي.

په دې وروستيو کې برقی هاونګونه هم جوړ شوي دي .

د لوست نوی اصطلاحات

برونز	برنج (يو ډول فلز)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- د ماشوم په روزنه کې د زانګو ښېګنې په خپلو کتابچوکې ولیکئ !

پوښتنې

- له لرګي څخه سامانونه جوړول زموږ په هیواد کې له کوم وخت څخه دود درلود ؟
- هغه سامانونه چې په کتاب کې یې یادونه شوې تاسې له هغوی څخه کوم یو پېژنئ ؟
- تاسې لوی اوغور چې پایکوب ورته ویل کېږي او شولې پری ټکوي، پېژنئ ؟ د هغې د کــار څرنګوالی ولیکئ.

کورنۍ دنده

- ښوونکی دې د هر زده کوونکي لپاره په کوچنیو لرګینو تختو باندې یوه یــادوه څلــوریزه (رباعی) په ښکلي لیک ولیکي او زده کوونکي دې هغه په خپلو کورونو کې حکاکي کړي او ټولګي ته دې راوړي .
- ښوونکي ته ښایي چې په دې هنر کې ور زده کوونکي وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

گاڼې

- گاڼې له څه شي څخه جوړېږي ؟
- په عکسونو کې کومې گاڼې وينئ؟

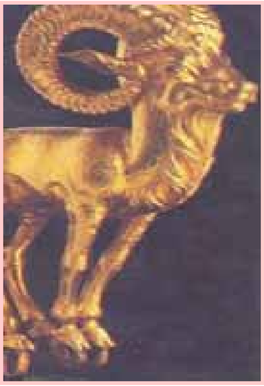

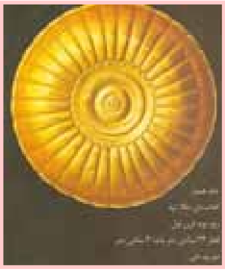

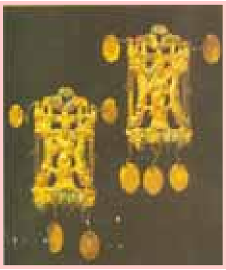

د گاڼو د استعمالولو فرهنگ زمونږ په هيواد کې لــه ډېــرو پخــوا زمانوڅخه دود و. لکه څنگه چې د لرغــون پوهــانو د کِينــدنو (حفرياتو) په نتيجه کې د بغلان پــه (ســرخ کوتل)، د جوزجان په (طلا تپه) او د کابــل په (خيرخانه) کــې د زرگرۍ نښې؛ لکه: غرڅه، هوار جام، او دوه د انسان مجــسمې چــې د لومړۍ پېړۍ د دويمې ربعې لاسي صنعت او هنر دی لاسته راغلي دي.

طلايي کمربند، د سور يا د لمرد رَبُّ النوعي مجسمه چې د هغې په سر او مخ باندې طلايي زنځيرونه، غوږوالۍ او په لاسونو کې يې د سرو زرو بنگړي کارول شوي دي، د بغلان د سرخ کوتــل لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آتشکدې څخه لاس ته راغلي دي، په زردشتي دورې پورې تړلي دي.

همدارنګه د کوشاني او اشکاني دورو د دوه زرو ټوټو طلايي ګاڼو نښې چې د جوزجان د طلاتپې ، د منګلو د ميرزکې او د جلال آباد له هډې څخه لاس ته راغلي دي، د دې مطلب څرګندونکي دي چې د داسې ګاڼو بې ساري نمونې چې په هغې وخت کې استعمالېدلې او زموږ تر زماني پورې يې دوام کړی دی، اوس هم په کابل او د هيواد په ټولو ښارونو او کليوکې ښځې او نجونې د ګاڼو سره مينه لري او هغه کاروي .

په لاندې ډول د ګاڼو يو څو ډولونه تاسوته درپيژنو:

دګاڼو ډولونه

د سروزرو تاج، ټيک، غوړوالی، لښتی، دغوږونو حلقې، د غوږونو چسپکونه، سيخکي، چارګل، د غاړې زنځير، لاکټ، اوړی، پيزوان، چمکلی، حمايل، ببلا ببلې غاړه کی، سلسلې (د غاړې دوه ډوله اميلونه)، بازو بند، غمي لرونکي بنګړي، ساده بنګړي، باهوګان، ونبي، دغاړې امېل، د سينې ګل، کمر بند، پای زيب (خلخا ل)، د تندي زنځير، طلايي غمي دارې ګوتې، د سرو زرو تعويذونه، چلّې او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرنګه چې مور وینو په سلګونو ډوله طلايي اود سپینوزرو ګاڼې ښځې او پیغلې کاروي په دې کې ځینې ډولونه هغه ګاڼې دي چې د هغې له نومونو څخه معلومېږي چې په سر، غوږ، پزه، لاسونو او پښو کې کارول کېږي او نور شپږ ډولونه يې که څه هم ښځې او نجونې پېژني، خو د زیاتو معلوماتو لپاره يې دلته يادونه کوو:

شپږ ډوله طلايي ګاڼې

۱ – د تندي ټیک

د مثلث، مربع، ګرد، ساده او غمي لرونکو په شکل جوړېږي؛ د نازکو ګونګرو لرونکو زنځیرونو په ډول د دواړو وروځو ترمنځ ځړول کیږي . ښځې او نجونې يې په ودونو او د خوشحالیو په محفلونو کې اچوي .

۲ – د سروزروچارګل

د پزې دښکلا لپاره یوه ګاڼه ده چې په شا پورې يې یوه نرۍ او کوچنۍ میله نښلول شوې ده. دامیله د پزې په سوري کې اچول کیږي، په پاسني سر (مخ) کې يې ورته د قیمتي زمرّد، یاقوت یا د الماس د غمي لپاره يو مناسب ځای جوړ کړي وي چې دغه غمی پکې لګول کېږي.

۳ - د سرو زرو لاکټ

دا د ښځو د غاړې او سینې د ښکلا یوه طلايي ګاڼه ده . په مختلفو ډولونو د سپارښتنې او غوښتنې سره سمه جوړېږي. د یوه زنځیر په واسطه د غاړې شا ته تړل کېږي او د ټټر په سر باندې يې راځوړندوي.

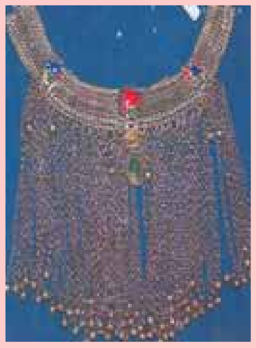

۴ - چمکلي

له ډېرو لرغونو ګاڼو څخه دي چې مخکې به يې له نقرې څخه جوړول. ځینوشتمنو خلکو به له سروزرو څخه هم جوړول چې ډېر قیمتي اوښکلي به وو. اوس هم چمکلي په ځینو سیمو کې دود لري.

۵ - غاړه کۍ او سلسله

دا دوه ګاڼې هم په غاړه کې اچول کېږي او ښځې يې ډېرې خوښوي .

٦ – چشم مهره

دا د کوچنۍ تختې یا لوحې په شکل یوه ګاڼه ده چې د هغې په مخ باندې غمي لګول کېږي او تقریباً له سترګې سره ورته والی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په ځينو سيمو کې تخته کې ورته وايي.
چشم مهره هم ګاڼه ده او هم په عامه توګه خلک داسې ذهنيت لري، کله چې ځينې کسان د رخې له مخې ددغې ګاڼې اغوستونکي ته ګوري نوسترګې يې په دې ګاڼه پريوځي دغه مرى د حاسد (نظر باز) د سترګو د نظر غشى دفع او هغه انسان له بده نظره ژغورې.

د لوست نوي اصطلاحات

ګاڼه	پسولونه
الماس	قيمتي تيږه، جواهر
دفع	مخنيوی

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د ګاڼو د کارولو په باب خبرې وکړي.

پوښتنې

– ګاڼې له کومو فلزاتواو جواهرو څخه جوړېږي ؟
– د څو ډولو ګاڼو نومونه واخلئ ؟
– ښځې او نجونې کومې ګاڼې ډېرې خوښوي؟ طلايي اوکه د سپينو زروګاڼې؟ او ولې؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د امکان په صورت کې په خپلو کورونو يا د خپلوانو کره وګوري او د دې ګاڼو عکسونه يا د هغې بازاري نمونې چې قيمتي نه وي، ټولګي ته راوړي او يو کلکسيون دې ترينه جوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

د مسگرۍ صنعت او هنر

- گرانو زده کوونکو تاسی مس پېژنئ ؟
- په عکسونو کې کوم شیان وینئ ؟

د مسو د کشف او د کارولو تاریخ د انسانانو د ژوند له هغې دورې سره تړلی دی چې هغې ته (په مغارو کې د انسانانو د اوسېدلو دوره) وایي . بشر لومړی ځل له مسو څخه د مسکوکاتو او پیسو په توګه کار واخیست .

پخوا د خلکو د ژوند په هره برخه کې مسو خورازیات ارزښت درلود؛ خو د ماشیني صنعت په رامنځ ته کېدو او د نورو وسایلو په جوړېدو سره چې د مسو پرځای یې کارول؛ نوځکه زموږ په هېواد کې د مسو صنعت ته پاملرنه لږغوندې کمه شوه .

مس د خپلې لرغونتیا او ارزانۍ په سبب اوس هم د ټولنې دېراخو برګنو له خوا استعمالېږي .

د کابل په ښار کې د "میوند جادې" له جوړېدلوڅخه مخکې د مسګرۍ بازار په (چار سوق) کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مسو څخه ښځینه ګاڼې لکه: غاړه کۍ، غوږوالۍ، میخکۍ، پای زیب، بازو بند ، تعویذونــه، ماتیک، د سینې ګل،بنګړي،ګوتې، په ښکلیو او ښایسته ډولونو سره جوړوي.

له مسو څخه دمُجَللو مانیو، د جوماتونو په ګنبدو او ګلدستو او د متبرکو مزارونــو د قُبَّه وو جوړولــو، د لیکلــو د لوازمــو، د مجسمو د ښکلا او د زینتــي وســیلو، د هندارو د غاړو(څنډو) او په لرغونو ښارونو کې د شمعدان، مشعل، مسی چراغونــو، لالټین(ارکین) او داسې نورو وســایلو پــه جوړولو کې کار اخیستل شوی دی .

ځرنګه چې د مسو آواز ډېر آهنګ لرونکی دی نو ځکه له دې څخه جرس(ګینګړی، زنګوله)، د ښوونځي زنګ، سرنی، شپېلۍ، بوق(د شپیلۍ نوعه) او داسې نور جوړوي .

هغه لامل چې د مسګرۍ رواج یې تر نن ورځې ژوندی ساتلی دی، هغه له مسو څخه د کــور دسامان آلاتو په توګه ګټه اخیستل دي، لکه د آشپزۍ او د خوړو لوښي چې پــه لانــدې ډول دي:

– د کور د کاروبار لوښي

عبارت دي له: لګن یا خانکی، پتنوس، کوزه، لوټه (آفتابه)، چلمچي، آبدان، صابون دانــۍ، شمع دانۍ او داسی نور لوښي چې تر اوسه د هغوی نمونې په پخوانیو کورونو کې شته .

– د آشپزۍ لوښي

ډول ډول دېګونه، چلوصاف، قفګیر، آب ګردان (غټه ځمڅۍ)، سماوار، لګــن، ډولچــه، چای‌جوش، چري، او داسې نور اړوند لوښي.

- د خوراک لوښي

د بشقاب ډولونه، غوري، کاسې، قاشوغې، ځمڅې، ګیلاسونه، جامونه (کټوری یا مــشربه)، د ښوروا خورۍ کاسې او د اسې نور .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسگري چې له پخوا څخه ورسره د خلکو ډېره مينه وه، نو ځکه د فن او هنر ډېرو ډولونو په دې صنعت کې وده کړې ده.

د مسو ښکلا، ځلا، رنگ آميزي، ډيزاين کول، شبکه کاري، زنځيرجوړونه، د هغو هنرونو لـــه جملې څخه دي چې زموږ د هيواد په گوټ گوټ کې په ځانگړې توگـــه پـــه کابـــل، بلـــخ، تاشقرغان، هرات، کندهار ، ننگرهار، غزني او نورو ښارونو کې ډېر دود وو.

د يادونې وړ ده چې له بهر څخه د ځينو سپکو بادوامو او ارزانو سامانونو د راوړلو په ســـبب زموږ په هيواد کې د مسو صنعت يوه اندازه کم شوی دی؛ خو که چېرې په گټورو تبليغاتو سره خلک وهڅول شي، کېدای شي چې دې لرغونی صنعت ته دخلکو له ذوق او سليقې سره سم په عصری ډول ښه رونق ورکړشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست نوي اصطلاحات

خورا	زيات، ډېر
هڅونه	تشويق کول

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د مسينو لوښو په بـــاب خبـــرې وکړي او د مسي لوښو نومونه دې وليکي! .

پوښتنې

– زمونږ په هيواد کې له مسو څخه کومې وسيلې جوړېږي ؟
– مسګري زمونږ د هيواد په کومو ولايتونو او ښارونو کې ډېر رواج لري ؟
–که چېرته زمونږ په هيواد کې د مسګرۍ صنعت ته خلک وهڅول شي څومره اقتصادي ګټـــې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د مسو هغه لوښي او سامانونه چې په خپلو کورونو او يا د خپلوانو کره يې ويني، د هغو عکسونه او يا لستونه دې ټولګي ته راوړي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

فرهنګ د هغه هويت څخه عبارت دی چې يوملت ته ټولنيزه او طبيعې هستي ورکوي.
يا فرهنګ د يوې ټولنې د معنوي ارزښتونو، د مادّي هنري لاس ته راوړنو تمثيلوونکی، د ژوند او د اخلاقو د مزاياوو څرګندونکی دی چې.
ګاڼې، د لرګي مستظرفه صنايع او د دې صنايعو او هنرونو ډېر ډولونه پکې شامل دي. د ليمڅي جوړول زموږ د هيواد د لرغونو لاسي صنايعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی نه وريشي بلکې هغه مينځي، رنګوي يې بيا ورڅخه ليمڅی جوړوي.
ټغر زموږ په ګران هيواد کې د(اورمک) په کار ګاه کې په بېلو بېلو ډولونو اوبي؛ لکه مزاري ټغر، کشيده ټغر، پلاس ټغر او داسې نور.
زموږ د هيواد د اوبدنې د لرغونو او ظريفو هنرونو څخه د غاليو اوبدنه ده چې پخوا د هيواد په شمالي ولايتونو، هرات او بادغيس کې دود وه، خو نن ورځ په ډېرو ولايتونو کې د کابل په شمول د غالی او بدل دود شوي دي.چې د وړيو، پنبې او ورېښمو څخه په بېلا بېلو ډولونو اوبدل کيږي.
زموږ خلک د مالوچو له تار څخه خامتا، د کرکي څخه پوزي يا چغ، د غنمو له تنې څخه ټوکري، شکُور، چج، او څپلی، د ميرو د کولمو څخه چغيل (د غنمود پاکولو غټ غلبېل)، د اوړو غلبېل، متروکه، د ارغوان د لښتو **څخه** کجاوه او منجيله اوبي، ان تردې چې د ارغوان دلښتو څخه آتنګونه (منجيلې) د پوړيو(زينو) په ډول جوړوي، چې په سختو لارو او د غرونو په تيرو کې يې ميخ کوي چې د زينې په ډول ترې د تيريدلو لپاره کار اخلي.
زموږ په ګران هيواد کې ګنډل او ګلدوزي د ظريفو هنرونو د جملې څخه دي همداشان زموږ په ګران هيواد کې د لرګي مستظرفه صنايع او هنر له پخوا څخه دود دی چې د لرګي **څخه** ښکلې دروازې او کړکی، ښايسته ميزونه او الماری، زانګو، دوربشلو څرخ، د لرګي کڼاوې هاونګ، څمڅې، د موسيقی سامان او داسې نور ډېر سامونونه جوړوي.
له پخوا څخه د نقرې او د طلايی ګاڼو څخه د کار اخيستلو فرهنګ زموږ په هيواد کې دود و. لکه چې زموږ د هيواد په ډېرو سيمو کې د لرغون پيژندونکو د کيندنو په نتيجه کې د زرګری نښې تر لاسه شوي دي چې غرڅه(آهو)، کټوری(د ښبلو جام) او ښکلې ګاڼې دي، او نن ورځ هم با ذوقه ښځې او جونې دګاڼو د اغوستلو سره مينه لري چې نقره يې او طلايې ګاڼې لکه ګوشوارې، چمکلې، د غاړې زنځير، حمايل، سلسله، کره، چوري، ګوتې، چارګل او داسې نور اغوندي.
له مسو څخه د کور سامان، آشپزی او د ژوند په نورو اړتياوو کې هم ګټه اخيستل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

هنرونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د موسيقی د خوشحالی را وړونکي او ښکلې هنر سره چې د انسان د زړه د عواطفو ښکاره کوونکي او بيانوونکی دی بلديږی. زموږ د هيواد کلاسيك او معاصر هنرمندان، ملّي اتڼ او د موسيقی سامان آلات پيژني او همدارنګه زده کوونکي به په دې لوست کې د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه: ښکلې معماری، د ليکاطی او ښکلو ليکونو هنرونه چې زموږ د خلکو د مادّي او معنوي فرهنګ يومهم عنصر دی او د هغوی د ټولنې له تل څخه ځليږي، وپيژني.

موسيقي

- موسيقي څه شی دی؟

موسيقي د ښکلو او زړه راښکونکو هنرونو له جملې څخه ده چې له پخوا زمانوڅخه تر اوسه پورې انسانانو خپل باطني عواطف او نازک احساسات، خوشحالي، غمونه اوخپلې روحي جذبې د موسيقۍ په واسطه ښکاره کړي دي .

په اسلامي نړۍ کې د موسيقۍ پوهان

ابو نصر فارابي (معلم ثانی) د اسلامی نړۍ ستر فيلسوف، د موسيقۍ عالم و چې د موسيقی په علم کې تاليفات لري. سرينده (غيچک) هغه اختراع کړې ده.

وايي چې: يوه ورځ فارابی يوه مجلس ته راننوت او يو څو ټوټې لرګي يې له يوې کڅوړې څخه راوبستل، هغه يې يو له بل سره په ځانګړې توګه ترکيب او يو ځای کړل او بيا يې وغږول. په يوه حالت کې يې ټول حاضرين په ژړا کړل او په بل حالت کې يې ټول وخندول بيا يې د ساز غږ بدل کړ، ټول يې ويده کړل او خپله تري ولاړ.

د اسلامی نړۍ پوهانو دغه ښکلي هنر ته د پيړيو په اوږدوکې وده ورکړې ده، لکه:ابوحفص سُغدی دڅلورمې هجري پيړۍ اديب او موسيقي پوه يوه جعبه يې په قانون سره برابره کړه او هغې ته يې د قانون نوم ورکړ .

رودکي سمرقندي به چنګ ډېر ښه غږاوه .

فرخي سيستاني هم د چنګ او عود په غږولو کې ورتيا درلوده .

ابن سينا بلخي د موسيقۍ په فن کې لوی لاس درلود چې د هغه د (شِفا) کتاب يوه برخه دموسيقۍ د علم په باره کې ليکل شوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه عبد القادر عودي، خواجه محمود شهابی هِروي، قاسم قانوني، حافظ بابا جان، مولانابنايي، ټول د موسيقۍ په هنر کې استاذان او پوهان وو.

خوشحال خان خټک په خپل مشهور اثر«دستارنامه» کې د سلو هنرونو او سلو خصلتونو په لړکې د يوه شخصيت لپاره د موسيقي پر هنر پوهېدل هم لازمي ګڼلي دي او د خپل دغه کتاب يوه برخه يې ورته ځانګړې کړې ده.

هغوی چې موږ يې نومونه يادکړل زموږ د هيواد د کلاسيکی موسيقۍ او د پخوانيو ټولنو د لرغوني تاريخ له تل څخه را وتلي دي او د هغوی د ميراثونو سلسلې زموږ تر ژوندانه پورې رارسېدلی دي.

زموږ د هيواد معاصر موسيقي پوهان هريو: استاد قاسم افغان، استاد پياراخان، استاد محمد حسين سرآهنګ، استاد رحيم بخش، ميرمن پروين، استاد شيدا، استاد هاشم، استاد اولمير، اميرمحمد، محمد آصف، استاد محمد عمر، استاد مهوش، ملنګ، استاد در محمد لوګری، شيرغزنوی، ناشناس، ساربان، بيلتون، استاد ايوب، ځلاند، ارمان، احمد ظاهر، فيض منګل، بازګل بدخشی، استاد محمد دين زاخيل، استاد ګلزمان،ميرمن قمرګل،قديم، صفدر توکلي او په زرګونو نور هنر مندان دي چې زموږ خلک د هغوی د نومونو او هنرونو سره آشنايي لري.

د کابل ښار د (پايان چوک) د خرابات په کوڅه کې د دوی د غونډېدو مرکز و.

د موسيقۍ (ټنګ ټکور) سامان

د موسيقۍ سامان بېلا بېل ډولونه لري چې په عمومي توګه په درې برخو وېشل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د موسیقۍ بادي (لوله يي) آلات

عبارت دي له: شپیلۍ، سورنی، شهنايي، نفیر، شيپور، کرنا، ترومپت، تونت، موسيقار، سيفون، او داسې نور .

۲ – د موسیقۍ تاري او آرشه يي آلات عبارت دي له:

د نبوره، دوتار، سه تار، تنبور، رباب،بينجو، بربط، ماندولين، گيتار، سرنده، چنگ، شـــهرود، چغانه، پيانو، رود، عود، کيبورد، هارپ، سنتور، سارنگ، وايلون، دلربا، غيچک، هارمونيـــه، آرگن، اکورديون، شوتک او داسې نور .

۳ – د موسیقۍ ضربي آلات: طبل (ډول)، طبله (دوپړۍ)، زيربغلي، دف، چمبـــه، منگـــی، نغاره، ارغنون، بانگودرم، تبيره، او داسی نور دي.

باید ووايو چې: د اسلام له نظره هر هغه کار چې د انسان د شهواني غرايزو د راپاربدو لامـــل وگرځي نا جايزدی؛ نو ځکه د اسلامي امت د فقهاوو او پوهانو په مينځ کې د هغې موسيقي په حرمت چې د شهواني غرايزو د راپارولو لامل وگرځي او انسان د بې بندوباري او فحشا خوا ته بيايي د نظر اتفاق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست نوي اصطلاحات

غيچک	د موسيقۍ يوه آرشه يي آله ده .
تَل	ژوره، ببخ
کلاسيک	قديمي - لرغوني

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي، يوه ډله دې د لرغوني موسيقي سامانونو په هکله او بله دې د عصرى موسيقۍ د سامانونو په هکله خبرې اترى وکړي او دخپلو خبرو نتيجه دې وليکي.

پوښتني

– تاسی د محلي موسيقۍ څو ډوله سامانونه پيژنئ ؟
– څو کسه وطني او محلي سندرغاړي پيژنئ ؟او په هغوی کې د کوم يو آواز ډېرخوښوئ؟
– ستاسې په ټولګي کې څوک د موسيقۍ د آلاتو له غږولو سره بلددي ؟
- سرُ او تال په موسيقۍ کې څه معنا لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې د نامتو وطني او محلی موسيقۍ د آلاتو غږوونکي او بله ډله دې د نامتو سندرغاړو نومونه وليکي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي اتڼ

- د مِلّي اتڼ په باره کې څه پوهېږئ؟

مِلّي اتڼ زموږ د هېواد له لرغونو عنعناتو او فرهنګ څخه دی چې د هېواد په ختيځو او جنوبي سيمو کې رواج لري. په نوي کال، ودونو، اخترونو، د ماشومانو د سنت کولو په خوښۍ او د خپلواکۍ په جشنونو کې ملي اتڼ ترسره کېږي.

د ملی اتڼ د کولو طريقه

ملی اتڼ تل د ډول په وهلو سره پيل کېږي چې ډول وهونکی، شپيلۍ غږونکی د ځانه سره ملګری کوي. ځوانان او اتڼ کوونکی کله کله په دوو ډلو وېشل کېږي او د اتڼ د ځانګړو سندرو په ويلو چې په پښتو ادبياتو کې ورته د (اتڼ نارې) وايي، پيل کيږي. چې د اتڼ کوونکو له خوا کله د سؤال او ځواب په بڼه او کله يوځايي د ځانګړې نڅا او حرکت سره ويل کېږي.
د نمونې په ډول يو څو سندرې دادي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخ ودی ویشتمـــــــــــــه مین دې په دا تـــــورو سترګو یمه
پاس پـــــــــه بام ولاړه یې زاری درته کوم که خولګۍ راوړې
که شین دی آسمان شین دی شیرین لالې مې غاړې لونګین دی

د سندرو د ویلو په پای کې دواړه ډلې قطار برې او د اتڼ په ډګر کې یوه دایـــره جـــوړوي. د ډول وهل تېزېږي. ځوانان او اتڼچیان په داسې حال کې چې سپین کالي، پـــه ګلـــدوزۍ او چرمه کارۍ ښکلي شوي واسکټونه اغوستي، په ډېر جوش او شوق د ډول او سرنې د آواز سره د سر، ویښتانو، غاړې، اوږهې، ملا، د لاسونو او پښو حرکتونه منظم او هم غږی کوي او اتڼ ته دوام ورکوي.

د اتڼ دوام

ټول خپل مخونه او لاسونه په یوه حرکت د دایرې دننه لوری ته ګرځوي. یو وار چکې وهي او بیا خپل لاسونه او ښی پښه اوچتوي او بیا چکې وهي. په همدې ترتیب خپل مخونه د دایـــرې بیرون خواته ګرځوي اوبیا چکې وهي. د دې حرکتونو د اجرا کولو په وخت کـــې ټـــول راتاویږي. همدا منظم چکونه (دلاسونو پړکا) د دایرې دننه او د باندې د ډول او سرنې سره په هم آهنګه توګـــه دوام کـــوي او ورو ورو شور او جذبې ډېرېږي. داسې چې ټول ځوانان د اتڼ په وخت کې د ټوپونو په وهلـــو ســـره پخپلو کې تاوېږي؛ لاسونه پړکوي؛ سرونو او غاړو ته منظم او یوځایي ټکانونه ورکوي؛ د سر ویښتان ښې او کیڼ خوا ته غورځوي. چې ډېره په زړه پوری منظره مینځته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرڅومره چې اتڼ دوام کوي په هماغه اندازه د ځوانانو جذبې زیاتېږی او په ډېـــر جـــوش او خروش سره یو ډول ښکلي آوازونه کاږي. د اتڼ نغمه او د ډول آواز ځانګړی ســـاز او آواز لري چې د ځوانانو ډېر شور او غوغا راپاروي.

دلوست نوي اصطلاحات

لالیـ	لالي - دوست - محبوب - زړه ته نږدې
چکې	لاسونه پړکول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي د ملي اتڼ په باره کې خبرې اترې وکړي!

پوښتنې

- ملي اتڼ د جسم او روح له نظره په اتڼ کوونکو او ننداڅیانو باندې څنګه اغیزه کوي؟
- ملي اتڼ زموږ د هېواد په کومو سیمو کې ډېر دود لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د ملی اتڼ په باره کې یوه مقاله ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديارلسم لوست

د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې

الف: نړيوالې نمونې

- د اسلام د سپيڅلي دين په راتلو سره زموږ په هيواد کې کومو هنرونو زياته وده وکړه؟

د اسلام سپيڅلی دين چې رڼا يې ټوله نړۍ روښانه کړه، له معنوي او اخلاقي ارزښتناکو لارښوونو څخه سربيره يې د نړۍ په مادّي فرهنګ او هنر باندې هم ډېرې اغيزې وکړې چې دا اغيزې په معمارۍ، ليکاطې او خوشنويسۍ، مُذَهّب کارۍ، صحافۍ، انځورګرۍ، مجلّد کارۍ او په داسې نورو کې روښانه دي چې د هغې نمونې تر نن ورځې پورې د نړيوال فرهنګ په مجموعه کې د لمر غونډې ځلېږي.د معمارۍ د هنر په برخه کې يې اغيزې تر اروپا رسېدلې دي چې د هسپانيې په هيواد کې د مسلمانانو په واسطه ډېر ښکلي او بې ساري جوماتونه ودان شوي دي.

مدينه منوره، نبوی جومات

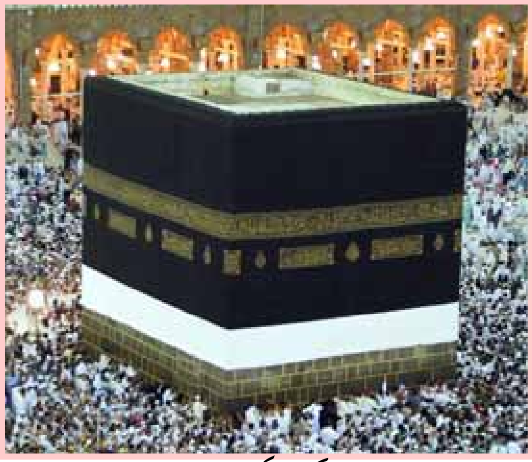

کعبه مکرمه

د سلطان احمد جومات
استانبول

د الوغ بيګ مدرسه
(سمرقند)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افريقې، مصر، ترکيې او په نورو اسلامي هيوادونو همدارنگه په سعودي عربستان او نـــورو عربي هيوادونو او په هند کې د شېرشاه سوری،ظهيرالدين محمد بابر او د هغـــه د زامنـــو د بادشاهۍ په دوره کې لوی لوی جوماتونه او نورې تاريخي ودانۍ جوړې شوې دي چې تر نـــن ورځې پورې په هماغه شان په خپل جلال او پرتم پاتې دي.

کتاب التفهيم الاوايل صناعة التنجيم
ابوريحان بيروني

قوتاد غوبيليک
يوسف خاص حاجب

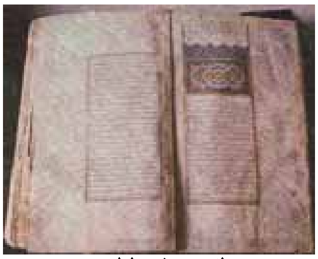
القانون فی الطب
بوعلی سينا

د احمد شاه درانی (ديوان)

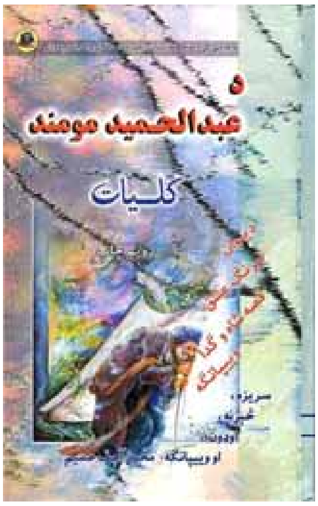

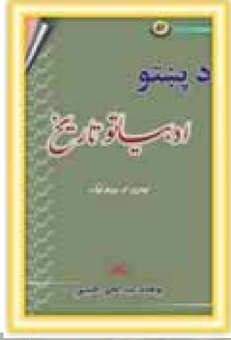

د علی شير نوايی
ديوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: سیمه ییزې نمونې

زموږ په گران هیواد کې د هرات د تیموري پاچاهانو، بابرشاه او د هغه د زامنو له خوا ډېر باعظمته او ښکلي جوماتونه ودان شوي دي چې په هغو کې د اسلامی معمارۍ له ځانگړي سبک او طریقې څخه گټه اخیستل شوې ده. د غه جوماتونه ډېرې ښکلې منقشې گنبدې لري چې رواقونه یې په ښکلو میناتوریو او د قران کریم مبارک آیتونه یې په نستعلیق، ثلث، ریحان، او په شکسته لیکونو باندې ښکلي لیکل شوي دي.

د لیکونو په څنډوکې د گلونو او پاڼو تصویرونه په تناسب او تناظر سره په طلایي او لاجوردي پخو رنگونو انځور او نقاشي شوي دي.

دغه یادې شوې ښکلې نقاشۍ او د معرّقي کاشي کارۍ نمونې د هرات په تاریخي جوماتو، دشاهرخ میرزا په لویه مدرسه، د مصلاّی هرات په مجموعه، د گوهر شاد بیگم په مدرسه، د شاه ولایت مآب په روضه، د شاه دوشمشیره ولی په جومات، د خواجه پارسای ولی په جومات او داسې نورو کې په ځلانده توگه تراوسه پاتې دي.

د شاه دو شمشیرهٔ ولي جومات
کابل

د بابر شاه د بڼ جومات
کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات مُصَلّی

د هرات مُصَلّٰی چې دغه ځایونه پکې شامل دي: د گوهر شاد بیگم مدرسه، د سلطان حسین میرزابایقرا مدرسه او خانقا، د امیرعلی شیر نوایی جومات، دارالحّفاظ، دارالّشِفا، د اخلاصیه خانقا او مدرسه چې داټول د ((هرات د مصلی مجموعه یا ټولگه)) او د اسلام د عالي هنرونو ښخه دي . د غلوار مسجد (مسجد حوض کرباس هرات) چې د هغې محراب د اسلامي او تېموري هنرونو څرگند او وتلی صنعت دی او په خپله طرح، طرز او نوعیت کې د لیکاطی، خوشنویسی، کاشي کاری او خاتَم کاری (غمی لگولو) په هنر کې لوړه نمونه ده.د هغې د (اوو رنگونو) کاشي کاری کې د معدني رنگونو ښکلي نقشونه کارول شوي دي.

د نړی په تاریخ کې تر ټولو عالي ودانۍ

د گوهر شاد جومات چې د خراسان د مشهد په ښار کې دی او تر اوسه په هماغه اصلي بڼه ودان پاتې دی د اسلامي هنر او زموږ د هیواد د هرات د تیموریانو د دورې د غوره معماری نماینـدگي کوي. د ځینو لرغون پوهانو په نظـر دا ودانـۍ دنړۍ د دوولسو تاریخي او عالي ودانیو په کتار کـې شمېرل کېږي.

د لیکاطی او ښکلې لیکنې هنر

زموږ د فرهنگ دېې سارو هنرونو ښخه یو، ښکلي لیکنې دي چې د ظرافت او ښکلا له پلوه د تجسُّمي هنرونو په محراق کې ځای لري.

زموږ لیکاطي اوښکلي لیکنې په (عربی- فارسی) لیکونو سره په نړی کې یوازنی او ځانگړی هنر دی. زموږ د هیـواد لیکاطانو او ښکلي لیکونکو په پوهه او کمال سره دغه روښانه هنر د یوه اصیل شرقي او اسلامي فرهنگ په توگه نړیـــوال فرهنگ ته وروپېژاند او هغې ته یې بډاینه وربخښلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (عربی- فارسی) لیکونو کې ددې ښکلې خط نور اوچت مقام کوم دی؟ چې ربانی کلام (قرآن شریف) په دې لیک سره لیکل شوی دی.

قرآن شریف چې نور په هر لیک سره ولیکل شي هغه نسخه د قـرآن کـریم ترجمـه ده نـه خپلـه

قرآن کریم. په دې لیک سره د الله (ج) کلام د لایتناهي عالم ښکلي زموږ د نړۍ غېږې ته راغلی دی.

د (عربی- فارسی) لیک زموږ د فرهنګ د معنویت ښکارندوی دی چـې د فرهنـګ ټـولې خواوې، معنوی اړخونه اوښکلې بڼه یې په غیږه کې لا تر اوسه ساتل شوې او تل پاتې ژوند یې موندلی دی.

بل هیڅ لیک نه شي کېدلی چې داسې ښکلی ولیکل شي.

په (عربی- فارسی) لیک کې د حروفو تناسب او تناظر په داسې ظرافت سره په پام کې نیـول

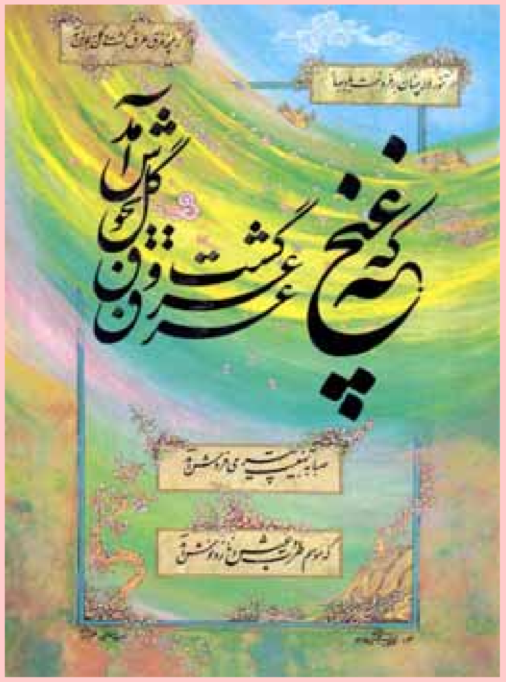

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی دی چې که چیرته د وېښته په اندازه د هغې له تناسب څخه لږ زیات ولیکل شي؛ نو نیمگړتیا یې په آسانۍ سره لیدل کیږي.

په دې هکله د یاقوت مستعصمي مشهور حکایت چې قرآن کریم یې په ښکلي لیک سره لیکلی او د بغداد خلیفه ته یې وړاندې کړی و، شته دی چې ښوونکی به هغه تاسو ته ووایي.

د تاریخ په اوږدو کې چې کوم ملاحظات د انځور ګرۍ او موسیقۍ په ډگر کې موجود وو د (عربي- فارسي) لیک ددې دوو نازکو او لطیفو هنرونو پیتی پخپلو اوږو باندې تراوسه پورې راولیږدوه، له دې کبله په ځینو مواردوکې دې لیک او ښکلو لیکنو په انځور ګرۍ او تصویر جوړونه کې بدلون موندلی دی.

تاریخ ګواه دی چې د شاهرخ میرزا او د هغه د ملکې گوهر شادبیگم د سلطنت په وخت کې هرات او د بایسُنغُری کتابتون اواکاډیمي د ښکلې لیکنې د روزنې او هڅونې د راټولیدو لوی مرکز و.

د لیک ډولونه په ځانګړې توګه د نستعلیق لیک د ښکلې لیکونکو د ذوق او سلیقې تجلّیگاه گرځېدلې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوره کې شمس الدين محمد هّشام هروی بایسُنغُری او شمس سلطانی په نهمه هجـــری پیړۍ کې د شاهرخ میرزا په دربار کې د بې سارېو ښکلیو لیکونکو څخه وو چې په سته، یاقوت او نسخ لیکونو کې استاذان وو او کلام الله مجید به یې په دې ښکلو لیکونو سره لیکه.

زموږ د ګران هیواد د تیموري علم دوستو او هنرپالو بادشاهانو د پالنې له کبلـــه لیکاطـــانو او ښکلی لیکونکو دا ښکلی او ظریف هنر د کمال لوړو پوړیو ته رسولی و چې هغه یـــې پـــه اوه ډوله په اوو قلمونو (په داسې حال کې چې د ټولو لیکونو په لیکلو کې یې د تورو(حروفو) تناظر او تناسب په پام کې نیوه)، لیکل کول؛ چې په دې توګه یې په اوه قلمـــي لیکاطـــانو شـــهرت موندلی وو.

حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن جامي چې ددې دورې دنومیالیو عالمانو او شاعرانو څخه و د اوو قلمونو ښکلی لیکنه یې پخپل شعر کې داسې ښکلی بیان کړې ده.

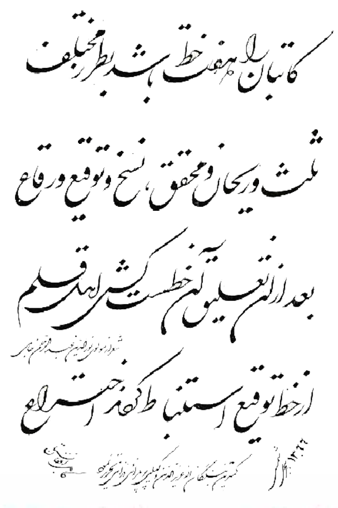

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړده چې تیموري شهزاد ګان او پاچاهان پرته له دې چې د هنرمندانو او ښکلو لیکونکو هڅوونکي وو، بلکې دوی هریو په خپله بې ساري هنرمندان او ښکلي لیکونکي وو. لکه څنګه چې بایسنُغر میرزا په ۸۲۳ هجری کال کې د فردوسي شهنامه خطاطي او په ښکلا لیکلې وه چې د لیک د ښکلا، د کتاب جوړونې، انځورګرۍ اود اسلامي هنر نور اړخونه اوښېګنې پکې راغونډې شوې وې چې د نړۍ په ټول تاریخ کې د بې سارو هنري آثارو اوشاهکاریو څخه دي. چې دغه نړیوال اوچت مقام د اسلام د مقدس دین اود اسلامي فرهنګ د برکت څخه ترلاسه شوي دي.

د لوست نوي اصطلاحات

رواقونه	د ودانیو د ګنبدونو لاندینۍ برخه
مُعَرّقي	ځلېدونکي.
بنا	ودانۍ
تجلید	کتابونو ته پوښ جوړول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په ډلوکې زموږ د هیواد دتاریخي جوماتونو او ودانیو د عکسونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

- د شاهرخ میرزا لوی جومات، د هرات د مصلی مجموعه، د ګوهر شاد مدرسه، د شاه ولایت مآب روضه، د خواجه پارسای ولي جومات، هریو زموږ د هېواد د اسلامي هنرونو په پېژندنه کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې داسلامي تاریخي ودانیو په هکله د خپلو کورنیو په مرسته څو کرښې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي لنډیز

موسیقي د لطیفو او ښکلو هنرونو څخه ده چې انسانانو د پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې خپلې خوشحالی، غمونه او هیجانات، باطني عواطف او احساسات ددې په واسطه څرګند کړي دي.

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان ډېر وو، لکه څرنګه چې ابو نصر فارابي د اسلامي نړۍ لوی فیلسوف د موسیقۍ عالم و. د هغوی د میراث دوام تر نن ورځې پورې رارسیدلی دی. زموږ د هیواد په سلګونو معاصر د موسیقۍ پوهان او استاذان زموږ خلک پېژني. د موسیقۍ سامان په عمومی توګه په درې ډوله دي: بادي، ضربي، تاري او آرشه يي. ملّي اتڼ زموږ د هیواد د لرغونو هنرونو څخه دی چې د هیواد په جنوبي، جنوب ختیځو او جنوب لویدیزوسیموکې دود دی. اتڼچیان په دایروي شکل درېږي د ډول او سرنې په و هلو ملّی اتڼ ترسره کوي.

د اسلام سپیڅلي دین د نړۍ په مادّی او معنوي فرهنګ باندې اغیزه کړې ده چې د معمارۍ او شاندارو جوماتونو د جوړولو په برخه کې يې اغیزې له سعودی عربستان څخه نیولی ان تر هند، افغانستان، په اروپاکې د هسپانیې تر هیواده پورې رسیدلي دي دهرات مصلا او جامع جومات، په مشهد کې د ګوهر شاد بېګم جومات او د ډهلي جامع جومات، په سمرقند کې د ریګستان مدرسه، په مزارکې د حضرت علي کرم الله وجهه آرامګاه او دخواجه پارسای ولي جومات، په مدینه منوره کې نبوي(ص) جومات او داسې نور.

د لیکاطی او ښکلو لیکنو په هنر کې د هرات د تیموریانو دوره، د بایسنغري اکاډمي او کتابتون د خپل وخت دښکلو لیکنو او د غونډو لوی مرکز و چې ډېریې اوه قلمي وو او په ځانګړې توګه دا مرکز د نستعلیق لیک تجلّیګاه ګرځېدلی وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

سیمه ییز دودونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د میلمه پالنې د غوره دودونو سره چې زموږ د خلکـو د لرغونو سنتونو څخه دي بلدشي او همدارنګه په کلیو، ښارونو او دنړۍ په نورو هیوادونو کې به د ډوډۍ د خوړلوآداب اوهم به د سنتي او پخوانیو خـوړو بـېلا بېـل ډولونـه چـې د پیړیو په اوږدوکې یې دخلکو ترمنځ دود درلوده, آشنایي پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون

که چېرې ستاسې کور ته يو ورېء، ترې او سترې مېلمه له اوږده سفر څخه راشي او ډوډۍ ستاسې د کورنۍ په اندازه وي نو تاسې به څه کوئ؟

مېلمه پالنه زموږ د خلکو ډېر پخوانی دود دی. پخوا زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي حجرې درلودلې. چې د هېواد په شمالی سيمو کې ورته خلک قوش‌خانه، په کابل او ځينو نورو سيمو کې ورته مهمانخانه، په کونړونو، لغمان، جنوبي او جنوب غربي ولايتونو او په ننګرهار کې ورته حجره او دېره وايي.

پخوا به يې د ژمي په موسم کې حجرې، مېلمستونونه او جوماتونه په (تاوه خانو) يا د نغري په اور باندې ګرمول او شتمنو خلکو شخصي حجرې هم درلودې. کليوالو خلکو به زيات وخت د سهارچای (سبا ناری) او د ماښام خواړه، په ځانګړې توګه د ژمي په موسم کې په دې حجروکې له ميلمنو سره ګډ خوړل.

مېلمه به يې په برځای کې کېنباوه. يو ځلمي به کوزه او چلمچي راوړل، د مېلمه او نورو لاسونو ته به يې اوبه اچولې. بل ځوان به دستپاک مېلمه ته ورکاوه او بل به د سترخوان هواروه، بيا به د کورنۍ غړو يا کليوالو په ګډه سره د خوړو لوښي راوړل. لومړی به يې د مېلمه مخې او بيا به يې نورو ته کېښودل. مېلمه چې به هر څوک و او هر څو ورځې به دلته و، کليوالو يا دکور خلکو به په ورين تندي ډوډۍ ورکوله.

مسافر مېلمه

مسافر مېلمه چې په قرآنکريم کې ورته ((ابن السبيل)) (د لارې زوی يا د لارې مسافر) ويل شوی دی چې ورېء، ترې او پلی به په لارو تېريده او په کوم کلي به چې راغی، خلکو به يې ډېر درناوی کاوه او ويل به يې: ((دا د خدای مېلمه دی او مېلمه د خدای دوست وي.)) همدا راز ديني طالب العلمانو ته هم ابن السبيل ويل کېږي.

د کليو خلک د ښار د خلکو په پرتله ډېر مېلمانه لري، ځکه چې په کليو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره هوټلونه او رستورانتونه نه وي، نو يو مسافر مېلمه ناچاره وي چې د کليوالو حجرو، جوماتونو او يا مېلمستونونو ته ورشي او خپله شپه تېره کړي؛ مګر په دې

وروستیو کې چې په ښارونو کې هوټلونه او رستورانتونه ډېر شوي دي، مسافر میلمانه د کورونو پرځای هوټلونو ته ځي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د مېلمه پالنې د څرنګوالي په باب خپل نظرونه او وړاندیزونه د نن ورځې د ښاري ژوند او د ټولنیزو بدلونونو او غوښتنو سره سم ترتیب او یو یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي او هغه دې ولولي.

پوښتنې

- په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د مېلمنو پالنه او درناوی څنګه کاوه؟
- ستاسې په آند میلمه پالنه په پخوانۍ (دودیزه) بڼه ښه ده او که په هغې کې د نن ورځې د ژوندانه له غوښتنو سره سم بدلون راوړل شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پخوانۍ کلیوالي یا دودیزې مېلمه پالنې په هکله د خپلو کورنیو په مرسته معلومات راغونډ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د ډوډۍ خوړلو آداب

- انسان باید په یوه ډله کې ډوډۍ څرنګه وخوري؟

د ډوډۍ خوړل، په ټوله نړۍ کې خپل ځانګړي آداب لري چې د هر هېواد وګـــړي د خپلــو دودونو سره سم هغوته پاملرنه کوي.

د نړۍ په ډېرو پرمخ تللو هیوادونو کې خلک ډوډۍ د مېز پر د قاشوقې او پنجې پـــه واســـطه خوري. د چین د لوی او ګڼ نفوسه هېواد خلک په ځانګړو کوچنیو، پاکو او ظریفـــو لرګیـــو باندې ډوډۍ خوري چې هغه لرګی یو وار کارول کېږي. اوس په ځینو هېوادونو کې قاشـــقه، پنجه او نور لوښي هم (یووار کارول) رواج شوي دي. زموږ په ګران هېواد کې په رســـمي او دولتي میلمستیاوو او ودونو کې د کابل او نورو لویو ښارونو ډېر خلک په هوټلونو کـــې پـــه قاشقه، پنجه او د مېز پر سر ډوډۍ خوري. خو په ډېرو سیمو، کلیو، ولایتونو او ان په ښارونو کې خلک پر فرش باندې کېنبني او په لاسونو ډوډۍ خوري چې هغه دودونه او رواجونه پـــه لاندې ډول دي:

په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

زموږ زیاتره خلک په سهار کې لږه او ماښام زیاته ډوډۍ خوري چې دا ښه او ګټور نـــه دي، بلکې په سهار کې ډېر او ماښام لږ خوراک غوره دی. په دې باره کې مقوله ده چې وایي:

((د سهار ډوډۍ په خپله خوره! غرمه یې له دوستانو سره خوره! او د ماښام خوراک دښمن ته ورکوه!))

د ډوډۍ په وخت د کور ټول غړي پر فرش باندې ناست وي، یو هلک کـــوزه او چلمچـــي راوړي او د ټولو لاسونو ته په ترتیب سره اوبه اچوي، بیا د کور ښځه په دسترخوان کې وچـــه ډوډۍ، بیا غوري او کاسې راوړي او په دودیز ډول یوې کاسې یا غوري ته دوه یا درې کسه کښېني او خوري یې.

ځینې خلک ماشومان یوازې لوښي ته کښېنوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډوډۍ د خوړلو پیل

د ډوډۍ خوړل په (بسم الله الرحمن الرحیم) باندې پیلوي.که خوراک شوربا یا نـور اوبلـن خواړه وي، وچه ډوډۍ په هغې کې ماتوي چې پسته شي. ډوډۍ په کـراره او آرامـۍ سـره خوري.

کله چې ماړه شي کاسې په ګوتو پاکوي او وایي چې د کاسې په پاکولو کې ثـواب دی او د کورنۍ مشر د خدای (ج) د نعمتونو د شکرانې د ادا کولو په خاطر لاسونه پورته کوي او دعا وایي. د کورنۍ نور غړي هم ورسره لاسونه پورته کوي او په ګډه سره آمین وایي.

دستر خوان ټولوي. د کورنۍ یو وړوکی هلک یا نجلۍ بیاهم کوزه اوچلمچـي راوړي او پـه ترتیب سره لاسونو ته اوبه اچوي. مور یا ځوانه لور لوښي وړي او هغه مینځي؛ مګـر پـه دې وروستیو وختونو کې په ښارونو کې بدلونونه راغلي دي. که خواړه ښوروا وي، د دوه کسانو لپاره یوه کاسه یا د هر کس لپاره یوه کاسه راوړي. میوه، سلاد او سابه په بېلا بېلو قابونو کې ږدي او هر څوک یې په خپله خوښه له ښوروا سره خوري. غوښه یو کس په ټولو وېشي. زیاتره ماشومان او ځوانان د هډوکو غوښه خوښوي. پخوا د سبو او میوو خوراک په کلیو کـې لـږ رواج و؛ خو په دې ورستیو کې خلک د دې په ګټو پوه شوي دي او ډېر یې خوري.

په ودونو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

په یوه کور یا یوه لویه حجره کې اوږد او لوی د سترخوان هواروي. میلمانه خپـل لاسـونه مینځي او له دسترخوان څخه چاپېره پرفرش باندې کښېني. ټاکلي کسان د پلو غوري او نـور اړوند خواړه راوړي.دوه یا درې کسان یوه یوه غوري ته کښېني. د خوړلو په پای کـې دعـا کوي اوله دسترخوان څخه خوربېږي.

په هوټلونو کې د ډوډۍ د خوړلو آداب

په وروستیو کلونو کې خلک داسې فکر کوي چې د واده مراسم په هوټلونو کې بې ستونزو دي او یا دمنفي سیالۍ له مخې ورو ورو هوټلونو ته مخه کوي چې د خپل واده مراسم په هوټل کې سرته ورسوي که څه هم د هوټل لګښت ډېر دروند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵ - ۲۰) کلونه مخکې کله چې به میلمانه هوټل ته وغوښتل شول او هلته به ورغلل، په هوټل کې به څوکۍ او میزونه اینبودل شوي وو او مېلمانه به لس یا دوولس کسان د هر میز څخه چاپیره په څوکیو باندې کښېناستل .کله چې به د هوټل خدمتګارانو خواړه په غوریو او قابونوکې په میزونو کېښودل؛ نور به نو څنډ او معطلي جایز نه وه. هر څوک به چې په کراره خوځېده څه به یې لاس ته نه ورتلل،نو مجبور به و چې په کور کې ډوډۍ وخوري.
خو په دې وروستیو وختونوکې له یوې خوا په هوټلونوکې د خوړو کمیت ښه شوی دی، او له بلې خوا د پوهې په رامنځ ته کیدو سره د ډوډۍ خوړلو فرهنګ او آدابو هم بدلون موندلی دی.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې هریو د هغو آدابو په هکله چې ددوی کورنۍ یې د دسترخوان پرمخ د ډوډۍ د خوړلو په وخت په پام کې نیسي خبرې وکړي!

پوښتنې

- ستاسو په فکرډوډۍ خوړل په جلا کاسو کې ښه دي او که په ګډه سره په یوه کاسه یا غوري کې؟
- ډودۍ خوړل په قاشقه او پنجه څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ډوډۍ خوړلو په هکله چی له پخوا څخه یې څومره بدلون موندلی پوښتنه وکړي او هغه دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

خواړه

- په عکس کې کومې میوې وینئ؟

خواړه د انسانانو د ژوند د پایښت یوه اصلي او بنسټیزه وسیله ده چې هغه له مېوو، سبو، حبوباتو، لبنیاتو، کبانو، مرغانو، چرگانو، د چرگانو د هګیو او له څارویو څخه د خوړلو لپاره لاس ته راوړي.

زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوري او ډول ډول مواد سره نه یوځای کوي. ځکه په دې پوهېږي چې که څومره مختلف مواد سره یوځای شي او یا هغو ته زیات جوش ورکړ شي، هومره یې د خوړو کیفیت کمېږي. مېوې او زیاتره سابه تازه یا اومه خوړل کېږي. خلک ځینې حبوبات او سابه پخوي او بیا یې خوري. شېدې له ایشولو څخه وروسته تومنه کوي چې مستې، پیروی، کُچ، خیدک(پنیر)، تروې(شرومبې) او کُرت ورڅخه جوړوي. که چېرته د اخواړه تازه وخوړل شي، ډېر ګټور دي.

په غوښو کې ډېره ښه غوښه د کبانو غوښه ده. کبان ډېر ډولونه لري؛ لکه: خاویار، خال لرونکي کبان، شیرماهي، لقه، اوزون بورون، قزل آلا او داسې نور ...

دویمه درجه د مارغانو غوښه ده؛ لکه: مرز (بودنه)، سی‌سی، زرکه، د چنچڼو ډولونه، کورني او ځنګلي چرګان، قره قوش، زري کبک ، وحشي او اهلي فیل مرغ، هیلی(مرغابی) او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښه خلک په مختلفو ډولونو پخوي لکه: ډول ډول کباب، کوفته، منتو، ښوروا، چـــاینکي، يخني، تندوری، دوپیازه، کوزه بته، وريته، او داسې نور.
د کبابونو په څېر د غوښو پخول د خوړلو لپاره ښه اوښي زيانه دي.
په هر صورت د غوښې ډېر خوړل د انسان روغتيا او سلامتيا ته زيان رسوي. د اســـلام لـــه مشرانو څخه يوه، داسې ويلي دي:

(له خپلو خېټو څخه د څارويو هديره مه جوړوئ!)

د خوړو ډولونه

الف: هغه خواړه چې د اوړو (خمير) او سبو څخه برابرېږي:
آش، منتو، سمبوسه، کُتَخي، قيماقي، آشک، اوماچ، بوګن‌آش، بولاني، دلده (د غنمو دل شوی خواړه) او داسې نور.

ب: هغه خواړه چې له وريجو څخه برابرېږي
پلو، چلو، قابلي پلو او ببلابېل ډولونـــه يـــې، شيربرنج، شـــوله، شـــوروابرنج، د وريجـــو او شړومبو اوګره، ډنډه کې، قولوتُرش او داسې نور.
کچړي قروت اوچاينکي زموږ د هيواد د خلکو ډېر پخواني خواړه دي.

ج: د وچې ډوډۍ ډولونه

د تناره ډوډۍ، د تبې ډوډۍ، خاصه ډوډۍ، د تبې پراټه،قماچ (کلوله ډوډۍ)، چپاتي، فتيـــره، اېشله، کلچې، ورقي کلچې، په تبره باندې پخه شوې ډوډۍ، ګـــوش‌فيـــل، د ســـيلوډوډۍ، ګنځاخي، چپه تاوه او داسې نور.

کُتَخي

د بدخشان ولايت د اوزبکانو په منځ کې رواج لري.
دا خواړه د سوزمې، اوړو، پيازو او حيواني زېړو غوړيو کې جوړېږي.

د پخولو طريقه

ميده شوي پياز له سوزمې سره ګډوي او بيايې پر لرګينو تختو باندې د آغږل شوو اوړو زوالې (پيړۍ) د يوه استوانه يي شکل لرګي په واسطه هواروي. بيا دغه ګډ شوی پياز او سوزمه پـــه هوارو شوو پيړو کې را تاووي او په يوه پلن ديګ کې يې د داغ شوو غوړيو په مـــنځ کـــې د پخېدو لپاره اچوي.
کُتَخي ډېر خوندور خواړه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منتو

لازمي مواد: د پسه غوښه او لم، پیاز، ترمیده اوړه، پُلی (وچه خمیره)، زنکی (زیره)، هــوړه، مُرچ، یوه اندازه غوړي، او لړه مالګه.

د پخولو طریقه

اوړه اغږي، بیا غوښه، پیاز، د پسه لم او هوړه دغوښې له ماشین څخــه باسي او یـــوه انـــدازه میده شوی مرچ او مالګه ورسره ګډوي، بیا اغږل شوي اوړه کلوله کوي او له آش غوڅوونکي ماشین څخه يې باسي چې د نازکو تختو په شکل جوړېږي. بیا دغه اوار شوي اوړه د یوه ګـــرد لوښي لکه د چاینک د سرپوښ په واسطه د دایروي ټوټو په شکل غوڅوي او بیا هغه غوښه، لم او له هغې سره نور یوځای شوي مواد چې مخکې تیار شوي دي، د کوچنیو کلولو په شـــکل را اخلي او د دایروی نازکو هوارو شوو اوړو پر منځ کې يې ږدي او په یوه ځانګړې بڼه يـــې راتاو او جوړ وي.

کله چې ټول منتو په دې شکل تیار شو نو د منتو د پخولو ځانګړې دیګ کې اوبه اچوي او د اور د پاسه يې ږدي او منتو د هغې په مخصوصو قالبونو کې چې مشبک او سوري سوري دي، ځای پر ځای کوي. پنځه یا شپږ قالبونه چې هر یو يې د منتو د څلویښتو څخه تر پنځوسو دانو پورې د ځایېدلو ظرفیت لري، ډکوي او په دیګ کې يې ږدي او سرپې ترې.

هغه اور چې د دیګ د لاندې بلېږي، د دیګ اوبه په تدریج سره په بخــار بـــدلوي. د اوبـــو بخارات د هغو قالبونو په تشوځایونوکې چې سر پر سر کېښودل شوی دي راتاوېږي، نو منتو په همدې بخاراتو کې لږ ترلږه په یوه ساعت کې پخېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- د امکان په صورت او د لیسې د مدیر په اجازه دې زده کوونکي د آشپزۍ لوازم ا و د یـــو ډول خواړو د پخولو لپاره ضروري مواد ښوونځي ته راوړي او په یوه مناسب ځای کې دې هغه پاخه کړي.

پوښتنې

- خواړه د انسان په ژوند کې څه رول لري؟
- د انسانانو لپاره ډېر ښه خواړه کوم خواړه دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې تیرې شپې د خوړو په هکله چې څرنګه برابر شوي وو؟ معلومات په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريم څپرکي لنډيز

ميلمه پالنه زموږ د خلکو د لرغونو دودونو څخه ده. پخوا زموږ د هيواد په ډېرو سيموکې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي ميلمستونونه درلودل چې د هيواد په شمالي سيموکې ورته قوش خانه او په جنوبي او لويديځو سيمو کې يې ورته حجره ويله. خلك په کليو کې د ښارونو په پرتله ډېر ميلمانه لري. څرنګه چې په کليو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره رستورانتونه او هوټلونه نه وي نو مسافر ميلمه مجبور وي چې د دوستانو کورونو ته ولاړشي.

زموږ د ګران هيواد د کابل په ښار او ځينو نورو لويو ښارونو کې په رسمي اواجتماعي ميلمستياوو او ودونو کې خلك په هوټلونو کې په قاشقه او پنجه د ميز په سر ډوډۍ خوري خو د ولايتونو په ډېرو سيمو، کليو او ښارونو کې ډېر خلك پر فرش شوي ځای پرځمکه کښېني او ډوډۍ په لاسونو خوري.

زموږ خلك په کليوکې سهار ډوډۍ لږه او د شپې ډېره خوري، د ډوډۍ د خوړلو په وخت کې د کور ټول غړي د کور پر فرش باندې د دسترخوان څخه چا پېره کښېني او او په معمولي توګه يو يا درې تنه په يوه کاسه سره کښېني.

د ډوډۍ خوړل په ((بسم الله الرحمن الرحيم)) سره پيل کېږي او خواړه په کرار او پرته له خبرو خوري، د خوړلو په پای کې کاسې پاکوي، د کور مشر دالله تعالی د نعمتونو د شکرانې په خاطر چې دوی ته يې ورکړي دي دعا کوي او نورغړي آمين وايي.

خواړه د انسانانو د ژوند د دوام بنيادي وسيله ده زموږ خلك خواړه په ساده ډول خوري. ډول ډول او ډېر مواد سره نه ګډوی. غوښه په مختلفو ډولونو پخوي او خوري يې لکه: د کباب ډولونه، کوفته، منتو، ښوروا، چاينکي او داسې نور.

ډېره ښه غوښه د کبانواو مرغيو غوښه ده.

خلك د شيدو، د سابو د ډولونو، وريجو، دانو، اوړو او د غوښو څخه ډول ډول خوندور خواړه پخوي,لکه: سمبوسه، منتو، آش، کتخي، ګنزاخي، دپلو ډولونه، کچري قروت او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

سیمه ییزې جامې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د خلکو د سنتي او سیمه ییزو جامو، پښویا پـایزارونو او د خولیو د بېلابېلو ډولونو سره بلدېږی او زده کوونکي به د دې لوست پـه ویلـو سـره د هغو ګڼو لباسونو سره چې د خلکو په منځ کې دود دي لکه څـادر، چـپن، پټو، کمـیس او پرتوګ، د ښځو او نارینه وو واسکټونه، د ښځو څادریو او څړوکو سره آشنایي پیدا کـړي. په دې لړکې به زده کوونکي د ماشومانو، تنکیو ځوانـانو، او د سـړیو د ځـانګړو مراسـمو جامې او هغه جامې او خولۍ چې نړیوال نوم لري وپیژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنتي او سيمه ييزې جامې

- تاسې ګران زده کوونکي په ملي- مذهبی ورځو، جشنونو او مېلو کې کوم ډول جامې اغوندئ؟
زمونږ خلکو له پخوا څخه د وړيو، پومبې (خامتا) او له ورېښمو څخه دجوړوشوو جامو او د څارويو د څرمنې له څپليو سره بلد او روږدي شوي وو چې ټولو به دا لباسونه او کالي خپله جوړول. وړۍ، پومبه او ورېښم به ښځو او نجونو وربشل بيا به يې کسبګرو او د تنستو دستګاوو ته وربشلي تارونه وروړل.
کسبګرو به په تنستوکې تارونه پيیل او له هغې څخه به يې ډول ډول ټوکران لکه: خامتا، اَلَچه، چکمن (پشمي چپن) او داسې نور اوبدل چې ځينې به يې اغوستل او ځينې به يې د پردو، فرشونو او دکور په نورو سامان آلاتو کې کارول.
هغه سنتي جامې چې زمونږ په هېواد کې تراوسه پورې دود لري، په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چپن، جبلک، چکمن، قاقمه، گوپیچه، کمیس اوپرتوگ، واسکټ، پوستین، پوستینچه، څادري، څادر، لونګۍ، پټو، پکول، ورینه ځونډۍ داره خولۍ، قره قلي، ګلدوزي شوي خولۍ، د مشکنیو خولۍ، او داسې نور چې په لاندې ډول جلا جلا تشریح کېږي.

الف - چپن

چپن په اصل کې زموږ د هېواد د شمال او شمال ختیځو ولایتونو دخلکو جامه ده. چپن لستوني، ښکلی یخن، مخ، استر او فراویز لري. د مخ او استر منځ یې له پومبې څخه ډکوي چې بدن تود وساتي. د اوږې له سرنه تر لمنې پورې لستوني په موازي ډول بخې کوي چې پومبه یې بې-ځایه نه شي. د چپن د یخن په برخه کې ښکلي فراویز چې له وربښمو څخه د نوار په ډول اوبدل کېږي،ګنډوي چې چپن ته ښکلا ورکوي. د چپن د مخ او استر ټول رختونه د پومبې له تارونو څخه دي او ځینې له وربښمینو تارونو هم جوړ وي.

ب - جبلک: (Jelak)

جبلکې بې پختې سپکه چپنه ده او د ګرمۍ د موسم ښکلی او سپک لباس دی. خلک جبلکه پر اوږو باندې اچوي او لستوني یې کم تر اغوندي. جبلکه د تار، سنډو او ځینې وختونه یې له وربښمو څخه هم جوړوي.

وربښمینه چپن او جبلکه د نقش او رنګ په لحاظ د اَلچې، قناویز، غراوي او د شاهي چپنو په نومونو سره یادېږي.

ج - چکمن

چکمن هم د چپنې په ډول ده، خو د چکمن تان (رخت) د یو ډول پسه له پستو وړیو څخه چې د "ګدِیک" (Gadik)په نوم یادېږي، همدارنګه د غژګاو له ډېرو نرمو وېښتانو څخه هم اوبدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چکمن ډېر ښه تان(بَرَک) د بدخشان په غاران، په میدان وردگ، هزاره جاتو اود غزني پــه مالستان کې ډېر جوړېږي.

د – قاقمه

قاقمه هم د چکمن په ډول له وړیو څخه جوړېږي؛ مگر د دې تار نری وربشل کېږي. رخت یې نازک دی او پت نه لري او د جبلکې په څېر سپکه ده.

د بدخشان په شغنان، هزاره جاتو او د هېواد په ډېرو سیموکې له نرمو وړیو څخه جاکټونــه د غاړی دسمالونه، دستکشې، جرابې او ښکلې خولۍ اوبدل کېږي چې ډېر شهرت لري.

هـــ - گوپیچه

دا چپن لنډه لمن لري چې د مخ او استرمنځ یې له پُنبې څخه ډکوي. له پنبې څخه ډکه شــوې گوپیچــه زیــاتره چــاپ انــدازان پــه وزلوبه(بزکشۍ) کې اغوندي. بې مالوچو او نازکه گوپیچې هم شته.

و- پټو

پټو یا قدیفه (څادر) یوه داسې جامه ده چې لستوڼي، غــاړه او پاینڅې نه لري. څه باندې دوو مترو په اندازه اوږدوالی او سور یې یو یا یونیم متر وي. له وړینو، تارونو او ســنډې تو کرانــو څخه جوړېږي.

پټو په پخوانیو وختونو کې زموږ د هېواد په جنوبي او شــرقي تودو سیمو کې خلکو اغوسته؛ مگر نــن ورځ دا پــه ټــول افغانستان کې مروج شــوی دي. پټــو د ســنډې، نخــي او وربښمینو تارونو په واسطه گلدوزي او ښکلې کوي. په ځانگړې توگه کنــدهاری هنرمنــدې ښځې او نجونه پټو په عالي سبک او طرز سره گنډي.

پټو زیا تره له وړیو څخه جوړېږي.او مشهور ډولونه یې: کابلي، هراتي، کشمیري او اســتالفي پټوگان دي. تاري او کرباسي ډول ته یې کېش وایي چې په کوهدامن، په ځانگړې توگــه پــه استالف کې جوړېږي چې زیاتره د ټولنې غریب خلک او سپین ږیری ترینه کاراخلي. قدیفه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کندهار کې ورته دوپټه، په ننګرهار کې څادر او په پکتیکا کې ورته تاځر وايي، پــه ځینــو وختونو کې د هغې حاشيې د ورېښمو د تار په واسطه ګلدوزي او ښکلې کوي.

ز- واسکټ

واسکټ بې لستوڼي جامه ده چې زموږ د هېواد په ټولو ښارونو او کلیو کې د خلکو تر مـنځ د دې اغوستل دود لري.

واسکټونه وړیــن، تــاري، ســـنډي او د ورېـــښمو مختلف ډولونه لري. نسبت ګوپیچې او کرتۍ ته سپک دي. د دې ډولي او تَجَمُلي ډولونو ته د چرمه کارۍ او ګنډدوزۍ واسکټونه وايي.
د ښکلا لپاره پکې ډېر ګلان او ډیزاینونه، مرۍ، کــوچنۍ آیینې او وړې ځلېدونکې ستارې ګنډي.
د چرمه کارۍ واسکټونه ماشومان، ځوانان،اوتنکي ځوانان د خوشحالیو په ورځو، نوې کال، مذهبي اخترونو، جشنونو او په ملي ورځو کې اغوندي.

ح- پوستین

پوستین د پسه،ګیدړ، سنجاب، خفک او دسمور له پوستکو څخه چې پاسته او نرم دي جوړوي دا د ژمي تود لباس دی. پوستین د

چپن او چکمني په څېر لستوڼي، یخن او اوږده لمن لري. د تَجَمُّل او ښایست پــه مقــصد پوستین په سرو، زېــړو او نارنجي تارونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلدوزي کوي چې دا ډول پوستین ډېر ښکلي او شاهانه وي. د غزني پوستین له پخوا څخه شهرت لري. د پوستین د خرڅلاو دکانونه اوس په کابل او د هېواد په نورو ښارونو کې ډېر دي.

نړیوال سیلانیان پوستین په ډېر اوچت قیمت اخلي.

ط: پوستینچه

پوستینچه هم د پوستین په شان ګنډل کېږي، مګر د دې لمن د پوستین له لمنې څخه لړه لنډه ده.

ی- افغاني ګنډ

افغاني ګنډ هم سنتي جامه ده. ښکلې ګلدوزي لري چې ښځې او نجونې یې د نوي کال په ، جشنونو او نورو ملّي او دخوشحالیو په ورځوکې اغوندي.

په دولتي ادارو، ښوونځیو، مدرسو او پوهنتونونو کې کارمندان، زده کوونکي، او مُحَصّلان په عمومي توګه د زینتي جامو پرځای ساده جامې او دریشي اغوندي، که څه هم دریـــشي زمــوږ دودیزې او ملّي جامې نه دي، خوبین المللي یونیفورم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د سنتي او وطني جاموځرنګوالی او دګنډلو ډولونه په خپلو کتابچوکې ولیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه د ټولګي په مخ کې ووایي.

پوښتنې

- کوم ډول جامو ته سنتي جامې وایي؟
- د واسکټونو بېلا بېل ډولونه ولیکئ.؟
- توریستان کوم ډول پوستین او پوستینچه خوښوي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د سنتي جامو په هکله د خپلې کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه معلومات را غونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته لسم لوست

د خولۍ او څادر ډولونه

- تاسې څو ډوله خولۍ پېژنئ؟

الف - پکول

پکول په دوه ډوله دی. يو هغه پکول دی چې د څارويو له پوستکي څخه جوړېږي چې د يخنۍ، واورو او باران په موسم کې سر تود او همدارنګه يې له بهرنۍ احتمالي ليکرونو او د لمر له تاوڅخه خوندي ساتي. دې پکولونو ته تيلپک هم وايي. بل ډول هغه پکول دی چې له وړين توکرڅخه جوړېږي. ګرد

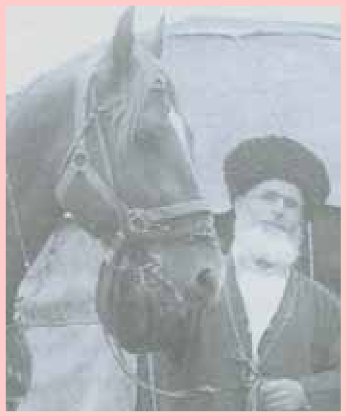

او موړې لرونکی دی. په اغوستلوکې د آسانۍ په سبب مجاهدينو د جهاد په دوران کې له پکول څخه ډېره استفاده کوله. د پکول جوړولو مشهور او اصلي مرکزونه د نورستان او چترال سيمې دی.
د بدخشان په شغنان کې ښځې د ګديک له وړيو څخه نفيس پکولونه اوبي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د قره قلي خولۍ

دغه خولۍ د قره قل د وري له پوستکي څخه جوړېږي. د قره قلي خولۍ زياتره د ډول او سينګار په مقصد استعمالېږي. دغه پوستکي ګلدار او ډول ډول رنګونه لري لکه: کبودچه، شتري، تور، سور،سپين، برګ او داسي نور.

د پوستکي ګلان د هغه د وړيو منظمه چين خوردګي (کوړۍ شوې وړۍ) کتارونه دي چې د هغې د ښکلا سبب ګرځي.

تجربه لرونکي د پسونو خاوندان او شپانه پوهېږي چې کوم رنګ قُچ (نر پسه) له کوم رنګ مېږي سره جوړه کړي چې دهغوی ديوځای کېدلو په پای کې داسې ورى چې پوستکی يې ښکلی او د په زړه پورې رنګ لرونکي وي وزېږي.

همدارنګه په ځينو وختونوکې پوهېږي چې د وري د پوستکي ګلان د هغې له زېږېدوڅخه وروسته خلاصيږي او هغه ښکلا چې د مور په خيټه کې يې لري، له منځه ځي؛ په دې سبب د مېږې سر، د بچې له پيدايښت څخه مخکې پرې کوي او بچې يې له خيټې څخه را باسي. دا ډول پوستکی د (تِقر) په نوم يادوي، چې ډېر قيمتي وي.

ځيني خلک وايي چې د پوستکي په خاطر د وري د سر پرې کول بې رحمي ده.

ج- کندهارۍ، اوزبيکۍ او هزاره ګۍ خولۍ

دا ډول خولۍ د (تاقين) په نوم هم يادوي چې له نخي ټوکر څخه جوړېږي. بيايې د وربښمو او سنډي رنګينو تارونو په واسطه ګلدوزي کوي.

په اندراب، چاه آب او تخارکې د خولۍ ګلونه يو له بل سره نږدې نږدې اوکوچني کوچني ګنډي چې دې ته (چکن دوزي تاقين) هم وايي. کندهارۍ خولۍ هم ډېرې ښکلې او نفيسې خولۍ دي. په دې کې مُهرۍ (مشکنې) ستارې او وړې وړې ځلانده ښيښې کاروي چې ځانګړې ښکلا او ځلا ورکوي. دا ډول خولۍ د فراه او نيمروز په ولايتونو کې هم ګنډل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه خولۍ چې په بامیان، غزني، ارزګان، سمنګان او درهٔ صــوف کــې ګنډل کېږي، د ګلدوزۍ له مخې د فاریاب، جوزجان، شبرغان او مزار خلکو له خولیو سره ورته والي لري.

هغه زربافت دوزي خولۍ چې د زري تار څخه ګنډل کېږي دوردګو پــه ولایت کې دود لري چې د زرتاري خولیو په نوم یادېږي.

د – لونګۍ

لونګۍ ته دستار، پټکی، پګړۍ، سله، لنګوټه او عمّامه هم وایي.

لونګۍ د نارینه وو د سر لپاره ده چې له ځانګړې خولۍ سره یې پــر سر تړي. زموږ د هېواد په ټولو ولایتونو کې د دې په سرکول رواج لري. د پکتیا، پکتیکا، خوست، قندهار، مزار شریف، میدان وردګ، د غزني مقر، کټواز او نورو ډېرو ولایتونوکې خلــک لــوی او ډول ډول دستارونه په سر تړي او د هرې سیمې د خلکو دستارونه یوله بل څخه یو څه توپیر لري.

پخوا به د ستار د سان یا ململ د سپین ټوکر څخه جوړېده، خو اوس د لونګۍ په نوم یــو ډول ټوکر اوبدل کېږي چې د (۴- ۵) متره اوږدوالی او د (۵۰ – ٦۰) سانتي متره پلنوالی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لونگۍ ټوکر، وړین، تارین، سنډین،وربښمین او یا د دې ټولو څخه ګډ وي. زموږ د هېواد دینـي عالمان او روحانیون سپین یا تور دستار تړي او نور خلک د خپل ذوق او خوښې سره سم رنګونـه غوره کوي.
لونګۍ زموږ د خلکو لرغونی لباس دی خو ځوانان، د مکتبونو زده کوونکي، محصّلان او د دولـت کارمندان یې، په ښوونځیو، پوهنتونونو او په رسمي مؤسساتو او ادارو کې لږ په سر کوي.

هـ - څادري

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا بــه د اشــرافو کورنیو ښځو په ښارونو کې اغوستله. په کلیو کې یې رواج کم و. اوس یې په کلیو، ښارونو او هرځای کې ښځې او پېغلې اغونــدي. ښځې او نجونې یې په رسمي دولتــي ادارو، مدارســو او د عــالي تحصیلاتو په مؤسساتو کې ډېرې نه استعمالوي؛ بلکې پرځای یــې څادر ټیکری (پوړنی) په سر کوي او داسلامي حجاب رعایت هــم پکې په ښه توګه کېدای شي.
څادري د بهرنیو نفیسو او قیمتي ټوکرانو څخه په آبي، لاجوردي، ماشي، فــولادي، ســپینو او داسې نورو رنګونو کې جوړیږي چې ښځه له سر څخه تر پښو پورې پوښي (پټوي). څادري د سر په برخه کې ځانګړې ، بخیې او ګلدوزي شوې خولۍ لري. د څادري هغه برخــه چــې د سترګو د پاسه رالوېږي، جالۍداره وي چې له هغې څخه لاره یا نور شیان ولیدلی شي.

و- څادر، ټیکری (څړوکی)

ټیکری د ښځو او نجونو د سر او بدن پټوونکی دی چې په زیاتو آسیایي او اسلامي هېوادونــو کې یې ښځې او نجونه په کور، بهر، مدارسو، د لوړو زده‌کــړو پــه تحــصیلي مؤســساتو، پوهنتونونو او د کار په ساحو کې اغوندي.
څړوکي د رنګ، د ټوکر د څرنګوالی او اندازې له مخې، بېلا بېل ډولونه لري. د څړوکي یــا ټیکري تَجَمّلي ډول چې د هغه ټوکر هم زیات او لوي وي، ګلدوزي کېږي چــې ښــځې او نجونې یې په ودونو، جشنونو، مېلو او داسې نورو د خوشحالیو په ورځو کې په سر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

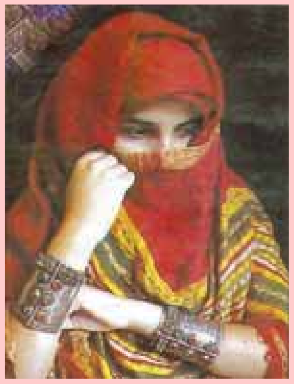

ټيکري د ساده ململ، ښکلي وربښمين؛ همدارنگه د سپين، تور او رنگه گاچونو په ډول هــم جوړيږي.

د لوست نوي اصطلاحات

ستر	پرده، حجاب
روحانيون	مذهبي لارښوونکي
معروف	مشهور- معلوم
نوار	فيته

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډله ييزه توگه د خپلې سيمې او ولايت د جامو د ښکلا او ډولونو په هکله معلومات وليکي او نوروته دې ولولي.

پوښتنې

- قره قلی خولی، پکول، توپۍ، کندهاری خولی، زري خولی، اوزبيکي خولی، هــزاره گــي خولی، څائي او ننگرهاری خولی کوم ډول خولی دي.
- ستاسی په نظر که چېرته د څادری په شکل او د گنډلو په طريقه کې بدلون راوړل شي ښه به وی او که نه؟ په دې کې خپل نظرونه څرگند کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپل کور اوخپلوانو، څخه د سنتي کاليو لست برابر کړي او ټولگي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څپلۍ او پایزارونه

لکه څنګه چې وايي: «ستاسې پښې ستاسې دويم زړه دی» څه مفهوم لري؟

چمبوس (وتارې)

زموږ د ګران هېواد خلک له پخوا څخه د څرمنې پای افزارونو په پښو کولو سره روږدي وو چې د هغې له جملې څخه يو ډول، چمبوس دی. چمبوس اوږد پوست ساق او ډبل تلی لري چې د جرابو اوپايتاوو سره په پښو کېږي.

په دې توګه پښې له يخنۍ، ګرمۍ او همدارنګه د تيږو، لرګيو، اغزيو او د ضررې شيانو له ټکرونو او ليکرونو څخه خوندي ساتي. هغه بزګران چې له سهار څخه تر ماښامه پورې کار کوي، شپانه چې په غرونو او دښتو کې تل د څپلو وزو او ميږو د رمو پسې روان وي؛ وتارې د هغوی ډېر ښه پای افزار دي.

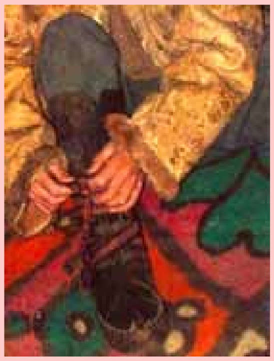

مُوکِۍ

موکی هم د غوايي، وزو او د ګډو (مېږو) له څرمنې څخه ګنډي.
د دې ساقونه د چمبوس څخه لږ لنډ وي او بندونه نه لري او کله کله يې د ښکلا او سينګار لپاره په ساقونو کې ګلان او ځونډې ګنډي.

څپلۍ

څپلۍ زموږ د هېواد د تودو سيمو د خلکو پاپوښــونه دي. د دې تلي له ډبلې څرمنې او ربړ څخه جوړېږي، پاسنۍ برخه يــې لــه

نازکې(نرمې) څرمنې څخه او د تلــې پــه دواړو خواوو پورې داسې ګنډي چې هم د ګوتو او هم د پــښې د پونـــدې خـــواوې خلاصې وي چې پښې د ګرمۍ او خولــو احساس ونه کړي.
په دوو تسمو او يوه سګک (غربی) باندې د پښې بل اړخ ته تړل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پکتیا او خوست په ولایتونو کې چې د مزرو څخه د ټوکرۍ او نور سامان اوبدلو صنعت مروج دی، له همدې موادو څخه د مزرو څپلۍ هم جوړوي چې بی وزله خلک یې ډیر کاروي،خو ډېر دوام نه کوي.

موزه

د موزو پېښو کول زموږ په هېواد کې له پخوا زمانو څخه رواج و.

موزې زیاتره د غرڅه او نورو څارویو له څرمنو څخه جوړوي. دا ډول موزې ډېرې نرمې او دوام داره وي او چاپ اندازان يې په پښو کوي.

هغه موزې چې د مصنوعي څرمنې څخه جوړېږي، د هغو ځینې ډولونه دننه منځ کې پَت لري چې پت لرونکی ډول یې ښځې ډېر خوښوي.

مسحۍ

مسحۍ تقریباً د موزو په شکل دي، اوږده ساقونه لري؛ مګر د موزې په شان کری نه لري.

مسحۍ د جرابو، پایتاوو او له کَلَوشو سره په پښو کېږي. د هېواد په شمالي برخو، کابل او په زیاترو لویو ښارونو کې يې له پخوا څخه عالمان، روحانیون او شتمن خلک د ژمي په موسم کې په پښو کوي.

جرموق

جرموق د مسحۍ یو ډول دی چې لنډ ساقونه لري او د نارینه وو د ژمي پای افزاردي.

دجورابو، نفیسو پایتاوو او د کلوشو سره په پښو کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنې (پیزار)

پنې له عادي څرمنو څخه جوړېږي. د مخې پاسنۍ برخه کې د تسمې نرۍ څوکه د چـرګ د قرقرې په ډول پورته راکږه شوې وي او د پوندې په برخه کې یې هم یوه اوچته تسمه د نیولو

او پښو کولو لپاره ګنډلې وي. د پنو تجملي او ښکلي ډولونه هم شته چې د هغې څرمن ښکلي ګلدوزي کوي. د نارینه وو پنې په معمولي توګه ساده او کلکې وي او ښځینه پنـې ښـکلې، نازکې او ګلداره وي. هغه پنې چې په ځلېدونکې سنډې او زري تار سره ګلدوزي شوې وي، هغې ته زري پنې وایي.

کړاوې

دا لرغونې پای‌افزار ترکاڼ له لرګي څخه تراشي چې په هغې کې د پښو کولو د آسانۍ لپاره یوه تسمه کلکوي. کړاوې د اوداسه لپاره ښه پای افزار دی او اوس یې په حمامونو کـې ډېـرې کاروي.

لرګین بوټان

د بدخشان په درواز ولسوالۍ کې د غوزانو او دتوت د ونو له کُنډې څخه د بوټـانو غونـدې پای‌افزارونه جوړوي چې له جورابو او چمبوسو سره یې په پښو کوي. دا بوټان ډېر کلـک او پښې خوږوي، خو اوس نه استعمالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوټان

څرنګه چې زموږ په هېواد کې له پخوا وختونو څخه څرمن ډېره پیدا کېدله، نو په همدې لحاظ پــه ډېــرو سیمو کې د بوټانو ګنډل له پخوا څخه دود درلود. په ښارونو کې بېلا بېلې رستې وې چې د نارینــه وو، ښځو او ماشومانو له پاره یې بوټان ګنډل.

د کابل په ښار کې د بوټ ګنډلو مشهوره راسته په "خیابان" کې واقع وه.

همدارنګه د (بوټ آهو) کارخانه هم د کابل په ښارکې ډېره مشهوره وه.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې له بهر څخه د راوړل شوو پــای افزارونو صحي او اقتصادي زیانونه او دویمه ډله دې د وطني پای افزارونو صحي او اقتصادي ګټې ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې

- ستاسې په نظر که له وطني څرمنې څخه بوټونه جوړشي، ښه به وي او که له بهرنیو؟
- که د وطني پای افزارونوجوړولو ته پاملرنه وشي او د هغې کیفیت ته د خلکو د خوښــې او ذوق سره سم بدلون ورکړ شي؛څومره ګټه به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هغه پای افزارونه چې په کلیو، ښارونو او ولایتونو کې یــې خلــک پــه پښو کوي، د هغوی لستونه برابر کړي او له ځانه سره دې ټولګي ته را وړي او ودې وایي چې له هغوی څخه کوم یو وطني پای افزارونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ خلکو د پخوا څخه د وړينو، نخي، وريښمو، د پوستکو د جامو او د څرمنې پای افزارونو سره عادت درلوده او دغه ټولې جامې يې پخپله جوړولې.

وړی، پنبه او وريښم به ښځو او نجونو وريشل او بيا به خلکو په لاسي کار ګاوو کې او بدل هغه جامې چې تر اوسه زموږ په ګران هيواد کې کارول کېږي لکه چپن، جېلک، چکمن، قاقمه، ګوپيچه، کميس او پرتوګ، واسکټ، پوستين، څادري، څادر، پټکی او لونګۍ، پټو، پکول، خولۍ، قره قلي، ګلدوزي شوې خولۍ، د زري تار لرونکی خولۍ او داسې نور.

چپن: د هيواد د شمال او شمال ختيځو سيمو د خلکو جامه ده، داسې جامه ده چې لستوڼي، ښکلی يخن، مخ او استر لري او د مخ او استرمنځ يې ورته د مالوچو څخه ډکوي؛ تر څو چې بدن تود وساتي.

جېلک: بې يختې سپکه چپنه او د اوړي د ګرم موسم د تجمل جامه ده.

چکمن هم د چپن په ډول ده. مګر د چکمن ټوکر د يو ډول ميږو د پستو وړيو **څخه** چې د ((ګديک)) په نوم يادېږي او د غژګاو له وېښتانو څخه چې ډېر پاسته دي اوبدل کېږي.

پټو يا څادر داسې جامه ده چې لستوڼي، يخن، او پايڅې نه لري، دوه متره اوږدوالی، يو يا يونيم متر سور لري، له وړين تاري يا سنډي ټوکر څخه په ډېره ښکلې بڼه جوړېږي.

واسکټ بې لستوڼي نيم تنه يې جامه ده چې زموږ د هيواد په ټولو ښارونو او کليوکې دود دی.

پوستين د پسونو، د ګيدړ، سنجاب، خفک او د سمور پوستکي څخه جوړوي چې د ژمي توده جامه ده د چپن په ډول اوږده لستوڼي ښکلې غاړه او لمن لري.

افغاني ګند هم يوه دوديزه او د ښکلي ګل ګنډ شوې جامه ده چې نجونې او ښځې يې په خوشحالۍ او ملّي ورځوکې اغوندي.

لنګۍ: د نارينه وو د سر سرپوښ دی چې د ځانګړې خولۍ سره يې په سر تړي، په ټولو ولايتونو کې د دې په سرول دود لري.

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به په ښارونو کې د اشرافو کورنيو ښځو اغوستلې، اوس هم په ښارونو او کليو کې دود لري.

څپلی، چمبوس، موکي، چپلې او د پای افزارونو نور ډولونه په هيواد کې دود دي چې خلک يې له څرمني، پوستکي، او نباتاتو څخه جوړوي او د اقليمي شرايطو سره سم يې په پښو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

تفریحي او سیمه ییزي لوبې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي د سیمه ییزو لوبو په دودیزو ارزښتونولکه سانګه وهل، وزلوبه، د ځوانانو او ماشومانو د لوبو په بېلابېلو ډولونو چې زموږ دهیواد په هرګوټ کې دود دي پوهېږي.
زده کوونکي باید د ماشومانو او ځوانانو د بېلابېلو سیمه ییزو لوبو ډولونه وپېژني.
آس چې ښکلی او د غښتلي بدن څاروی دی، زده کوونکي دې له هغې څخه د ګټې اخیستلو طریقه زده کړي, او په دې باندې دې وپوهیږي چې آس ته د سورلی او د پیټي دلیږدولو سربیره، د بهرنیو سیلانیانو پاملرنه را واړوي.
زده کوونکي دې دا زده کړي چې په کوم ډول کولی شي چې سانګه وهلو او وزلوبی ته دیوې افغاني ملي لوبې په توګه نړیواله بڼه ورکړي.

شلم لوست

سانګه وهل

سانګه وهل (نیزه بازی) کوم ډول لوبه ده؟

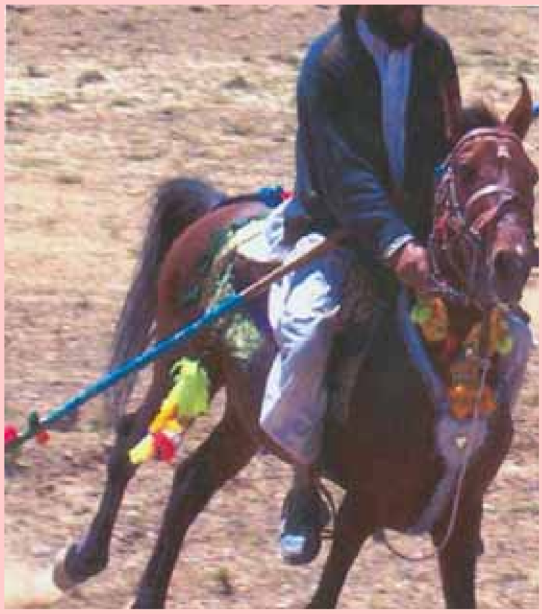

سانګه وهل ډېره پخوانۍ او په زړه پورې لوبه ده چې زموږ د ګران هېواد په سویلي سیمو؛ لکه: غزنی، پکتیا، لوګر او پکتیکا کې ډېره کېږي. سانګه وهل د دې خلکو دودیزه لوبه ده. کوم آسونه چې د سانګې وهلو لوبې ته روزل کیږي، دوزیرستان له سیمې څخه یې راولي، چې هغو ته وزیري آسونه وایي. دا آسونه اوچته غاړه، تیز او نازکه غوږونه، متناسب اندام، مشکي، کرنګ، کمید، سُرخون، اَبرَش، سمند، قره کهراو داسې نور رنګونه لري. نیزه بازان هغه سمند آسونه چې تور څنګونه او دهغه له پاسه سپین رنګ او په تندی کې سپین خال ولري، د دې لوبې لپاره خوښوي. هغوی خپل آسونه په ښکلو زینونو او ځلونو، په وریښمینو ځوندې لرونکو دستمالونو او یالپوښونو سره چې په هغې کې کوچنۍ هنداري لګېدلې وي، سینګاروي.

نیزه تېره نوک (څوکه) لري او د اوسپنې یا له کلکو پولادو څخه جوړېږي چې د دوو یا درې مترو د بانس لرګي په سر کې یې کلکوي. د نیزې د لرګي اوږدوالی زیاتره د نیزه باز په خوښه وي.

نیزه بازي د اخترونو په ورځو، د نوروز په مېلو، ودونو، زوکړو او د خوشحالیو په نورو مراسمو کې ترسره کېږي چې ټول خلک د ننداري او سیل لپاره د نیزه بازۍ ډګر ته په ډېره مینه ورځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سانګې وهلو د لوبې طریقه

له مشرانو څخه یوتن په خپل څادرکې د لرګي نیم متره مورې راوړي او د سیالۍ د ډګر په منځ کې یې د څو قدمونو په واټن په ځمکه کې ټکوهي او بیا هر نیزه باز په خپل آس باندې سپور په ښي لاس کې یې نیزه او په کیڼ لاس کې یې د خپل آس قیزه (واګی) نیولې وي ، په خپل وار سره د لوبې ډګر ته ورځي او د مورې د راپورته کولو په مقصد خپل آس هغه لورې ته په منډه کوي. په دې وخت کې ډولچي چې د مورو په خوا کې تیار ولاړ وي، د سواره او د آس د تَهَیُّج او مستۍ په خاطر د ډول آواز تېزوي او

نندارچیان چې د سواره د منډې په لور دواړو خواو ته په کتارونوکې ولاړ وي، د هغه د بري لپاره لاسونه پړکوي. نیزه وهونکی خپل ځان له نیزې سره د مورې په خوا را ټیټوي او د نیزې څوکه په زور سره په مورې کې ور ننباسي او هغه په ډېر مهارت او تیزۍ سره له ځمکې څخه راباسي.

د نیزه بازانو له ګډون کوونکو څخه هر یو په خپل وار سره دا فعالیت سرته رسوي. هرچا چې ډېر بري لاس ته راوړل دلوبې دویم پړاو ته لاره پیدا کوي.

د نیزه بازۍ دویم پړاو

یوځل بیا یو څو دانې مورې په ځمکه کې ټکوهي او باید چې اتل نیزه باز دا ټول مورې د آس په یوه منډه یو په بل پسې د نیزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي او اوچت یې کړي. کله چې په دې کار هم بریالی شو، بیا یو دسمال د تنکۍ لښتې په سرکې بندوي یا د نصوارو قطۍ چې کوچنۍ آیینه لري، اتل نیزه باز ته یې نیسي چې دا شیان هم د آس د ځغاستې په حالت کې د خپلې نیزې په څوکې را اوچت کړي او دا ټول حرکتونه باید په زیات سرعت سره سرته ورسېږي.

دا عمل څو واره تکرارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیالۍ سرته رسېدل غالباً دوه یا درې ساعته نیسي او بیا پای ته رسېږي. د سیالۍ د پایلې خوشحالي د ټوپکو په ډزو او ملي اتڼونو سره بدرګه کېږي. د مسابقې د اتل او ټولو نیزه بازانو لپاره بېل بېل انعامونه لکه: نغدې روپۍ، پسه، نوې جامې، لونګۍ، چپنه او داسې نور شیان ورکول کېږي. البته د لوبې د اتل انعام له نورو نیزه بازانو څخه زیات وي. همدا شان پسه حلالوي او نیزه بازانو ته مېلمستیا ورکوي. ډولچي خپل انعام نغدې پیسې اخلي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نیزه بازۍ د آس ځانګړتیاوې ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

پوښتنې

- د نیزه بازۍ په لوبه کې څو سپاره برخه اخلي؟
- نیزه بازي زموږ د هېواد په کوم زون کې ترسره کېږي؟
- د نیزه بازۍ د اجرا کولو طریقه تشریح کړئ؟
- کېدای شي چې د نیزه بازۍ لوبه ملي او بین المللي شي؟ خپل نظرونه څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي، ښار او سیمه کې د نیزه بازۍ په هکله معلومات راټول او په راتلونکي درسي ساعت کې دې ښوونه خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

آس

- آس څه ډول ښاروی دی؟

آس زورور، مقاوم او قوي هيکله ښاروی دی چې په يقيني توګه په پخوانيو وختونو کې وحشي و، بيا انسانانو وروسته اهلي کړ. له آسونو څخه په بار وړلو، سورلی او ان په جګړو کې کار اخيستل کېږي.

په پخوا زمانو کې هم لکه د نن په شان د جګړو ډګرونو ته د وسلو او جنګي سامانونو دلېږدولو اود دې خدمتونو د سرته رسولو لپاره له آس څخه کار اخيستل کېده.

آس د هغه د بدنی جوړښت او کاراخيستلو له نظره په درې ډوله دی:

الف- د وزلوبې آس. ب- پيګه آس، ج- يابو.

الف- د وزلوبې آس

د آسونو د روزونکو د تجربې له مخې سربيره د آسونو له جنسيت څخه د ځينوځانګړيو رنګونو لرونکي آسونه په طبيعي توګه د نورو رنګونو پر آسونو باندې ښېګنی لري، لکه:جېرن (Jeran) آس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې سره سره د وزلوبې ښه آس هغه آس دی چې اوچته ونه او اوږدې پښې ولري او د څلورواړو پښو په منځ کې ساحه یې پراخه، سر، غاړه، دواړه اوږې او د بدن مخکینۍ برخه یې د وروستنۍ برخې په نسبت اوچته، با حجمه او په اصطلاح (شېرپیش) ډوله وي. د آس غاړه راوتلې (اوږده) ملا نسبتاً لنډه، خنګري (سمان) یې د یابو آسونو د خنګرو په نسبت ظریف، د ښټ (یال) او د لکۍ ویښتان(لومې) یې لږ کمې او تنک تری په اصطلاح کې (تُنک یال، تُنک سم او تُنک دم) وي.

که چېرته (سپین تندی او څلور سپین سمان) ولري، ډېر ښه آس ګڼل کیږي. په ځانګړې توګه که دغه نښې په جیرن آس کې وي، د وزلوبې لپاره ډېر غوره او مناسب آس دی.

څرنګه چې آس یو ښکلی څاروی دی، نو له دې امله پاچاهانو او امپراطورانو د خپل شان او شوکت د ښودلو لپاره ښکلي او نامتوآسونه د طلایي یراقونو (ګاڼو) سره ساتل، په جشنونو، ملي او مذهبي اخترونو او په نظامي نمایشونو کې به یې استعمالول.

زموږ د ګران هېواد په شمالي ولایتونو کې خلکو له پخوا څخه آسونه اهلي کړي او له هغې څخه یې په بار وړلو، سورلۍ او د وزلوبې لپاره ګټه اخیستې ده.

د وزلوبې لرغونی لوبه د دې ولایتونو په خلکو کې تل دود وه. د لویو، قوی هیکلو او ماهرو چاپ اندازانو نومونه لکه: تاش پهلوان، برکَش پهلوان، حفیظ پهلوان، پهلوان خدایي او داسې نور په سلګونو مشهور نومونه اوس هم د شمال د خلکو په ذهنونو کې شتون لري.

ب- پَیګه آس

پیګه آس نسبتاً کوچنی او ګرِندی وي. سپور د سیالۍ په وخت کې د خپل آس په لوڅه او بربنډه شا(پرته له زین او ځل) سپرېږي. زموږ د هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شمالي سیموکې خلک د نوي کال په دودیزه میله، ودونو او د جشنونو په خوشحالیو کې پیگه آس ځغلوي.

ج- یابو

دا آس د قوی جسم لرونکی دی. د دې سر، وروستی برخه، پښې، ورنونه او سمان ډېل او مضبوط دي.
څټ (یال) او لکۍ یې د ویښتانو (لومو) څخه ډک وي. ډېر ځغلیدونکی او گړندی نه دی. یابو د بارووړلو، کراچۍ او د گاډۍ په کشولو کې کارول کېږي.

د رنگ له مخې د آس ډولونه

د رنگ له مخې د آس ډولونه په لاندې ډول دي:

جیرن، قِزل، سمند، بوز، سُرخون، تورروغ، مُشکي کُمَید، اَبرَش (گل بادام)، برگ(ابلق)، گل گز، قره‌کهر، کوکلان، او داسي نور.

۱- جیرن: د جیرن آس رنگ سور زېړ ته نژدې دی. دغه رنگ د سمند او تورروغ ترمنځ دی. هغه جیرن چې په تندي باندې سپین خال ولري، هغې ته "جیرند بورناق" وایي.

د خلکو په گومان جیرن اصیل آس دی.

۲- قیزیل: قیزیل آس سور رنگ نه لري؛ بلکې یو ډول خاص سپینوالی لري.

۳- سمند: دغه آس زیړ رنگ لري.

۴- بوز: سپین آس ته بوز وایي او چې په سپین رنگ کې د ویښتانو په منځ کې هیڅ تور ویښته نه وي، دشِیر بوز په نوم یې یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- سُرخون: سرخون سپین دی مگر تور ویښتان هم لري. په ځانګړې توګه په غاړه او پښو کې یې د سپینو په نسبت توروېښتان ډېر وي.
۶- توروغ: د توروغ رنګ سور دی.
۷- مُشکي: د مشکي آس رنګ ټول تک تور وي.
۸- کُمَید: هغه آس چې د هغې رنګ، نه تور مشکي او، نه سور توروغ بلکې رنګ یې د سور او تور په منځ کې وي.
۹- اَبرَش: هغه آس دی چې په هغې کې ټول رنګونه موجود وي.
۱۰- ابلق: دا آس تور او سپین یا سور او سپین رنګونه لري.
۱۱- ګل ګز: هغه سرخون چې سپین رنګ او خرمايي ویښتان ولري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د دریو ډولو آسونو ځانګړتیاوې په خپلو کتابچو کې ولیکي او د هرې ډلې مشر دې، هغه د ټولګي په مخ کې ولولي.

پوښتنې

- تاسې څو ډوله آسونه پېژنئ؟
- د وزلوبې آسونه کومې ښېګڼې او ځانګړتیاوې لري؟
- له آس څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلوانو، د کلي او د سیمې له خلکو څخه د آس په هکله معلومــات را غونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

وزلوبه

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟

په وزلو به کې اړوند توکي

وزلوبه زموږ د خلکو لرغوني او ملي لوبه ده اود خلکو د اتلوالۍ او شهامت ننبه ده. چې په دې لوبه کې دخيل توکی دا دی: پهلوانان (چاپ اندازان)، د وزلوبې آسونه، د آس سامان آلات. دا عناصر هر يو پر لوبه باندې اغيزه لري چې له جزئياتو سره لوستل کېږي.

د بزکشۍ د آس يراق (ابزار)

قيزه، رکاب، زين، قمچين، تَکَل، قوش قون، پشت تنگ، زيرتنگ، تَرقُو، چُرگي، سرزينی،پيش بند، د فتراک تسمه، جَلدُوق، نعل، دواله او داسې نور.

د چاپ اندازانو جامې

د خارويو له پوستکو څخه جوړشوی پکول، له پومبې څخه ډکه شوې گوپيچه،پطلون، موزې، پايتاوې او کمربند.

د وزلوبې د آس روزنه

د وزلوبې آس په ځانگړې ډول روزل کېږي. د آس روزونکې ته (مير آخور) يا (سَيس -sayis) وايي. سيس د بزکشۍ آس په پسرلي او دوبی کې له وښو څخه په ډکو چمنونو او څرځايونو کې پيايي. د منې په موسم کې يې په کمند (جای بند)کوي، وربشې،وچ واښه او رشقه ورکوي.

هره ورځ آس خرخره کوي او خاورې او گردونه يې له بدن څخه لرې کوي. هره اوونۍ د آس بدن په اوبو او صابون مينځي او دوه درې مياشتې ورته وربشې، واښه او اوبه يوځايي ورکوي ، آس په دې طريقه روزي او وزلوبې ته يې چمتو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزلوبې آس ځانګړتیاوې

د وزلوبې آس غبنتلی، قوي هیکله، مقاوم او تېزوي. که د آسونو د لویې ډلې (قوره) په منځ کې آس احساس وکړي چې یو انسان یې تر پښو لاندې شوی دی؛ خپلې پښې ور څخه اړوي او پرهغه یې نه ږدي.

کله چې آس وګوري چې سپاره یې خوسی راپورته کړ، نو په تېزۍ سره د آسونو د قورې لـه مینځه ځان باسي.

د هېواد د شمالي سیمو ځوانان او تنکي ځوانان د ځوانۍ له لومړیو ورځو څخه په آس سپرېدل، ځغلول او د وزلوبې مشق او تمرین کوي.

د وزلوبې موسم

وزلوبه له ډېرو پخوا زمانو راهیسې تر نن ورځې پورې زموږ د هېواد په شمالي سیمو کـې دود ده. دا لوبه د نوي کال په لومړۍ ورځ، ودونو، جشنونو، د ماشومانو په سنتولو، اخترونو او په نورو ملي ورځو کې سرته رسېږي.

د وزلوبې ډګر باید هوار، بې تیږو او بې خنډونو وي. یو کلن یا دوه کلن خوسی حلالـوي او هغه په لوبه کې کشوي. پخوا به ورغومی یا وزه استعمالېدله؛ ځکه ورته وزلوبه ویل کېږي.

وزلوبه په دوو ډولو سرته رسېږي:

یـو ډول یـې پخـوانۍ (دودیزه) لوبه ده. بل ډول یې هغه ده چې په پخوانۍ لوبـه کې یـو څـه بدلونونه راوړل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- د عنعنوي وزلوبې طریقه

کله چې د آسونو خاوندان، چاپ اندازان او نور خلک خبر شي چې په پلانکۍ سیمه کې وزلوبه کېږي نو ټول په مینې سره د لوبې ډګرته چې مخکې ټاکل شوې ځای وي، ورغونډېږي. په معمولي توګه له پنځوسو او سلو سپرو څخه زیات په یوه لوبه کې ګډون کوي او په زرګونو خلک يې ننداري ته راځي. یو یا دوه کلن خوسی حلالوي. ګېډه يې تشوي او د ډګر د برداشت (جګولو) په دایره کې يې پر ځمکه غورځوي. په دې لوبه کې چاپ اندازان په یوه ډله کې لوبه کوي. دې ډول وزلوبې ته (توده برآ) وايي. یعنې هر پهلوان چې خوسی د آسونوله (تودې) څخه بیرون کړي، هغه د لوبې ګټونکی شمېرل کېږي.

د لوبې پیل

کله چې خوسی لومړی ځل په دایره کې وغورځول شي؛ نوچاپ اندازان بې له ځنډه پر خوسي حمله کوي او هر چاپ انداز هڅه کوي چې ځان خوسي ته ورسوي، ټینګ شي او هغه له ځمکې څخه راپورته کړي.

یو بل په ځنګ (بَرغَه) وهل، بې باکه یرغلونه او د قوی آسونو ګوزارونه اوټکرونه، د رزمي پهلوانانو زور او مهارت داسې پیل کېږي؛ لکه د شاعر په وینا:

دو ده ساله اسپ و سه ده ساله مرد- بر آرند از سنگ پولاد، گرد

البته هغه آس او چاپ انداز په دې لوبه ګټه ګونه کې زور کوي او دایرې ته ور دننه کېږي چې ډېر روغ، دپیاوړي بدن لرونکی، زورور او تجربه کار وي او دپهلوان په سر، پکول، په پومبې سره ډک شوی شلوار،ګوپیچه او په کلکو مضبوطو موزو باندی ملبس وي.

دغه له قوت څخه ډک کوښښونه او هلې ځلې په ساعتونو دوام کوي او په لږ وخت او آسانۍ سره څوک خوسی له ځمکې څخه پورته کولی نه شي.

په آخر کې له ساعتونو قوی کوښښونو او هلوځلو څخه وروسته له پیاوړي چاپ اندازانو څخه یوکس له خپل غښتلي آس سره خوسی له ځمکې څخه پورته کوي او د آسونو له تُودې څخه يې د باندې وړي. کله چې د میدان حَکَم هغه ومني نو د لوبې د یو دور ګټونکی ګڼل کېږي. په دې وخت کې یوتن غږکوونکی (جارچی) په اوچت آواز سره د هغه نوم او د هغه د آس د خاوند نوم د لوبې په ډګرکې اعلانوي چې ټول خلک ترې خبر شي او ټول خلک چاپ انداز ته شاباسي وايي. د آس خاوند او ځینی نور خلک هغه ته سالیم (پیسې، چپنه، لونګۍ او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیان د انعام په ډول) ورکوي. دا لوبه تر مازیگره پورې دوام کوي. مازیگر د میدان حکم (آخر اوغلاغ) اعلانوي. یعنی هرچاپ انداز چې په وروستي ځل کې خوسی د تودې له منځه بیرون ته انتقال کړ نو هغه د نن ورځې د سیالۍ ګټونکی ګڼل کېږي او لوبه پای ته رسېږي.

ب- د وزلوبې اصلاح شوی ډول

په دې ډول وزلوبه کې چاپ اندازان د سیمې پرُبنیاد سره دوه لوبډلې جوړوي او لوبه کوي.

. په پراخه او هوار میدان کې دوه دایرې چې یوه د برداشت دایره او بله دد بیلګې په توګه پنځلس سپاره له یوې لوبډلې څخه او پنځلس سپاره له بلې لوبډلې څخه ټاکل کېږي حلال(غورځولو) دایره ده په تخمیني توګه د پنځوسو مترو په واټن ټاکل کېږي او تقریباً د پنځو سوو مترو په واټن یو بیرغ په ځمکه کې دروي.

خوسی د برداشت په دایره کې غورځوي. د دواړو لوبډلو سپاره د برداشت له دایرې څخه څو متره لرې یو بل ته مخامخ درېږي. د میدان د حکم په اشاره د دواړو لوبډلو سپاره له دواړو خواو څخه په خوسي یرغل کوي او هره لوبډله هڅه کوي چې خوسی له ځمکې څخه پورته کړي. څرنګه چې په دې لوبه کې د چاپ اندازانو شمېر ډېر زیات نه دی او ټیمونه هم دوه دي، نو له چاپ اندازانو څخه یو تن ژر خوسی له ځمکې څخه پورته کوي او د بیرغ په لوري منډه وهي؛ چې له بیرغ څخه دوره وکړي او بیا یې د حلال دایرې ته ورسوي او د خپل ټیم لپاره د امتیاز نومره واخلي.

طبعاً په دې لړکې د سیالې لوبډلې له سپرو څخه یوکس (یانباش) کوي. یعنی (د آس په شا باندې په یوه اړخ سره ځملي) او خوسی له یوې بلې پښې څخه را نیسي او په ټول قوت سره خوسی له مقابل چاپ انداز څخه د راشوکولو او رانېولو په مقصد کش کوي. داسې قوت چې د منډې په لړ کې آسونه کله یو له بل څخه لرې شي او کله بیا ببرته په زور یو له بل سره لګېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امتیاز نمره اخیستل

له دوو حالتونو څخه بهر نه وي. یا به یو چاپ انداز په یواځې یا به دوه چاپ اندازان په ګډه سره خوسي ته له بیرغ څخه دوره ورکوي او د حلال دایرې ته یې رسوي او امتیاز اخلي. طبعاً په دې لړ کې ټول چاپ اندازان د خپل ټیم له غړو سره مرسته کوي. آس یې په قمچین وهي. هغه له قیزو څخه رانیسي او له خپل ټیم سره په لسګونو ډوله مرسته کوي او همدارنګه خپل آس د مخالف ټیم د آسونو مخې ته دروي او کوښښ کوي چې د مخالف ټیم د بري مخنیوی وکړي.

د دې وزلوبې ښېګنه او ځانګړنه په دې کې ده چې د سپرو شمېر پکې کم دی، هم آسونو او هم چاپ اندازانو ته تکلیف او زحمت کم رسېږي. د لیاقت او وړتیا د ښودلو فُرصت هر چاپ انداز او هر آس ته زیات په لاس ورځي او د هر پهلوان مهارت په ښه ډول څرګندېږي.

د هر ټیم د غړو په منځ کې هر چاته په لوبه کې د برخې اخیستلو او مرستو زمینې برابرېږي.

په عامه توګه وزلوبه یو ډېر دروند ورزش دی چې د هغې د سرته رسولو په لړکې د پهلوانانو سر، پښو، لاسونو، ملا او د بدن نورو غړو ته سخت زیانونه او تکلیفونه رسېږي. کله کله یو چاپ انداز له خپل آس سره پر ځمکه را پرېوځي. آس او پهلوان دواړه سخت ژوبل کېږي. یا د منډې په حالت کې آسونه په خپلو کې ټکر کوي چې زیات تکلیفونه رامنځته کوي او ان د مرګ او مړینې لیکرهغوي تهدیدوي.

له دې سره سره بیاهم وزلوبه ډېره له ولولو ډکه لوبه ده او لاندې زیانونه او نیمګړتیاوې هم لري.

- دوزلوبې د آس روزل ډېر لګښت لري.
- په وزلوبه کې د خوسکي کشول چې حلال او د خوړلو شی دې سم کارنه دي.

که د خوسکي پرځای له څرمن او ربړ یا بل کوم شی څخه د خوسکی په څېر یوجسم جوړشي او په وزلوبه کې ترې کار واخیستل شي، ښه به وي.

د وزلوبې په لوبه کې داسې ګټور اصلاحات راوړل شي چې چاپ اندازانو او آسونو ته د زیانونو درسېدو مخنیوی وشي او هسې قواعد او قوانین منځ ته راوړل شي چې د هغې زیانونه راکم شي نو بیا به دیو ملي ورزش په توګه په نړیواله کچه وپېژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د وزلوبې د ښه کېدو او د هغې د نړیوال کېدو لپاره خپل افکار او نظریات ولیکي.

پوښتنې

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟
- د وزلوبې آس، پیګه آس او یابو یو له بل سره څه توپیرونه لري؟
- د وزلوبې اصلاح شوې لوبه په کوم ډول سرته رسېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د وزلوبې په هکله د خپلو سترګو لیدلي یا د خپلوانو له تجربې څخه یو څه معلومات ولیکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولګي ته راوړي او ودې لولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې او کاغذپران

- سیمه ییزې لوبې څه ډول لوبې دي؟

سیمه ییزې لوبې د ماشومانو او ځوانانو په جسمي او رواني وده کې ډیره اغیــزه او ارزښــت لري. سیمه ییزې لوبې ډېر ډولونه لري چې موږ دلته دوه په زړه پورې لوبې تاسوته در پیژنو چې د بوبو ګل چي؟ او کاغذ پران په نومونو یادېږي.

بو! بو! ګل چي؟

د ګډون کوونکو شمېر-٦- ٨ کسه

د لوبې وخت	- پسرلی
د هلکانو عمر	- د ٨ – ١٢ کلنی
د لوبې وسیله	- یوه لونګۍ

د پسرلي په موسم کې چې هوا معتدله وي، هلکان د لوبو په میدان کې راغونډېږي او خبرې سره کوي چې: (بو! بو! ګل چي؟) لوبه وکړي. دا لوبه یو میر لري او په یــوه ډله کې ترسره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوبې کولو طريقه

لونګۍ د رسۍ په ډول تاووي او په یوه سرکې ورته د بادرنګ غوندی غوټه اچوي. میر تاو شوی لونګۍ (ډبلۍ) په لاس کې نیولي او پر یوه غونډۍ باندې کښېني او غوټه شوې برخه خپلې پوزې ته نژدې کوي، ګنې چې ددې په بويولو یې له ګلانو څخه د یوه ګل عطر حس کړی دی. هلکان یې مخې ته درېږي او له هغه څخه پوښتنه کوي:

بو! بو! ګل چه؟ (د کوم ګل بوی؟) میر په دواړو لاسونو باندې په خپل نظر کې د نیول شوي ګل اندازه په تخمیني بڼه تمثیلوي او وايي: (دومره ګل).

هلکان بیا پوښتنه کوي: ((باغي مې؟ تاغي؟)) یعنی دغه ګل په باغونو کې شین کېږي یا په غرونو کې؟، دمثال په توګه میر ځواب ورکوي: ((تاغي)) یعنی غرنی.

هلکان بیاهم د میر په نظر کې نیولی ګل د پېژندلو او پیدا کولو لپاره بې له واره خپلو پوښتنو ته داسې ادامه ورکوي:

بوګن؟ ګل قره قاش؟ ګل جوغاشیم؟ ګل نوروزي؟ ګزروپ؟ تاران؟ ابري؟ او داسې نور ...

هلکان هریو له میر څخه د ګلانو د نومونو پوښتنه کوي او له ډېرو پوښتنو څخه وروسته، د مثال په توګه یو هلک چې پوښتنه وکړي: ګزرپ؟ ناڅاپي میر وايي:(دِه! دَه سر ګزرپ)(یعنې سم دي ویل) او ډبلۍ هغه ته ورکوي. هغه هلک چې اوس ګویا (ښکاري) دی، ډبلۍ نیسي او له خپل سر

څخه بلې یې ګرده راتاووي او د ډګر په منځ کې په نورو لوبغاړو باندی یرغل کوي او په ډبلۍ باندې یې وهي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي په مستی اوخندا ګانو سره منډې وهي، تښتي او په احتیاط سره ځانونه د ډبلی له ګزارونو څخه لرې ساتي، خو په عین وخت کې هڅه کوي چې ښکاري راونیسي.

لوبه لنډ وخت (لس – پنځه لس) دقیقې د هلکانو په منډو، ټوپونو او خنداګانو سره دوام کوي او په آخر کې ښکاري نېول کېږي او هغه په ځمکه باندې اچوي. سترګی یې پټوي. یو هلـــک ډبلی، بل د هغه خولی اخلي او په یوه پټ ځای کې یې ږدي او نور هلکان، ښکاري پـــه پټـــو سترګو د میر حضور ته راولي.

میر پوښتنه کوي: «چېرته تللی وې؟» هلک وایي: "ښکار اَشه مَشه" میر بیا پوښتنه کوي: "څو دې ووهل؟" ښکاری د وهل شوو ډبلیو شمېر وایي. که ځواب سم وي، باک نـــشته او کـــه ځواب سم نه وي ټول په یوه آواز وایي: "یوه ګناه" (څرنګه چې ټولو په دې منډو ترړوکـــې د ښکاري ګزارونه شمېرلي وو او دوی ته معلوم دی). میر بیا پوښتنه کوي: «ته چا څملـــولې؟» ښکاري د هغه کس په لورې چې دا یې څملولی و په طنز او ټوکې سره اشاره کوي او وایـــي چې: "دغه هلک" خولی چا راوړه؟ دې هلک، ډبلی له چاسره ده؟ خولی لـــه چاســـره ده؟ دا پوښتنې میر له ښکاري څخه کوي. طبعاً ښکاري ځینو پوښتنو ته سم ځوابونه وایي او په ځینـــو ځوابونو کې تېروتنه کوي.

د ښکاري ګناهونه د هغه د لیکا ځوابونو په اندازه ټاکل کېږي.

په پای کې ډبلی چې یې په هرځای کې پټه کـــړې وه، راوړي. میـــر د ښـــکاري د ګنـــاهونو (لیکاګانو) په شمېر په ډبلي باندی ښکاري په اوږه وهي. (البته دغه وهل د تَفَنُن او تفریح پـــه غرض دي نه داذیت او تکلیف ورکولو په مقصد) په دې ډول د لوبې یوه دوره پای ته رسېږي.

دا لوبه څو واړې د هلکانو په مستی، منډو، خنداګانو، ټوپونو او خیزونو سره یـــونیم یـــا دوه ساعته دوام کوي او کله چې ستومانه شول، لوبه پای ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پتنګ (کاغذ پران) لوبه

په ژمي کې ماشومان کومې لوبې کوي؟

د کاغذ پران لوبه د کابل ښار او د هېواد په نورو ښارونو کې د ځوانانو او خلکو ترمنځ په دوديزه توګه له پخوا څخه رواج لري.

ځوانان کاغذ پران د نازکو رنګه کاغذونو او د بانس له نريو لرګيو څخه په ډول ډول شکلونو جوړوي چې هغې ته يــوه پارچــه، دوه، درې، څلور يا پنځه پارچه، کــشميري، واســکټي، کله ګنجشکي، چشمک دار او نوشته دار وايي.

د کاغذ پران جوړول هم خپل استاذان يا کسبګر لري چې په ډول ډول شکلونو يې جوړوي او په دکانونو کې يې خرڅوي.

د کاغذ پران جنګول

د کاغذ پران د جنګولو لپاره ټول شيان تر ځانګړو شرايطو لاندې تر سره کېږي دمثال په توګه:

د کاغذ پران او د هغه د شيشه وهل شوي تار او داســې نــورو لپــاره خــو کــسان د دوو لوبوکوونکو په منځ کې منځګړيتوب کوي. د تار جنسيت ګوري چې دواړه له يوې کارخــانې څخه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یو کس د تار چرخه په لاس کې نیسي او بل کس کاغذ پران الوزوي او په هوا کې یې پــه مهارت د خپل سیال له کاغذ پران سره په جنګ اچوي او دواړه لوبه کوونکي هریو هڅه کوي چې لوبه وګټي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په بېلا بېلو ډلو د بوبوګل چې؟ لوبه دلېسې د ورزش په ډګر کې ترســره کړي.
- زده کوونکي دې د کاغذ پران لوبې په اړه خپل نظرونه ووايي.

پوښتنې

- بوبوګل چې؟ څه ډول لوبه وه؟
- ستاسې پرته له دې دوه لوبو څخه نورې کومې لوبې زده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هر یو د خپلو خپلوانو او مشرانو څخه د دوو دوو لوبو پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

تفريحي اوسيمه ييزې لوبې د ماشومانو، ځوانانو او ان د لويانو په ژوندکې ډير ارزښتونه لري.

لکه نيزه بازي چې ډيره لرغوني او په زړه پورې لوبه ده، زموږ د هيواد په سويلی سيموکې ډيردود لري او ددې خلکو د ځانګړو دودونو څخه ده.

نيزه باز په ځانګړي آس سپريږي، نيزه په لاس کې نيسي د آس په ځغلولو سره هغه ميخ چې په لوبغالي کې پرځمکه ټکوهل شوی دی د نيزې په څوکه يې دځمکی څخه پورته کوي سيل کوونکي هغه تشويقوي او انعام او جايزه ورته ورکوي.

آس يو زورور، غښتلي، قوي او ښکلی حيوان دی چې د هغې څخه په پېټي وړلو, سورلی، وزلوبه اوپه نظامي موخوکې ګټه اخيستل کيږي.

آس د کار کولو او د پوستکي د رنګ له اړخه بېلا بېل ډولونه لري,چې د هغې ډولونه د رنګ او پوستکي له پلوه په لاندې ډول دي:

جيرن، قزيل، سمند، بوز، سرخون، توروغ، قره کُهر، کوکلان او داسې نور آسونه. د آس څخه په وزلوبه کې هم کار اخيستل کيږي. وزلوبه زموږ د هيواد د شمالي سيمو د خلکو پخوانی او لرغوني ورزش او لوبه ده چې دهغوی د شهامت او قهرمانۍ ښکارندويه ده. دوز لوبې آسونه غښتلي، تنومند او هوښيار دي او په ځانګړي ډول روزل کيږي. وزلوبه په دوه ډوله ده يو پخوانی سنتي ډول دی چې ډېر شمير سوار کاران ورپکې ګډون کوي او ځانته کوم ټيمونه نلري. بل يې اصلاح شوی ډول دی چې چاپ اندازان د سيمې په معيار ورپکې دوه ډلې جوړوي او دسيالۍ په ترسره کولو پيل کوي او حلال شوی خوسی په سيالۍ کې کښنوي، که چېرته د خوسي پرځای يوبل جسم چې خوسي ته ورته وي وکارول شي غوره به وي.

سيمه ييزې لوبې د ځوانانو او ماشومانو په جسمي او رواني روزنه کې ډېر ارزښت لري.

او دا لوبې بېلا بېل دولونه لري لکه بوبوګل چې؟ او د کاغذ پران لوبه.

د بوبوګل چې؟ په لوبه کې چې ځوانان په يوه ډله کې لوبه کوي او يو ميرلري، ديوه ګل په نوم د پوښتنې په وړاندې کولو سره چې د لوبه کوونکو څخه کيږي, په ډېرشوق او خوند سره لوبې ته دوام ورکوي.

د کاغذ پران لوبه هم د کابل ښار او دهيواد په نورو ښارونوکې د خلکو او ځوانانو ترمنځ د پخواڅخه دود درلوده چې هغه به يې د نري کاغذ او د بانس د نازکه لرګيو څخه جوړاوه او په هغه تار چې په خرخ کې يې تاو کړي وي په هواکې اوچتوي او دبل کاغذ پران سره يې په جنګ اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

مالداري، باغداري ، ځنګلونه، درملي بوټي او ميلي

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هيواد يو کرنيز هيواد دی. ددې برابره او مناسبه هوا د هيواد په ډېرو سيموکې د ونو د بيلابيلو ډولونو او دغورو او اعلی ميوو د ودې او نمو سبب شوې ده.

زموږ د هيواد ډېر خلك په کرنه، بڼوالۍ، د ځنګلونو په جوړولو، د شاتو ميچيو په روزلو، د ماهيانو روزلو، د غويانو او چرګانو په فارمونوکې مشغولتيا لري او ددې لارې څخه ډېرې ګټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې د هيواد زراعتي کېدلو ته خپل پام وګرځوي اود بڼوالۍ، د ځنګلونو جوړولو، دسيل ځايونو جوړولو او د ژوند د چاپيريال د ساتلو د پرمختګ مفکوره دې پيداکړي.

زده کوونکي بايد پوهه شي چې ځنګلونه او د سيل ځايونه د زرګونو فرهنګي او تاريخي ميراثونو په څنګ کې د نړۍ د سيل ګرۍ د صنعت د ودې او دنړۍ د سيلانيانو د پام راګرځول به ددې سبب شي چې د دې لارې څخه زموږ خلکوته ډېرې زياتې ګټې تر لاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالداري، باغداري او ځنګلونه

- تاسي د خپل هېواد د غوره مېوو ډولونه پېژنئ؟ نومونه يې واخلئ.
- ښه او غوره انار، انګور، زردآلو، شفتالو، توت، مڼه او غوره ناک د افغانستان په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

زموږ د ګران هېواد خلک په سلو کې له اتياوو څخه ډېر په کرنه او مالدارۍ بوخت دي؛ څنګه چې د ګډو (مېږو) او وزو د څريدو لپاره پراخو ورشوګانو او څړځايونو ته اړتيا ده او دغه څاروي چې تل په دې کې څري؛ نو د ځمکو او ځنګلونو د ونو لرونکې پوښښ خوري له منځه يې وړي. د غرونو لمنې، دښتې او غرونه لوڅ او لغړشي چې دا خرابکاري د ليکرناکو سيلابونو د بهېدو لامل هم ګرځي.

زموږ د هېواد زياتو مالدارو او بزګرو په دې وروستيو کې دا هوډ کړی چې د وزو او ګډو پرځای د ډېرو غوښو او شيدو لرونکې اصلاح شوې غواوې وساتي او په خپلو ډېرو ځمکو کې ورته رشقې او شوتلې وکري او د هغوی د شيدو، غوښو، څرمنو او پوستکو څخه ښه ګټه واخلي. ځکه چې د غواوو ساتل او د هغوی د فارمونو اداره کول نسبت د وزو او مېږو ساتلو او پوولو ته آسانه او هم ډېر ګټور دي.

ځينو خلکو د غوښو او هګيو لاس ته راوړلو لپاره د چرګانو او کبانو فارمونه جوړ کړي دي چې چرګان او کبان پکې روزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باغونو او ځنګلونو شنه کول

له دې کبله چې زموږ ګران هېواد یو غرنی هېواد دی، د کرنې ډېره ښه ځمکــه او مرطوبــه (نمجنه) هوا لري نو د باغونو او ځنګلونو په جوړولو او روزلــو او ان د چــایو د کرونــدې لپاره؛(لکه د کونړونو په ولایت کې) ډېر ښه شرایط لري. په دې لحاظ خلکو د پخوا په شان د

نیالګیو نیــالولو، د ونــو روزلــو او د ځنګلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده او دې نتیجې ته رسېدلي دي چې د ونو او ځنګلونو د ساتنې او روزنې ګټه، له هر کار څخه غوره ده؛ ځکه په دې پوهېږي چې ونې که مېوه لرونکې وي او که بــې مېوې، دا لاندې ګټې لري:

د ونو او ځنګلونو ګټې

الف- د هغو مېوې هم په خپله خوري او هم يې خرڅوي او پیسې ترې لاس ته راوړي.

ب- زړې او وچې ونې پرې کوي او د سُوَن د موادو په توګه ترې کار اخلي او د کار ځینــې سامانونه ترې هم جوړوي.

ج- د ونو زېلې (جرړې) په دښتو، غونډیو او غرونو کې د ځمکې د خاورې ساتنه کوي او د زیاتو سیلابونو د بهېدلو او د ځمکو د ویجاړېدو مخه نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- دونو پاڼي لوګي او ناپاکه هوا جذبوي او د هوا ککړتیا له مینځه وړي. د سیمې هـــوا او د ژوند چاپیریال پاکوي.
هـــ - د ونو له ګلانو او غوټیو څخه د شاتو مچۍ خپل خوراک برابروي او شات(ګبین) ترې جوړوي.
و- په دښتو او غرونو کې د ونو او ځنګلونو شتون د سمسورتیا او ښکلا لامل ګرځي چې هم د خلکو د روغتیا لپاره ګټه لري او هم زموږ هېواد ته د نړیوالو سیلانیانو پام راګرځوي.

زموږ د هېواد غوره مېوې

زموږ د هېواد ټولې سیمې د میوه لرونکو او بې میوو ونو د روزلو لپاره مناسبې دي، مګر ځینې سیمې د ځینو ځانګړو ونو د ودې لپاره ډېرې مساعدې دي، د مثال په توګه:
د زردآلو، شفتالو، مڼو او د ناکو ونې په بدخـــشان، غزنـــي، میـــدان وردګ، لوګر، فرخار، اندراب، ایبک تاشقرغان او په چاه آب کې ښه وده کوي. غوره انار، انځر او زردآلو په تاشـــقرغان ، ایبـــک، تګاب، نجراب او قندهارکې. تور بې دانه غوره انګور په ســـان چارک، میمنه ، تګاو، قندهار، هرات اوغزني کې؛ اعلا انار او د انګورو ډېر ښه ډولونه په کندهار کې؛ د شلو څخه زیـــات د اعـــلا انګورو ډولونه او نورې مېوې په هرات کې؛ په غزنی او لوګر کـــې انګور او نورې مېوې؛ په غور بند، غزني، اروزګان، تخار، میـــدان وردګ، لوګر، او نورو ځایونو کې. امیري زردآلـــو؛ د بـــادامو مختلف ډولونه په پروان، استالف، کوهدامن، ګلدره، شکردره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پنجشير کې د انګورو مختلف ډولونه؛ توتان او نورې مېوې شته.

پسته او بادام د بادغيس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې؛ غوزان په پغمان، ميدان وردګ، پکتيا، پکتيکا، شينوارو، د کونړونو او نورستان په غرونو کې؛ کينو، مالټه، نارنج او زيتون په ننګرهار او د هغه په خواو شاکې؛ د جلغوزو ونې د پکتيکا، پکتيا، خوست، کونړ او نورستان په غرونو کې ډېرې دي او ښه حاصل ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ونو ښېګڼې د غلو تر کرلو

زموږ خلکو تجربې کړې او لېدلي يې دي که په ځمکو کې غنم، وربشې، جوار او نورې غلّې دانې وکري نو مجبور دي چې هر کال هغه ځمکې يوې او ماله کړي. تخم او کود (سره) پکې وشيندي. کروندې خيشاوه کړي، څوڅو واره اوبه ورکړي. دواپاشي يې وکړي، چې په څو مياشتو کې د ځمکې محصول ورسېږي؛ بيايې لو کړي او په درمند کې يې غوبل کړي، له ډېرو لګښتونو او زحمتونو څخه وروسته له ځمکې څخه حاصل واخلي او معلومه هم نه ده چې وروسته له دومره خواريو هغه لګښتونه پوره کوي او له هغې څخه يو څه زياته ګټه ورته پاتې کېږي که نه؟

لږه خواري او ډېره ګټه

که چېرته په ځمکه کې نيالګي کښېنول شي، په دوو يا دريو کلونو کې مېوو ته رسېږي او حاصل ورکوي؛ څنګه چې د هر کال په تېرېدلو سره ونه غټېږي او ريښې يې په ځمکه کې نورې هم ښکته ځي نو د اوبو د نشتوالي يا کموالي په صورت کې ونه د خپلو ريښو په واسطه يوه اندازه اوبه د ځمکې له نم اورطوبت څخه چې د باران

(c) ketabton.com: The Digital Library

او واورو له اوبو يې زېرمه کوي، جذبوي او په هغو اوبو يې ميوه رسيږي. په عادي ډول ونه له دوو يا درېو څلو څخه زياتو اوبو کولو ته اړتيا نه لري؛ حال دا چې د غلو کروندې لږ تر لږه په کال کې له پنځو يا شپږو وارونه زياتو اوبو کولو ته اړتيا لري.

د ونو روزنه

که څه هم د ونو روزنه او پالنه هم ډېره خواري، لکه د ونو خواوشا بېل وهل، د اضافي څانګو پرې کول،دوا پاشي او نور کارونه غواړي؛ خو دا خواری او لګښتونه په کروندو کې د غنمو او جوارو تر زيارونو ډېر کم دي اوهم په همدې کارونو سره کېدلای شي چې د ونو لاس ته راوړني ډېرې ښې او زياتې شي.

وکيل خاني مڼې

څنګه چې دا تجربه د ډاکټر عبدالوکيل خان په نوم يو وطن دوست انسان د قرغيي، پغمان، ميدان ښار، وردګو او لوګر په سيموکې عملی کړه. ځمکې يې د هغوی له خاوندانو څخه په اجاره واخيستلې او په دې ټولو ځمکو کې يې دوه ډوله (د سرو او زېړو) منو نيالګي کښېنول. نيالګي په څو محدودو کلونو کې غټ شول او مېوې ته ورسېدل او له جوارو او غنمو څخه يې څو واره زيات او فوق العاده حاصلات لاس ته راوړل چې نن ورځ د هېواد په داخل او بهرکې د وکيل خاني منو مينه وال او پېرېدونکي لري.

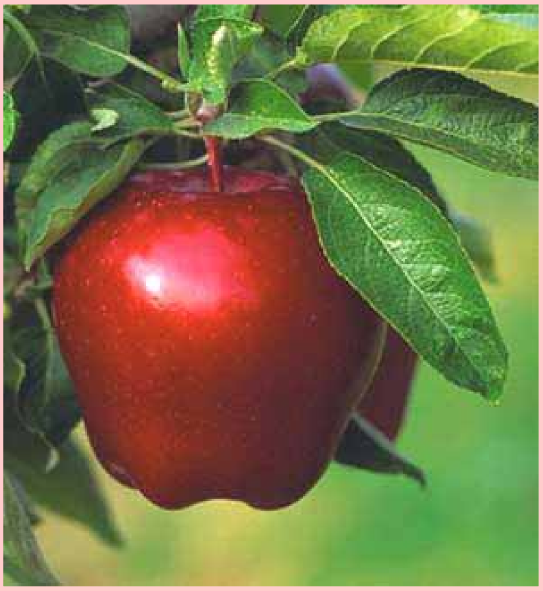

د وکيل خاني منو ډولونه چې هريو يې ځانته خوند اوکيفيت لري د مالينګ، بيروتي، او نورو نومونو باندې يادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غرونو کې د نيالگيو کښېنول

[1]څرنگه چې مخکې مو وويل، زموږ د هېواد دښتې، درې او غرونه داسې خاوره، اوبه، هـوا او طبيعي جوړښت لري چې په هر گوټ کې د دښتو، درو، واديو، ورشـوگانو څخـه سربېره په غرونو کې هم هر ډول مېوه لرونکـي او بـې مېوې ونې په خپله په طبيعی ډول له پخوا څخه شنې شوې دي او هم خلکو په هر ځای کې نيالگې کښېنولي، باغونه او ځنگلونه يې جوړ کـړي دي، لکه په شيخ علي، کشم او داسې نورو سيمو کې.

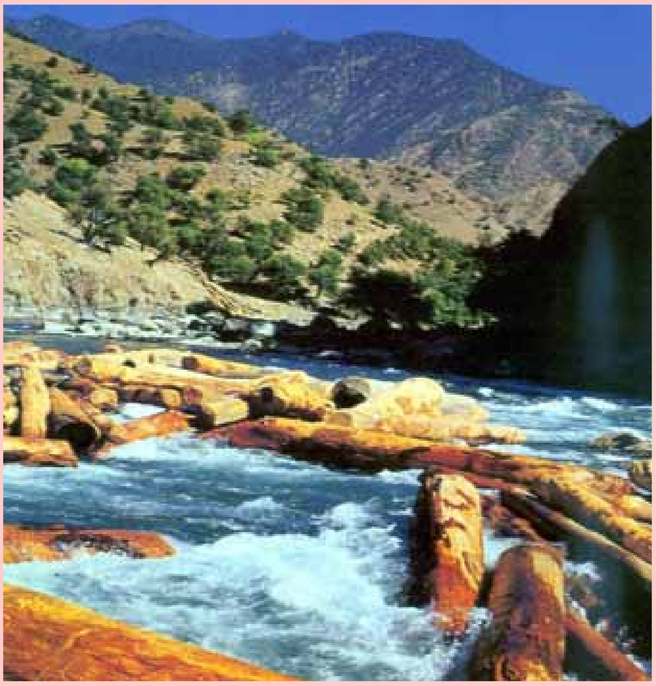

ځينې ونې اوبو ته ډېره اړتيا لري، لکه زردآلو، شفتالو، آلوبالو، گيلاس، توت او داسې نور. دا ونې خلکو په هغو ځمکو کې چې ډېرې رواني اوبه لري، کښېنولي دي؛ خو ډېرې نورې ونې شته چې په لږو اوبو باندې هم گوزاره کوي. ددې ونو ريښې په ځمکه کې ډېرې ښکته ځي او د هغو واورو او بـارانونو لـه اوبو څخه چې په ځمکه کې زيرمه شوې دي، استفاده کوي. لکه: پسته، بادام، غوزان، منـه، ناک، تاک، انار، سنځله او داسې نور؛ همدارنگه څېړۍ (بلوط)، شينی ، مماني او گورگورې د غرونو په گرنگونو کې په طبيعی ډول راشنې کېږي، وده کوي او لوی ځنگلونـه جـوړوي.

ځينې کوچنۍ مېوه لرونکې ونې لکه قرهقات، يخمن، زرشک، دولانه او داسې نورې هم په غرونـو کې پخپله راشنې کېږي، وده کوي اوکه د هغوی ښه ساتنه وشي، گڼ باغونه به منځته راشي.

لکه څنگه چې د«يخمن» په باره کې يو فولکوريک بيت داسې ويل شوی دی:

هوای ابر بهار - يخمن لب جوار [(۱)]

[1] - جويبار، وياله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغان هم باغونه جوړوي

د بدخشان ولایت د زردیو، سرغلام، شغنان، یفتلونو او درواز په ښکلیو درو او په یغمان کـې غوزان (چارمغز) کارغه او عکه (سپین او تور کارغه) کښېنوي.

کله چې د غوزانو د ونو مېوې پخې شي څرنګه چې ددې مېوې زړې ډېر غوړدي؛ نو د مرغانو ډېر خوښېږي، مرغان د غوز داني په خپلو مښوکو باندې راشوکوي او له پاسه يې د ځمکې پر لور په لويو تيرو باندې را غورځوي. غوز ماتېږي زړي يې راوځي او مرغان يې خوري. کله چې يوڅو داني وخوري او ماړه شي، بیا لسګونه داني نورې راشوکوي او په هرځای کې یـې تـر خاورو لاندې زیرمه کوي چې وروسته يې بيا وخوري؛ خو وروسته بيا دغه د پټ کړي شـوي غوز ځای له مرغه څخه ورکېږي او په دې ډول د غوز نيالګی يو کال وروسته راشين کېږي.

غرنی ناک او انګور

د بدخشان د (یفتلونو، شهر بزرګ، درواز، خواهان) په غرونوکې د شَکُندی او قِيم په نومونو يو ډول ناک پخپله راخېژي چې ميوه يې سخته او کلکه ده. خلکو د باغي ناک غوټی (پنډک) له هغو سره پیوندکړي دي چې د هغې حاصلات عيناً د باغي ناک غوندې خواږه او اوبجن دي.

د پستې ځنګلونه

د پستې ځنګلونه د بادغيس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې په طبيعي ډول لـه پخـوا څخه موجود وو.په ځانګړې توګه د بـادغيس د غرونو (پسته ليق)، هر کال چې په ټاکلي موسـم کې کله د پستې شول (ناغه) ماته شي د سيمې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو څخه سربېره د ګاونډيو ولايتونو خلک هم ورځي او د بادغيس له غرونو څخه ځانته پسته راټولوي. څرنګه چې پسته ارزښتناکه ميوه او قوی خواړه دي او هم سوداګريز او اقتصادي ارزښت لري؛ نو په دې وروستيو وختونو کې زمونږ د هېواد د ډېرو سيمو خلک په اوارو ځمکو، دښتو، غونډيو او غرونوکې د پستې د ونو د تکثير لپاره لاس په کار شوي او ښې نتيجې يې ترې اخيستي دي.

د يادونې وړ ده چې پسته نرينه او ښځينه بيلا بيلې ونې لري.

د بادام ځنګلونه

د بادام ځنګلونه د سمنګان، کشم، فرخار، تاشقرغان، بدخشان، هرات او د هېواد د نورو سيمو په غرونو کې خلکو لېدلي دی چې پخپله په طبيعي توګه له پخوا څخه شنه شوي دي؛ نو په پام کې لري چې په ټولو دښتو او غرونو کې د بادام او همدارنګه د سينځلو، منو، ناکو او نوروميوو نيالګي کښېنوي، د يوه يا دوو کلونو څخه وروسته د اوبو کولو اود نيالګيو په بيخونو کې د ډکو منګيو د ښخولو په طريقه په لږ لګښت او خوارۍ سره زياتې ګټې لاس ته راوړي.

نخلستان

د هېواد په غربی سيمو د دل آرام او سيستان په خواو شا کې د (خرماليق) يا خرمازار يعنی د نخلستان په نوم يوه سيمه ده. له نامه څخه يې معلومېږي چې هلته پخوا د خرما ونې ډېرې وې. د دې خبرې د ثبوت لپاره زمونږ د هېواد د غزنوي شاهنشاهۍ مؤسس ناصرالدين سبکتګين هغه کيسه چې خپل فيلبان ته يې په دې سيمه کې د يوه بزګر د خرما په شوکولو او خپلولو په سبب سخته سزا ورکړې وه، ښه مصداق دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرخار او نورستان بې دانه توت ډېر اعلا دي.
د جرم بې دانه توت ډېر خوارہ او اوبجن دي او خاص خوند لري.
د تېشکان بې دانه توتان د غټې ګوتې په انـــدازه دي. د دې توتانو خوند او لذت د نورو ځایونو تر توتانو ډېر ښه دي.
زموږ د هېواد په شغنان ، درواز، میـــدان وردګ، کونړ، پغمان، لوګر، پروان، کاپیسا، تګاب، نجراب، غزني، پنجشیر، لوګر، هرات، دوشـــي، خنجان او نورو ځایونو کې توتان او شاه‌توت ډېر پیداکېږي چې په پنجشیر، شغنان، اودروازکـــې سپین توتان په ژرندو باندې اوړه کوي او د ژمي د خوراک لپاره یې په کندوانو کې ساتي د تلخان په نامه یې یادوي. په شغنان کې چې کله توتـــان پاخه شي، هره ورځ تر ونو لاندې ځمکې جـــارو او پاکوي. چرګان او نور ښاروی په قطعي توګه نه پرېږدي چې تر ونو لاندې وګرځي او ځمکه او باغ ککړ کړي.

ځینې وخت توتان یا د توتانو اوړه (تلخان) له چارمغز سره یوځای په هاونګ کې ټکوي چې ډېر خوندور خوارہ ور څخه جوړېږي او هغې ته (شکر پوستک) یا لچاُنک وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغاوي ناک

په شغنان کې یو ډول ناک دي چې د((مرغاوي ناک)) په نوم شهرت لري. د هغې شکل په سلوکې اتیا د هیلۍ د بچې غونډې دی چې پخپله منبوکه باندې د ونې په شاخ پورې نښتې وي.

یخناک او سیب رخش

د بهارک، فرخار او اندراب یخناک، منه او شفتالو د خوند، لطافت، جسامت او د اوبو درلودلو له پلوه ساری نه لري.

د یادونې وړ ده چې په ټول افغانستان کې ښې منې روزل کېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

تصمیم	هوډ – عزم
تخریب	ورانول
مؤسس	بنیاد گذار- بنسټ ایښودونکی
جلب	راغوښتل- راوستل
لطافت	نازکي
ساری	مثال
معطرې	ښه بوی لرونکي.

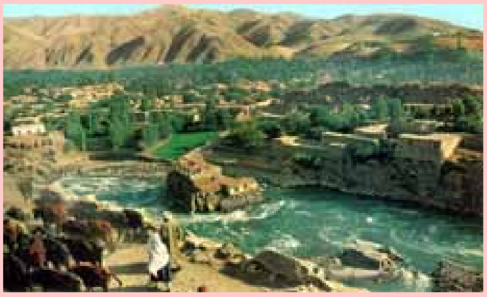

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د مختلفو مېوو لست جوړ کړي. د مثال په ډول:

تازه مېوې

هغه مېوې چې وچېدای شي

د یخو سیمو مېوې

د ګرمو سیمو مېوې

پوښتنې

- د کابل، غزني، پکتیا، پکتیکا، خوست او لوګر ولایتونو د مېوو لست جوړ کړئ.

- انار، انګور، زردآلو، شفتالو او اعلا ناک زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې تولیدېږي؟

- په ۱۳۸۷هـ. ل.کال د کابل په ښار کې د انارو نندارتون جوړ شوی و او زموږ د هېواد انار په نړۍ کې په لومړۍ درجه انارو کې وپېژندل شوي وو. تاسې په دې هکله څه نوښتونه او وړاندیزونه لرئ؟ چې زموږ د هېواد انار د نړۍ په بازارونو کې وپېژندل شي او ښه پیرودونکي پیدا کړي.

- په ننګرهار، کونړ، او لغمان کې کومې مېوې تولیدېږي؟

- جلغوزي زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې پیدا کېږي، او د جلغوزو د ترویج او تکثیر لپاره کوم وړاندیزونه کوئ؟

- د نیالګیو کښېنول او د باغونو او ځنګلونو جوړول کومې ګټې لري؟ په تفصیل سره یې ولیکئ!

- تاسې څو ډوله خټکي پېژنئ؟ ډېر خټکي د افغانستان په کومو ولایتونو کې کرل کېږي؟

-که د امام جان، چاه آب او د خان آباد (قندک) خټکیو لپاره بهر ته د لېږلو زمینه برابره شي څومره اقتصادی ګټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د هېواد د خټکیو په باب پوښتنې وکړي او را غونډ شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې ولیکي، په راتلونکي ساعت کې دې له ځانه سره راوړي او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

درملي بوټي

درملي بوټي کوم ډول بوټي دي؟

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځمکې د کُرّې په معتدله سیمه کې پروت دی. ډېر ښه او هر ډول اقلیم لري. څرنګه چې ډېرې برخې یې غرنۍ دي او دا غـــرونه په خپلو لوړو برخو کې

داسې واورې او کنګلونه لري چې هيڅ نه اوبه کېږي اوزموږ د هيواد د مستو سيندونو؛ لکه د کنړ، لغمان، تګآب، آمو، هيرمند، ارغنداو، هريرود، مرغاب، بلخاب او د کـوکچې د اوبـو سرشاره سرچينې جوړوي. د دې سيندونو او پريمانه اوبو شتون دی چې ښکلي شنه فـصلونه، مرطوبه (لمده) هوا او سلګونه ډوله طبي بوټي په غرونو او دشتو کې راشنه شوي دي چـې د نباتي دواګانو لويه خزانه يې جوړه کړې ده. دا ټولې زموږ طبيعي پانګې دي چې په لاندې ډول يې د بېلګو په توګه د يو څو نومونه يادوو:

د درملي يا دارويي بوټو ډولونه

زعفران،زنکۍ (شنه،سپينه او توره زيـره)، خـوږولې، کچمـاچو(يـا کرمـاچو) سـپېلنې، خيروګل(ختمي)، اسفرزه (سپېغول)، خاکشير(يا جينجر)، ريدي، تروکې، غرني باديان، بنـګ دانه، سونډ، غاټول (خاټول) کاسني، غواږبې، تباشير، نانګان، بارتنګ، سپېرکۍ، تـرنجبين، د چاي بوټي، اربږه(توره- زبږه)، مرخنۍ او داسې نور.

څنګه چې د دې دارويي بوټو ډېر ډولونه په کروندو او ځمکو کې د کرنې وړ دي نو موږ يـې زعفران د نمونې په ډول معرفي کوو چې دا ګټور او ارزښتناکه بوټی هرڅوک وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زعفران

زعفران يو داسې بوټی دی چې ګلان يې ښکلي، بنفش او ارغواني رنګ لري. د زعفران غوټه سخته، ګرده او غوښنه ده چې د نازکو قهوه يي رنګو پوښونو په واسطه پوښل شوې ده. د زعفران بوټي د لولې په شان درې څانګې لري. مؤنثې څانګې يې په درې واړو سرونو کې درې غوټې لري او نارنج ته ورته زيړ رنګ لري. معطر او قوي بوی او ډېر تيز خوند لري چې د خوراک، رنګ او د عطرو په مقصد ترې کار اخيستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زعفران

د زعفران طبي ارزښت

زعفران زموږ د هېواد په غرونو او دښتو کې شنه کېږي. دا بوټی د انسان د بدن د سلامتیا او قوت لپاره ډېر ګټور او د درملني لپاره له ډېرو ښو بوټو څخه دی. زموږ خلک چــې د زعفران په طبي او اقتصادي ارزښت پوه شوي دی نو په خپلو ځمکو کې یې د هغو په کرلو لاس پورې کړی دی؛ لکه څنګه چې د هرات کروند ګرو په ۱۳۸۸هـــ. ل. کال پرخپله دوه سوه هکتاره ځمکه کې زعفران کرلي ، بهر ته یې صادر کړي او ډېره لوړه ګټه یې ترې لاس ته راوړې ده. د راپورونو په اساس پــه نړیوالــو بازارونو کې د هرات د زعفرانو جنسیت او کیفیت د ګاونډیو هېوادونو د زعفرانو تر جنسیت او کیفیت ډېر ښه او اعلا ثابت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زعفرانو اقتصادي ارزښت

د زعفران بوټی ډېر زیات اقتصادي ارزښت لري لکه څنګه چې د هرات یو کیلو ګرام زعفران د امریکې متحده ایالاتو، عربي متحده اماراتو، ایتالیا او د هسپانیې هېوادونو په بازارونو کې د شپږ زرو څخه نېولې تر اوو زرو امریکايي ډالرو چې له (درې سوه زرو څخه تردرې سوه پنځوس زرو افغانیو سره برابرېږي) خرڅ شوي دي.

زعفران د کوکنارو، تنباکو او له بنګ دانې څخه زیات ارزښت لري، نو ځکه یې دهرات، فارياب او کاپیسا ولایتونو د بزګرو (نارینه او ښځو) پام ځانته را اړولی او هغوی د دې ګټور بوټي په کرنه لاس پورې کړی دی.

څنګه چې زموږ په ټول هېواد کې زیات خلک زعفران پېژني او د هغې په درملي او اقتصادي ارزښت باندې پوه شوي دي نو ټولو دا هوډ کړی چې په خپلو کروندو او ځمکو کې زعفران، زنکی او داسې نور ګټور درملي او اقتصادي بوټي وکري چې ډېرې اقتصادي ګټې ترې لاس ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. یوه ډله دې د هغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کې مو ولوستل او بله ډله دې د هاغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کــې یــې نومونه نشته.

پوښتنې

- زعفران کوم ډول بوټي دی؟ او زموږ د هېواد د کومو ولایتونو خلک یې کري؟
- د زعفران اقتصادي ګټې څومره دي؟
- له یوه جریب ځمکې څخه څومره زعفران لاس ته راځي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه د درملي بوټو د نومونو پوښتنه وکړي او هغــه دې لست کړي او د ښوونکي په لارښوونه دې د هغو په هکله معلومات ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

مېلې او د جهان ګردۍ راښکون او زموږ د هېواد فرهنګي میراثونه

مېلې

- تفریح او مېله د انسانانو د جسمي او روحي پیاوړتیا لپاره څه اغېزه لري؟

بند امیر
(بامیان)

زموږ ګران هېواد افغانستان یو غرنی هېواد دی. د غرونو لوړې څوکې یې په دایمي واورو پټې دي چې دا واورې د ډېرو اوبو او مستو سیندونو د بهېدلو لامل او سرچینې ګرځېدلې دي. دغو جګو غرونو، سیندونو، درو، دښتو، پراخو او شنو ورشوګانو، زموږ هېواد ته طبیعي ښکلا او ښایست ورکړی دی چې دې ښکلا او ښایست د بهرنیو نړیوالو سیلانیانو پام ځانته را اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم زموږ د هېواد ټولې سیمې ډېر څړوبي (آبشارونه)، دښتې، شنې درې، د مېلو ځایونه، او سیل ځایونه لري؛ خو بیاهم په هره سیمه کې په زړه پورې تفریحي ځایونه شته چې په مختلفو موسمونو کې خلک هغو ځایونو ته ورځي، مېلې کوي او خپل فارغ وخت په خوشحالۍ تېروي.

د کابل د مرکزي حوزې په چارچاپېر او په نورو ولایتونو کې د مېلو مشهور ځایونه عبارت دي له:

د بابرشاه بڼ، د چهلستون د مانۍ بڼ، د شهر آرا بڼ، د جهان آرابڼ، د للندر د شاه توت دره ، ګلباغ، پغمان، د قرغې بند، استالف، ګل غونډۍ، صیاد، ګلبهار، سالنګ، پنجشېر او داسې نور.

پخوا به د کابل د ښار کسبګرو په ډله ییزه توګه باغ لطیف، د خواجه صفا ارغـوان زار او د سیل نورو ځایونو ته تلل او مېلې به یې کولې.

د هېواد په شمال او شمال ختیځ کې پامېر، د ورسج او فرخار ښکلې تګاو او درې، انـدراب، بدخشان، تاشقرغان، سـمنګان، د فاریاب او د بادغیس کوهـستانونه، دهېواد په غرب کې د هرات بـېلا بېلې سیمې؛ لکه په کوه زنجیرګـاه کې د تخت صفر په نوم د سـیل او تفریح ډېر ښکلی ځای، پل مالان، د خواجه عبدالله انـصاری آرامګـاه،

د للندر د شاتوت دره
(کابل)

خواجه غلتان، او داسې نور ځایونه. په جنوبي سیمو کې د پکتیا د ګڼو ځنګلونو غرنۍ سـیمې. دهېواد د مشرقي سیمو په ننګرهار کې د سراج‌العمارت، د امیر شهید بڼ، د بهـسود پُـل، د مملې بڼ، موی مبارک، په کونړ او نورستان کې له ځنګلونو ډکې درې، د سیندونو پـه زړه پورې شنې غاړې، په لغمان کې د کله ګوش ښـکارځی، زوړ الیـشنګ[1] او د هغـې د سیندونو شنې غاړې، د مرکزي افغانستان پراخې او غرنۍ سیمې، بامیان او دره آجر چې په هر ځای کې د مېلو او د سیل ځایونه د روانو اویخو اوبو چینې او د بودا تاریخي مجسمې لري چې

[1]- ښایي چې په اصل کې (ایل نشین) وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک په ډېر شوق دې ښکلي او با طراوته سيمو ته د تفريح او سيل لپاره ورځي او دې سيلونو او مېلو ته له نيزه بازۍ، اتڼ، چوګان بازۍ او داسې نورو لوبو سره نور زيات خوند وربخښي. له نيکه مرغه زموږ په هېواد کې په زړه پوري تاريخي، متبرکه ځايونه او ښکلي حيرانوونکي طبيعي مناظر ډېر زيات دي، لکه په هرات، غزني، بلخ او مزار شريف، آی خانم، د فراه او سيستان وادی، باميان، بدخشان، کندوز، کابل، سمنګان او ايبک، کندهار، ننګرهار، کونړ، لغمان، پکتيا، پکتيکا او داسې نور چې په هغو کې زموږ د هېواد د پاچا هانو او امپراطورانو لکه ميرويس نيکه، احمد شاه بابا، سلطان محمود غزنوی، ظهيرالدين محمد بابر، شاهرخ ميرزا، شهزاده بايسُنغُر ميرزا، د ملکه ګوهرشاد بيګم او داسې نورو تاريخي اوفرهنګي ميراثونو لويې خزانې شته چې د سيلانيانو د ليدلو او سيل لپاره ځانګړې راښکون لري، ډېر په زړه پورې دي.

طاق بُست

ښکلی طبيعت او خړوبی

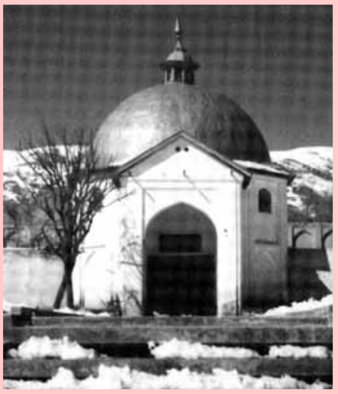

د سلطان محمود غزنوی آرامګاه
(غزنی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې لازم تدارکات او آسانتیاوې لکه پاخه (اسفالت) شوي سرکونه، هوټلونه، ښه امنیت او داسې نورې لارې چارې برابرې شي، په یقیني توګه چې په کال کې به په ملیونونـــو ډالـــره له دې لارې زموږ د خلکو لاس ته ورشي او د هېواد د اقتصادی برخې په ښه کېدو او ودانولو کې به لویه اغیزه ولري.

بامیان

د جام مینار

پامیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه درانی آرامګاه «کندهار»

د کابل بالاحصار

د دارالامان ماڼۍ (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ د جهان ګردۍ راښکون

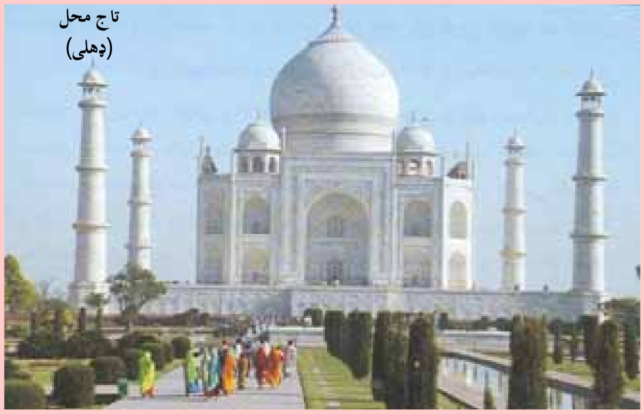

تاج محل
(ډهلی)

باید په یاد ولرو چې نن ورځ د نړۍ په ډېرو هېوادونـــو لکـه سویس، ایټالیـــا، د امریکـــې متحده ایالتونه، ترکیه، مـــصر، ایران، هند، سعودی عربستان، چین او داسې نورو کې توریزم اوجهان ګــــردې د اقتـــصادي برخو یوله ډېرو عاید راوړونکو صنعتونو څخه ده.

ځړوبی

د نړۍ خلک له سیاحت او سیل سره مینه لري او غـــواړي چـــې تاریخي ځایونـــه او عجاییـــات ووینې. د ښارونو له ګڼې ګونې او له ککړې هوا څخه لرې پـــه شنو تازه ځنګلونو، غرنیو سیمو او ښکلو مناظرو کې خپل وخت په هوساینې او خوشحالۍ تېر کړي.

د چین دیوار

د جمشید تخت
«شیراز»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایفل برج «فرانسه»

د بگ بن د ساعت برج «انگلستان»

په اروپا کې زړه مانی

په اروپا کې زړه مانی

(چین)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپا کې زړه ماڼۍ

د لوست نوي اصطلاحات

ورشوګانې	خړ ځایونه
عجایبات	نا آشنا، حیرانونکې شیان او ځایونه

په ټولګي کې فعالیت

- ځو زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او زموږ هېواد ته د سیلانیانو د پاملرنې او توجه د جلبولو لپاره چې کومو آسانتیاوو او هلوځلو ته اړتیا وي، د هغو په باب دې خپل وړاندیزونه او نظرونه بیان کړي.

پوښتنې

- د هېواد د لوړو غرونو او اوږدو سیندونو نومونه واخلئ؟
- دیخشیره آبشار، د شیوې جهیل، او د سیستان جهیل زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې موقعیت لري؟
- د کابل ښار او د هغې شاوخوا د تفریح ځایونه کوم دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو ولایتونو او ولسوالیو د کلتوري میراثونو، د طبیعي منظرو او د سیل د ښو ځایونو په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپږم څپرکي لنډیز

زموږ د هیواد په سلوکي اتیا خلك په کرهڼه، مالدارۍ او باغوانۍ بوخت دي.

څرنګه چې وزې او میږې هر وخت پیايي د ځمکې واښه او ځنګلونه خوري او له منځه یې وړي؛ نو لدې کبله زموږخلکو هوډ کړی دی چې د وزو او میږو پرځای اصلاح شوې غواګانې، چرګان او کبان، وروزي؛ څرنګه چې خلك پوهیږي چې د ونو کښېنول، د باغونو او ځنګلونو منځته راوړل هم د اقتصاد او هم د ژوند د چاپیریال او د سیمې د ښایست له پلوه ډیر ارزښتناك او مهم دي؛ نو په دې اساس زموږ خلکو د ونوکښېنولو، د باغونو او ځنګلونو جوړولوته پاملرنه کړې ده.

زموږ په هیواد کې ډیرې په زړه پورې اعلی میوې لکه منې، ناك، زردآلو، شفتالو، غوزان، توت, انار، انګور، پسته، بادام اوداسې نورو پریمانه ډولونه هم په دښتو او هم په غرونو کې تولید او روزل کیدلی شي. په لړه خوارۍ سره دونو حاصل دغلو په پرتله ډیر ترلاسه کېږي, لکه څرنګه چې ډاکتروکیل خان دغه تجربه د پغمان، میدان وردك او لوګر په ځمکو کې تر سره کړې ده او ډیر فوق العاده حاصل یې تري لاس ته راوړی دی.

زموږ د ګران هیواد په تودو او یخو سیموکې د میوو بېلا بېل ډولونه تولیدیږي. ان تردې چې د دل آرام په سیمه کې د خرما ونې شنې کېږی او حاصل ورکوي. د بدخشان غرونوکې، د میدان وردك، پغمان، لوګر، هرات، نورستان او نورو ډیرو ځایونو کې د غوزانو ونې راختلې دي چې هغه کار غانو او عکې کښېنولي دي. په دې ډول چې غوزان د راتلونکي وخت د خوړلو لپاره د خاورو د لاندې پټوي خو وروسته بیا د هغې ځاي ترې هېرېږي چې هماغه غوز په بل کال کې راشین کېږي.

زموږ د هیواد په ډیروسیموکې ناك، انګور، غوزان، پسته، بادام، منې، قره قات، ګورګرې او نورې میوې په غرونوکې په للمې ډول راخېژي او دهغې جرړې یا ریښې د واورې او باران د زېرمه شوو اوبو څخه اوبه جذبوي خپل ژوند ته دوام ورکوي او ډیر کلونه پرته له خوارۍ څخه حاصل ورکوي.

له دې کبله زموږ خلکو اوس باغدارۍ او ځنګل دارۍ ته ډیره پاملرنه کړې ده او دهغې **څخه** یې ډېرې ښې نتیجې لاس ته راوړې دي؛ څرنګه چې ونې سربېره د میوو او لرګیو د ژوند چاپیریال ښایسته او پاکوي.

جرړې او نېلې یې د ځمکې د خاورو ساتنه کوي او د ونو غوټۍ د شاتو د مچیو غوره خواړه دي چې دهغې څخه شات لاس ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د ملي هويت پديدې، رمزونه، نښې (سمبولونه)

د اووم څپرکي موخې

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هيواد يو کرنيز هيواد دی، ددې مناسبه او معتدله هـوا د هيواد په ډېرو سيمو کې د ډول ډول ونو د پيدايښت او ودې لامـل گرځېـدلې ده؛ پـه دې ډول زموږ د هيواد ډېر خلک د کرنې، مالدارۍ او د باغدارۍ سره سروکار لـري او ددې لارې څخه ښه گټه لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په هيواد کې د کرهنيز کيدلو ارزښت ته مخه وکړي او د باغدارۍ، د ځنگلونو جوړولو، تفريحي ځايونو او د ژوند د چاپيريال د ساتنې مفکوره دې پيدا کړي.

زده کوونکي دې وپوهيږي چې زموږ په هيواد کې د زرگونو تاريخي او لرغونـو ميراثـي ځايونو په خوا کې د ځنگلونو او تفريحي ځايونو جوړول، د توريزم د صنعت او د نـړۍ د سـيلانيانو د پـام را گرځولـو د ودې سـبب گرځـي چـې د دې لارې څخـه بـه زمـوږ هيواد والوته ډېرې گټې په برخه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

بیرغ، ملي سرود او نښې

- تاسې کوم وخت درې رنګه ټوکر چې د هغې په منځنۍ برخه کې سمبول وي او د یوه لرګي په پورتني سرکې ځړول شوی وي. لېدلی دی او که لېدلی مو وي وواياست هغه ټوکر چې په دې شـان جوړشـوی وي، څه نومیږي؟

- زموږ د هېواد په لويو رسمي غونډو کې لومړی د قرآن شريف تلاوت کېږي او له هغې څخه وروسته یو سرود غږول کېږي، هغه سرود کوم دی؟

د هر هېواد بیرغ د هغې د تېر شوی تاریخ څرګندوی او د خلکو د هویت د پېژندنې بیانونکی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ گران هېواد افغانستان چې د تېرو پیړیو په اوږدوکې ډېر ځلانده تاریخ لري او تراوسه پورې خپل بېرغ او ځانګړی ملي سمبول او رمزونه لري.
د تاریخ په مختلفو دورو کې د خپل هېواد بیرغ ګورو چې څه منشا لري؟ او کوم بدلونونه یې لېدلي دي؟

په تېرو وختونو کې زموږ په بیرغ کې بدلونونه

د اتمې هجري پیړۍ (د ابو مسلم خراسانی له زمانې) څخه نېولي، د افغانستان بیرغ تور رنګ درلوده چې د دوه سرې نیزې په څوکه ځړېده.
په لسمه او یوولسمه پیړۍ (د غزنویانو په دوره کې) د افغانستان بیرغ د زمری نبنه درلودله او د شاهي بیرغ رنګ سور و. په پنځلسمه پیړۍ کې رسمی بیرغ زرنګار و. لـه هغې څخه وروسته په اته لسمه پیړۍ د احمد شاه ابدالي په زمانه کې تر نولسمې پیړۍ پورې رنګارنګ بیرغونه دود وو. په نولسمه پیړۍ کې یو ځل بیا د افغانستان د بیرغ رنګ تور او دهغې سمبول (نښه) (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو. د شلمې پیړۍ په (۱۹۲۸)م. کال کې د هیـواد د لویې جرګې له خوا د بیرغ رنګ (تور، سور، شین) او د هغې سمبول (غر او لمر) وټاکل شو.
په ۱۹۲۹م. کال کې بیا له سره د بیرغ نښه محراب، منبر او د غنم وږی وټاکل شو. د مرحوم محمد داوودخان د حکومت په وخت کې د بیرغ په نښان باندې (عقاب) ورزیات شو، چې محراب او منبر په نامحسوس شکل سره د عقاب د ټټر او سینې په برخه کې ځای درلوده. د نور محمد تره کي د حکومت په وخت کې د افغانستان بیرغ یو سور رنګي ټوکر و چې په منځ کې یې د «خلق» کلمه لېکل شوې وه. د هغه څخه وروسته د افغانستان بیرغ څـه بدلونونـه ولېدل ترڅو چې د استاد برهان الدین ربانی د دولت او مجاهدینو په وخت کې د افغانستان بیرغ له پورته څخه په ښکته (تور، سپین، شین رنګونه درلودل او نښان یې محراب او منبر او په دواړو څنډو کې یې د غنمو دوه وږي) وو.
د طالبانو دحکومت په وخت کې د افغانستان د بیرغ رنګ ټول سپین و او د (**لا الـه الا الله محمد رسول الله**) مبارکه کلمه یې په منځنۍ برخه کې لیکل شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د بیرغ منشأ

زموږ د بیرغ نښې چې له تېرو زمانو څخه راهیسي زموږ د خلکود فرهنګ، ملي ځانګړتیــاوو، مسلمانۍ، دین دوستۍ، وطن دوستۍ، مېړانې، شهامت او سلحشورۍ ممثـل او څرګنــدونکي دي، دا نښې زموږ په ملي بیرغ کې په لاندې ډول ښودل شوي دي.

تور رنګ د خپلواکۍ د نه درلودلو نښه، سور رنګ د آزادۍ غوښتنې او جنګونو نښه، ســپین رنګ د سولې غوښتنې او شین (زرغون) رنګ د خپلواکۍ نښه ده.

د زمري نښه د زړه ورتیا، توره او ټوپک، د جنګ غوښتنې، زړه ورتیا او عقاب دلوړ همت نښه ده.

جومات، محراب،منبر، د الله اکبر او توحید مبارکې کلیمې زموږ د خلکو د مسلمانۍ او اسلام غوښتنې نښې دي.

د غنمو وږی ښیي چې زموږ هېواد یو کرهنیز هېواد دی. غر او (لمر د ختلو په حال کې) د دې مطلب څرګندوونکي دي چې توره دوره په ختمېدلو او روښانه دوره راتلونکې ده.

زرنګار بیرغ په پنځلسمه پېړۍ کې دا حقیقت څرګندوي چې زموږ ګران هېواد په هغې دورې کې یو پرمخ تللی هېواد و، پوهنې او ښکلو هنرونو تکامل موندلی او خلکو په هوساینې ژوند کاوه.

زموږ د بیرغ اوسنی رنګ اونښان

اوس د افغانستان د بیرغ رنګونه په ترتیب سره (تور، سور او شین) یو د بل په څنګ کې ځای لري او نښان یې هماغه محراب، منبر او په دواړوخواوو کې یې د غنمو دوه وږي دي.

د افغانستان بیرغ، په کابل ښار کې د جمهوري ریاست په مقر د ارګ د یوه برج پــه ســر، د پارلمان، د سترې محکمې په ماڼیو باندې، همدا ډول په وزارتخانو، په ټولو دولتي مؤسساتو او ادارو، پوهنتونونو، مکتبونو، مدرسو، د هیواد په مرکز او ولایتونو، په ځــانګړې توګــه د رسمي وختونو په لړ کې، په بهرکې د افغانستان په سفارتونو، قونسلګریو او په سیاسي نماینده ګیو کې او دغه راز د ملګرو ملتونو په سازمان کې،تل رپېږي.

هغه بیرغ چې د ملي دفاع په وزارت کې دی، له قیمتي او ښکلي ټوکر څخه جوړ او په هغــې باندې د قرانکریم مبارک آیتونه هم ګنډل شوي دي د (عَلَم مبارک) په نوم یــادېږي. عَلَــمَ مبارک په یوې تزیین شوې پایه باندې چې د دوو یا دوه نیم مترو په اندازه ده، نښلول شوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په څوکه کې يې يو جلد قرآنکريم د يوې کوچنۍ ښکلې جعبې په منځ کې ايښودل شوی دی.
د هيواد د آزادۍ په جشن کې د اردو قطعاتو د رسم گذشت مراسم د لوژ (د مشرانو لپاره لوړ ټاکل شوی ځای) له مخې څخه چې د هيواد د درې واړو قواوو ارکان، کوردپلوماتيک، او نور مشران حضور لري، علم مبارک په ځانگړو مراسمو سره تېرېږي.

د افغانستان مِلّي سرود

د افغانستان مِلّي سرود په پښتو ژبه د (الله اکبر) او د افغانستان د نوم له ذکر سره په لانـــدې ډول دی:

دا وطـــن افـــغانستـــان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټـــولو کـــــور دی	د بلوڅو د اوزبيـــــکو
د پـــښــتون او هـــزاره وو	د ترکمـــنو د تاجـــکو
ورسره عرب، گو جـــردي	پاميريان، نور ســـتانيان
براهوی دي، قزلـــباش دي	هم ايماق، هم پشه ييان
دا هيـــواد به تـــل ځلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کـــې د آســـيا، به	لکه زړه وي جـــاويدان

نوم د حـــــق مـــــــودی رهبر
وايو «الله اکبر»! وايو «الله اکبر»

په ملي سرود کې ويل شوي دي چې دا وطن د افغانستان د ټولو خلکو، د بلوڅو، اوزبيکـــو، پښتنو، هزاره وو، ترکمنو، تاجکو، عربو، گوجرو، پاميريانو، نورستانيانو، براهويانو، ايماقانو او پشه ييانو گډکور دی.
د دې قومونو پيدايښت منشأ او سکونت په دې هېواد کې دی. په دې کې د ملي يـــووالی او قوت رازونه دي چې د سرود د غږولو په وخت کې ټول اقوام په دې کې خپل ځانونه ويني او د هغې په اورېدلو ټول د غرور او وياړ احساس کوي. ملي سرود د هر افغان د زړه آواز، د ملي عواطفو رڼا، هېواد پالنه او هېواد سره مينه او محبت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسمي مراسمو او غونډو د پرانیستلو په وخت کې لومړی د قرآنکریم تلاوت او دعا کېږي او بیا ملي سرود غږول کېږي. ټول یې د احترام لپاره له خپلو ځایونو څخه اوچتېږي او په سکوت سره هغه اوري، همدا رنګه بهر ته زموږ د هیواد د جمهور رئیس د سفر په وخت او یا زموږ هېواد ته د بهرنیو دوستو هیوادونو د زعماوو د مسافرت په وخت د هغوی په حضور کې د دواړو هېوادونو ملي سرودونه غږول کېږي.

سمبولونه او ملي رمزونه

سمبولونه د هرې ملي پدیدې د منطقي شتون او ملي هویت څرګندونکې نښې دي. په تېرو دوروکې د بیرغ ډولونه، ملي بیرغ، د پوهنې سمبول، د ملي شورا سمبول، د افغانستان بانک سمبول، بانکنوټونه، مسکوکات، نښانونه، د (ښاروالۍ ، د سرې میاشتې ، د ملي اردو ، د ملي پولیسوسمبول،) د استقلال څلی، طاق ظفر او داسې نور زموږ ملی سمبولونه او رمزونه دي.

امیر حبیب الله خان 1919

شاه امان الله خان 1919-1928

محمد نادر خان 1929-1930

د سردار محمد داوود خان جمهوریت
1974-1978

نورمحمد ترکی او حفیظ الله امین
1978- 1980

ببرک کارمل 1980-1987

دکتور نجیب الله 1980-1992

مجاهدین 1992-1996

استاد برهان الدین ربانی

طالبان (ملامحمد عمر)1996-2001

د افغانستان اسلامی جمهوری دولت (حامد کرزی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست نوي اصطلاحات

منشأ - سرچینه، پیل
دوخت - ګنډل
کورد پیلوماتیک: د بهرنیو هیوادونو سیاسي استازي

په ټولګي کې فعالیت

- هر زده کوونکی دې یو سمبول رسم کړي.

پوښتنې

- زموږ د ګران هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدو کې کوم بدلونونه لیدلي دي؟
- د ابو مسلم خراساني په زمانه کې زموږ د بیرغ رنګ څه ډول و؟
- د غزنوي امپراطورۍ د بیرغ نښه څه ډول وه؟ او شاهي بیرغ کوم رنګ درلوده؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې په خپل کور کې له دریو رنګونو تور،سور او شین(زرغون) ټوکر څخه بیرغونه جوړ کړي، ټولګي ته دې راوړي او د لېسې د آرت (رسم) استاذ په مرسته دې د بیرغ نښان په هغې کې نقش یا ټا په کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي لنډیز

د هر هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدوکې د هغې خلکو دهویت څرګندوونکی او مُمثّل دی. زموږ ګران هیواد افغانستان چې روښانه تاریخ لري، د تېرو شوو پېړیو په اوږدو کې تر اوسه خپل ځانګړی بیرغ، سمبول او نښې لري. د اتمې پیړۍ څخه وروسته د ابومسلم خراساني په وخت کې د افغانستان بیرغ تور رنګ درلوده چې د دوه سرې نیزې پر سر به رپیده.

په اتلسمه پیړۍ کې د احمد شاه ابدالي له وخته تر نولسمې پیړۍ پورې ډول ډول بیرغونه معمول وو. په نولسمه پیړۍ کې بیا د افغانستان د بیرغ رنګ ((تور)) او د هغې نښه (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو.

په شلمه پیړۍ کې د هیواد د بیرغ رنګ (تور، سور، شین) او نښان یې (غر اولمر) غوره شو.

په۱۹۲۹ میلادي کال کې یو وار بیا د بیرغ نښه(محراب، منبر او د غنموږوږی) وټاکل شول او وروسته هم بیا په بیرغ کې بدلونونه راغلل.

د طالبانو په وخت کې د افغانستان بیرغ تول سپین رنګ درلوده او دهغې په منځ کې د(لااله الا الله محمدرسول الله) مبارکه کلمه لیکل شوې وه.

اوس د افغانستان په بیرغ کې (تور، سور، شین) رنګونه څنګ په څنګ قرار لري. او نښان یې د غنمودوږو ترمنځ محراب او منبر ځای لري.

زموږ د بیرغ منشأوې د پخوانیو زمانوڅخه تر اوسه پورې زموږ د خلکو د فرهنګ، مسلمانی، ملّي ځانګړتیاوو، هیواد پالنې، د توري او میړانې څرګندوونکي دي چې دا منشأوې د لوست په متن کې تمثیل او روښانه شوې دي.

په ملّي سرود کې د ټولو خلکو, دېلابېلو ملیتونو د ملّي یووالي د ټینګښت، د زړه آواز، د ملّي عواطفو روښنايي، اسلام او وطن دوستۍ انعکاس کړی دی او دغږولو په وخت کې دوی ټول په هغې کې خپل ځایونه ویني او د ویاړ او غرور احساس پرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱ - فردوسی، حکیم ابوالقاسم، (چاپخانۀ فرهنگ، انتشارات فخررازی، د چاپ کال ۱۳۷۰هـ.ش.

۲ - اویغون، حفیظ الله، د اقتصاد پوهنځی تحصیلی مونوگراف، د کابل پوهنتون.

۳ - ملی آرشیف، د صدارت ځلورلاری، د کابل ښار.

۴ - توران، عبدالمجید، امینی، محمد صدیق، د (گونش) مجله، د افغانستان دترکمنو د فرهنگي ټولنې د نشراتو اداره.

۵ - عاطف، عبدالحمید، د بدخشان کلیوالی لوبې، فولکلور مجله، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو ځانگه.

٦ - غبار، میر غلام محمد، (افغانستان در مسیر تاریخ) د چاپ کال ۱۳۴٦. هـ.ش.

۷ - (مجله ها و فصل نامۀ فرهنگی و پژوهشی) د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.

۸ - (مجله های پرواز آریانا) د ترانسپورت او هوانوردی وزارت. سال های ۱۳۸۷ - ۱۳۸۹ هـ.ش.

۹ - یارقین، دکتور شفیقه، حقیق الله، عقیق (مجلۀ تربیت، فصل نامه تعلیمی و تربیتی برای کودکان و نوجوانان وزارت معارف.

۱۰ - حقمل (محقق بسم الله،) د تیپو کلتور او فرهنگ، د کابل چاپ.

۱۱ - یارقین محمد حلیم، ثبت و نگارش بازی های عامیانه اوزبیکان جوزجان، دولتی مطبعه، کابل

۱۲ - بنووال، پوهاند دکتور محمد افضل، فولکلور شناسی، کابل.

۱۳ - (جهان پیرامون ما) د تاشکند د ښوونځیو درسی کتابونه، اوزبیکستان.

۱۴ - مجله های فرهنگ، فصل نامه فرهنگی و پژوهشی، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.

۱۵ - (د انساني نبوغ گنجینه) په منځنۍ آسیا کې د اسلامي ثقافت پاتې شوی آثار.

۱٦ - (نگاهی به تاریخ) د ابوریحان البیرونی د علومو او شرق پیژاندنی د لیکی نسخو انستیتوت او فرهنگي مرکز . اوزبیکستان، تاشکند.

۱۷ - حبیبی، پوهاند عبدالحی (ظهیرالدین محمد بابرشاه)، د کابل چاپ.

۱۸ - گالری ملی (نگارستان ملی)، کابل:

۱۹ - مهدی، دکتور محی الدین، د افغانستان ملی متحده شورا، دوه اوونیزه مجله.

۲۰ - عاطف، وفی الله، عکسونه او تصویرونه، د کابل زاړه ښار مندوی، نوی ښار، د انتیک فروشی دکانونه، زرگری، د قالین خرځولو دکانونه او سرایونه، پوستین پلورونکی دکانونه او د پغمان د خواجه مسافر د باغونو څخه.

۲۱ - د معارف خبري، ادبي او فرهنگي اوونیزه، ۱۳۸۸. هـ.ش.

۲۲ - آریانفر، دکتور شمس الحق، هفته نامه مجاهد.

۲۳ - حمیدزی، عبدالغفار «دافغان زعفران» د شرکت رئیس، د شمشاد تلویزیون د خپرونو د مابښام د اوه نیموبجو څخه تر اته نیمو بجو پورې، ۱۸-۹-۱۳۸۸. هـ.ش.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library